

Ortnamns värde och vård

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

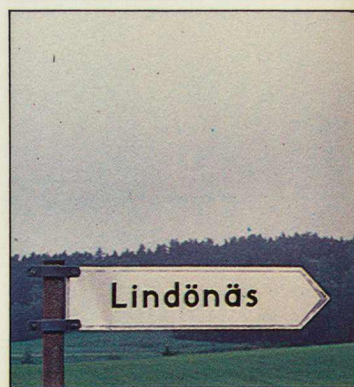

National Library
of Sweden

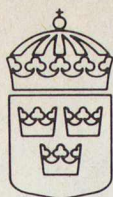

SOU 1982:45

Ortnamns värde och vård

Ref. 2

Statens offentliga utredningar

1982:45

Utbildningsdepartementet

Ortnamns värde och vård

Kromnov, Åke

Betänkande av särskild utredare

Stockholm 1982

Omslag Johan Ogden
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-07124-X
ISSN 0375-250X

Gotab, Stockholm 1982

Rättelse

- sid 12 6 § rad 5 – står: avge – skall vara: ange
sid 12 7 § rad 5 – står: enskilda – skall vara: enskilde
sid 51 andra stycket rad 4 – skall vara: (se ovan s. 50 f.)
sid 67 femte stycket rad 8 – står: med anordningar – skall
vara: med andra anordningar
sid 124 första stycket raderna 1 och 2 – skall vara: sista
stycket på sidan 52 och första stycket på sidan 53

Några av våra ortnamn finns belagda redan på runstenar från 1000-talet. På omslaget ges ett exempel. Runstenen vid Lindö i Vallentuna, Uppland, har följande inskrift:

ulfs arfar i linteu lata raisa þisa staina eftR faþur sin uk
broþur uk bru karþu uiseti hiuk

”Ulfs arvingar i Lindö låta resa dessa stenar efter sin fader och broder och gjorde bron.
Visäte högg.”

Till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Den 24 januari 1980 bemyndigade regeringen chefen för utbildningsdepartementet att tillsätta en särskild utredare för att utreda frågor rörande ortnamnsverksamheten i riket m.m.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades f.d. riksarkivarien Åke Kromnow att utföra detta uppdrag med början den 1 februari 1980. Att som sakkunniga biträda Åke Kromnow tillkallades samma dag professorn i nordiska språk vid Göteborgs universitet Sven Benson, förste antikvarien hos riksantikvarieämbetet Helmer Gustavsson, avdelningsdirektören hos postverket Eberhard Löfvendahl, tekniska direktören hos lantmäteriverket Olle Millgård, ordföranden i Riksförbundet för hembygdsvård, riksdagsledamoten Ivan Svanström, stadsingenjören Gösta Pellbäck (t.o.m. den 14 mars 1980). Sekreteraren Tore Ivarsson tillkallades den 15 mars 1980 (t.o.m. den 30 september 1980) och kanslichefen vid Svenska kommunförbundets länsavdelning i Kalmar Johannes Karlsson fr.o.m. den 1 oktober 1980.

Som experter i utredningsarbetet tillkallades den 1 februari 1980 arkivchefen vid ortnamnsarkivet i Uppsala Allan Rostvik, den 1 januari 1981 hovrättsassessorn Roy Lindeberg och den 15 april 1981 förste byråsekreteraren hos lantmäteriverket Ann-Christin Mattisson (t.o.m. den 15 juni 1981 samt fr.o.m. den 1 november 1981).

Som sekreterare förordnades den 1 maj 1980 avdelningsdirektören hos statskontoret Hans Åkesson.

Åke Kromnow, de sakkunniga och experter har under arbetets gång kallats ortnamnskommittén. Kommittén har, med de undantag som framgår av till betänkandet fogade särskilda yttranden, i huvudsak uppnått enighet i de överväganden och förslag som här framförs. Det har därför varit naturligt att skriva betänkandet i vi-form.

Särskilda yttranden har lämnats av Johannes Karlsson, Olle Millgård och Allan Rostvik.

Berörda personalorganisationer har beretts tillfälle att under arbetets gång framföra synpunkter i olika sakfrågor.

Med överlämnandet av bilagda betänkande är uppdraget slutfört.

Stockholm i juli 1982

Åke Kromnow

/Hans Åkesson

Innehåll

<i>Lagförslag</i>	9
<i>Sammanfattning</i>	13
1 <i>Inledning</i>	17
1.1 Våra ortnamn, deras användning och betydelse	17
1.2 Utredningens bakgrund	20
2 <i>Ortnamnsverksamheten i dag</i>	25
2.1 Inledning	25
2.2 Den statliga ortnamnsverksamheten	26
2.2.1 Regeringen	26
2.2.2 Lantmäteriverket (LMV)	26
2.2.3 Dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA)	30
2.2.4 Riksantikvarieämbetet (RAÄ)	31
2.2.5 Postverket	32
2.2.6 Statistiska centralbyrån (SCB)	33
2.2.7 Sjöfartsverket	33
2.2.8 Andra statliga myndigheter	33
2.3 Den kommunala ortnamnsverksamheten	34
2.3.1 Allmänt	34
2.3.2 Tre enkäter angående namnfrågornas handläggning	35
2.3.3 Några exempel på kommunal ortnamnshantering	36
2.4 Ortnamnsverksamheten i de nordiska grannländerna	39
2.4.1 Danmark	39
2.4.2 Norge	40
2.4.3 Finland	41
2.5 Vissa internationella aspekter på ortnamnsfrågorna	42
2.5.1 Bakgrund	42
2.5.2 Aktuella problem	43
3 <i>Principer och mål för en god ortnamnspolitik</i>	45
3.1 Inledning	45
3.2 Funktionella aspekter	47
3.2.1 Allmänt	47
3.2.2 Språkriktighetsaspekter	48

2.2.3	Identifikationsaspekter	54
3.3	Kulturhistoriska aspekter	54
3.4	Förslag till principer för en god ortnamnspolitik	56
4	<i>Statlig ortnamnsverksamhet</i>	59
4.1	Direktiven	59
4.2	Övriga utgångspunkter	59
4.3	Överväganden	61
4.3.1	Sammanfattande bedömning	61
4.3.2	LMV:s samordningsroll	61
4.3.3	Ortnamnsmånden	63
4.3.4	De allmänna kartornas roll	65
4.3.5	Vissa frågor rörande beslutsbefogenheter	66
4.3.6	Vissa övriga förfarandefrågor	68
4.3.7	Ortnamnsaspekter vid fastighetsbildning och fastighetsregistrering	69
4.4	Sammanfattning av förslag till reglering och rekommendationer	72
5	<i>Kommunal ortnamnsverksamhet</i>	75
5.1	Svenska kommunförbundets skrivelse	75
5.2	Kommunernas nuvarande ortnamnsverksamhet	77
5.3	Överväganden och förslag	79
5.3.1	Beslutskompetens	79
5.3.2	Handläggning av namnårenden	81
5.4	Sammanfattning av förslag till reglering och rekommendationer	82
6	<i>Ortnamnsförmedlare</i>	85
6.1	Utredningsdirektiven	85
6.2	Postadressen, kartan, vägmårkets och telefonkatalogen som ortnamnsförmedlare	85
6.3	Postadressen	86
6.3.1	Allmänt	86
6.3.2	Postnummersystemet	87
6.3.3	Nuvarande utdelningsadresser på landsbygden	88
6.3.4	Synpunkter på adresseringssystemet i Kristianstad	91
6.3.5	Vågnamn i Norge och Danmark	93
6.3.6	Överväganden	93
6.4	Kartan	97
6.5	Vågmårkets	97
6.6	Telefonkatalogen	98
7	<i>Ortnamnsförteckningar</i>	99
7.1	Inledning	99
7.2	Nulåget	100
7.2.1	Svenska ortnamnsförteckningar	100
7.2.2	Utlåndska ortnamnsförteckningar	103
7.3	Önskemål och behov	106

7.3.1	FN:s rekommendationer	106
7.3.2	Behov av svenska ortnamnsförteckningar	107
7.4	Överväganden och förslag	109
8	<i>Ortnamn i flerspråkiga områden</i>	111
8.1	Inledning	111
8.2	Bakgrund	112
8.3	Samiska ortnamn	113
8.3.1	Tre samiska språk	113
8.3.2	Samiska ortnamn på kartor	113
8.3.3	Samiska ortnamn på norska och finska kartor	116
8.3.4	LMV:s beslut i ortografifrågan	117
8.4	Finska ortnamn i Sverige	118
8.5	Överväganden och förslag	118
9	<i>Förslagen och deras kostnadsmässiga konsekvenser</i>	121
	<i>Särskilda yttranden</i>	123
	Bilaga 1 <i>Litteraturförteckning</i>	125
	Bilaga 2 <i>FN:s resolutioner angående ortnamn, Genève 1967 och London 1972</i>	129
	Bilaga 3 <i>Kungörelse 1927:380</i>	135
	Bilaga 4 <i>Namn och adressnummerstadga för Stockholms stad</i>	137
	Bilaga 5 <i>Del av topografiska kartan 30 1 Abisko (provblad)</i>	141

Lagförslag

Förslag till Lag om ortnamn

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Denna lag gäller sådan ortnamnsverksamhet som utövas av statliga myndigheter, kommuner och landstingskommuner samt församlingar och kyrkliga samfälligheter.

2 § Med ortnamnsverksamhet avses i denna lag såväl fastställandet av ortnamn som bruket av fastställda namn. Med fastställande av ortnamn avses såväl beslut om nya namn som beslut om att ändra befintliga ortnamn i fråga om form eller syftning.

3 § I ortnamnsverksamheten skall ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick iakttas. Därvid skall kulturhistoriska synpunkter och vedertagna språkriktighetsregler beaktas.

Vid stavning av svenska ortnamn skall grunderna för senaste upplagan av den av svenska akademien utgivna ordlistan följas. Endast om det finns synnerliga skäl får annan stavning användas. Beslut om sådan stavning fattas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

4 § I fråga om befogenhet att fastställa vissa ortnamn gäller följande.

1. Regeringen fastställer namn på kommuner, landstingskommuner och församlingar.
2. Kommunerna fastställer, i den mån inte annat följer av 5 §, inom kommunens område namn på byggnadskvarter, kommundelar och andra liknande områden, gator, parker, torg och andra allmänna platser, vägar, inrättningar som kommunerna är huvudmän för samt spårvagns-, buss- och tunnelbanestationer och andra liknande anläggningar för samfärdsel.
3. Landstingskommunerna, församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna fastställer namn på sådana inrättningar och anläggningar som de är huvudmän för. Innan ett sådant beslut fattas skall samråd ha skett med den berörda kommunen.

5 § I fråga om befogenhet för vissa statliga myndigheter att fastställa ortnamn och om skyldighet att samråda med den berörda kommunen gäller särskilda bestämmelser.

6 § Om ett ortnamns form har fastställts i föreskriven ordning, skall namnet användas i denna form av berörda myndigheter.

7 § Kommun, landstingskommun eller medlem därav kan väcka förslag om ändring av kommunens eller landstingskommunens namn.

Förslag om ändring av namnet på en församling kan väckas av domkapitel eller församling som skulle beröras av ändringen eller av den som är kyrkobokförd i en sådan församling eller som, utan att vara kyrkobokförd i församlingen, är skattskyldig till denna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.

Genom denna lag upphävs kungörelsen (1927:380) angående stavning av ortnamn i officiella handlingar.

Kommentar till lagförslaget

1 §

I denna paragraf anges lagens tillämpningsområde. Regleringen avser endast den offentliga ortnamnsverksamheten. Den rätt att i olika avseenden ge namn åt t.ex. egen fastighet, att bestämma firmanamn för hotell- eller pensionatsrörelse eller annan ekonomisk verksamhet som f.n. tillkommer enskilda berörs inte av förslaget.

2 §

Här definieras begreppet ortnamnsverksamhet. Begreppet ortnamn definieras emellertid inte i lagen. Det framgår av inledningskapitlet att begreppet ortnamn i administrativt och vetenskapligt språkbruk har en vidare betydelse än i det allmänna språkbruket. Det har därför ansetts mest ändamålsenligt att i lagen direkt ange hur vissa typer av ortnamn skall behandlas i stället för att konstruera en legal definition av begreppet som varken överensstämmer med andra vedertagna definitioner eller med det allmänna språkbruket.

Det framgår av den inledande framställningen att ett ortnamn består inte bara av ett språkligt uttryck utan också av dettas innehåll eller syftning. Det språkliga uttrycket (namnets yttre gestalt, stavningen, formen) och dess innehåll (syftningen) bildar tillsammans ett ortnamn. Innebörden av denna paragraf är bl.a. att en ändring av ett ortnamns form eller syftning endast får ske om ändringen står i överensstämmelse med de principer för ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick som anges i det följande.

3 §

Första stycket anger att de myndigheter och kommunala organ som utövar ortnamnsverksamhet är skyldiga att iaktta ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick. Beträffande den närmare innebörden härav hänvisas till framställningen i kap. 3 Principer och mål för en god ortnamnspolitik.

Andra stycket innebär en skyldighet att följa svenska akademiens stavningsprinciper. Denna skyldighet kan i och för sig sägas följa redan av föreskriften att beakta vedertagna språkriktighetsregler som finns i första stycket. Skyldighet att tillämpa de nämnda stavningsprinciperna följer i dag av 1927 års stavningskungörelse. Denna kungörelse gäller emellertid inte för bl.a. kommunerna. Det framgår av redogörelsen i kap. 3 för bakgrunden till 1927 års stavningskungörelse att dess räckvidd och tillämpning är oklar. Med hänsyn härtill och då frågan om stavningen får betraktas som central i sammanhanget har det ansetts lämpligt att skyldigheten att följa de nämnda stavningsprinciperna anges i ett särskilt stycke. Möjligheten till undantag från huvudregeln betingas främst av hänsynen till de hävdvunna ortnamnen, t.ex. Höör, Råå. Dispens bör endast ges i utpräglade undantagsfall. Bestämmelsen medger att regeringen för en grupp av ärenden kan överlämna åt t.ex. LMV att meddela undantag från huvudregeln.

4 §

Här regleras kompetensfördelningen beträffande vissa ortnamn. De namn som anges i uppställningen är främst s.k. administrativa namn, bebyggelsenamn och artefaktnamn.

I befogenheten för kommunerna att inom kommunens område fastställa namn på gator och vägar får anses ingå rätt för vederbörande kommun att fastställa adressnummer.

Det framgår av redogörelsen i kap. 4 och 5 att den kommunala befogenheten då det gäller rätten att sätta namn inom kommunens område är inskränkt i vissa avseenden. Sålunda bestämmer enligt instruktionen för resp. verk t.ex. statens järnvägar namn på järnvägsstationer och postverket namn på postanstalter (postkontor). Vidare har LMV enligt fastighetsregisterförordningen befogenhet att fastställa de s.k. traktnamnen. En erinran härom har tagits in i paragrafen.

Kommundelsnamnen (namn på stadsdelar) kan även i andra avseenden ge anledning till tveksamhet hur den kommunala befogenheten skall avgränsas. En kommundel kan t.ex. bestå av en eller flera socknar. Innebörden i den nu föreslagna paragrafen är att befogenheten att besluta om namnet även i ett sådant fall tillkommer kommunen. Det framgår emellertid av redogörelsen för de allmänna principer som bör vara vägledande för ett ändamålsenligt ortnamnsskick att stor vikt skall fästas vid den funktionella aspekten. Det borde stå bäst i överensstämmelse med denna princip att ett hävdvunnet sockennamn används på den nya kommundelen. Det kan knappast befaras att kompetenskonflikter av detta slag skall uppkomma i någon större omfattning.

5 §

Den statliga kompetensen är specialreglerad i vissa avseenden. Förutom den befogenhet beträffande arbetet med de allmänna kartorna som tillkommer LMV avses här den rätt för LMV i fråga om traktnamn och för andra myndigheter i fråga om andra ortnamn som har angetts i kommentaren till föregående paragraf.

För de statliga myndigheter som i dag har befogenheten att ge namn på grund av en bestämmelse i sin instruktion bör även den föreslagna samrådsskyldigheten i förhållande till berörd kommun föreskrivas genom en sådan bestämmelse. Vårt förslag innebär att samtliga statliga myndigheter som i dag har befogenhet att fastställa namn på egna byggnader eller anläggningar skall få denna befogenhet angiven i sin instruktion liksom skyldigheten att samråda med den berörda kommunen.

6 §

Föreskriften i denna paragraf avser att säkerställa att ett ortnamn som har fastställts i föreskriven ordning, dvs. i enlighet med de regler i fråga om befogenhet, samrådsskyldighet m.m. som framgår av denna lag, verkligen används i officiella sammanhang. Föreskriften innebär bl.a. att t.ex. vägverket åläggs att på vägmärken avge ett ortnamn i den form som har fastställts av vederbörande kommun eller församling eller annan behörig instans. Föreskriften innebär vidare en skyldighet för berörda myndigheter att använda de namnformer som framgår av de allmänna kartorna. Med de allmänna kartorna avses här den ekonomiska kartan, den topografiska kartan och översiktskartan; se framställningen härom i kap. 2.

7 §

Här regleras rätten att väcka förslag om ändring av namnet på kommuner och församlingar. Bestämmelserna överensstämmer i allt väsentligt med vad som gäller i motsvarande fall enligt lagen om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar. Det krävs inte att den enskilda skall vara berörd av en ändring på något annat sätt än att han är medlem i kommunen resp. har en sådan anknytning till en församling som sägs i förslaget.

Ikraftträdandebestämmelsen

Skyldigheten att tillämpa de principer i fråga om bl.a. stavningen som framgår av den föreslagna bestämmelsen i 3 § gäller för kommunernas del först efter det att lagen har trätt i kraft. Det kan alltså inte med stöd av lagen hävdas att en kommun har skyldighet att riva upp redan fattade beslut i ortnamnsfrågor även om besluten inte står i överensstämmelse med lagens principer.

Sammanfattning

Enligt direktiven skall vi mot bakgrund av samhällets behov av en ändamålsenlig och vårdad ortnamnsgivning och med hänsyn till ortnamnens kulturhistoriska värde formulera allmänna riktlinjer för fastställande av ortnamn och därmed lägga grunden för en god ortnamnspolitik.

Vidare bör vi behandla de administrativa problemen i sammanhanget och föreslå en lämplig samordning av beslutsbefogenheter på området. Vi bör också lämna förslag till författningsbestämmelser i ämnet.

Utöver detta bör vi överväga de av Svenska kommunförbundet väckta frågorna om kommunal beslutskompetens för namngivning samt de ortnamnsproblem som hänger samman med postverkets försöksverksamhet med nytt adresssystem för landsbygdsområden.

Slutligen bör vi beakta de internationella aspekter som finns beträffande ortnamnsgivningen.

I det nu framlagda betänkandet redogör vi inledningsvis för begreppet ortnamn och redovisar bl.a. de definitioner därav som är allmänt accepterade.

I kap. 2 beskriver vi ortnamnsverksamheten i statlig förvaltning, inom kommunerna, i de nordiska grannländerna och på det internationella planet.

Namn på kommuner, landstingskommuner och församlingar beslutas av regeringen. Regeringen är besvärsinstans i fråga om statliga myndigheters beslut i ortnamnsfrågor. Lantmäteriet har, främst på central nivå, ansvar för en mycket stor del av ortnamnsverksamheten inom statlig förvaltning.

Lantmäteriverket (LMV) svarar för namnsättningen på de allmänna kartorna och fattar beslut i ärenden som rör fastighetsregistret. Viss ortnamnsverksamhet förekommer också hos andra statliga myndigheter. Endast ortnamnsarkiven, som ingår i myndigheten dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA) har som huvuduppgift att arbeta med olika typer av ortnamnsfrågor. Ortnamnsarkiv finns i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå. Ortnamnsarkiven svarar tillsammans med universitetsinstitutionerna i nordiska språk för forskningen kring ortnamn. De deltar i den statliga ortnamnsverksamheten som remissinstanser i språkliga frågor.

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) är en annan expertmyndighet inom ortnamnsverksamheten. RAÄ bevakar som central myndighet för kulturminnesvården att de kulturvårdande intressena tillgodoses inom ortnamnsverksamheten.

Postverket beslutar om postkontorsnamn m.m. och ger i samarbete med televerket ut en ortnamnsförteckning (Svensk Ortförteckning) innehållande ca 130 000 bebyggelsenamn i Sverige.

Sjöfartsverket ansvarar för utgivning av sjökort. I den därmed sammanhängande namnhanteringen har verket samarbete med LMV. Televerket och SJ har enligt vederbörande verksinstruktion befogenhet att namnge telegraf- resp. järnvägsstationer. Av andra statliga myndigheter som har viss ortnamnsshantering kan nämnas statistiska centralbyrån, byggnadsstyrelsen, vägverket, kammarkollegiet och luftfartsverket. Församlingarna namnger kyrkobyggnader och kommunerna gator och torg m.m. samt kommunala institutionsbyggnader o.d. Kommunerna är ofta också remissinstanser i ortnamnsfrågor som handläggs av statliga organ.

I våra nordiska grannländer bedrivs ortnamnsverksamhet av motsvarande slag som i Sverige. Danmark är det enda nordiska landet med en central statlig ortnamnsnämnd och en normerande ortnamnsförteckning. I Norge baseras ortnamnsverksamheten på ett namnkonsulentsystem där fyra namnkonsulenter har var sitt kompetensområde. En utredning med uppgift att överväga en ny organisation för ortnamnsverksamheten i Norge har tillsatts. I Finland är bl.a. hanteringen av namn på två språk av intresse för Sverige.

Ortnamnsverksamheten behandlas på det internationella planet av FN:s ekonomiska och sociala råd. Sverige deltar i detta arbete.

I kap. 3 diskuteras de principer som vi anser bör utgöra grunden för en god ortnamnspolitik. Den enda förordningen på ortnamnsområdet är kungörelsen (1927: 380) angående stavning av ortnamn i officiella handlingar. Vi diskuterar ingående denna förordnings funktion i ortnamnsverksamheten och föreslår att den upphävs. Motsvarande funktion övertas dock enligt vårt förslag av en bestämmelse i en ny lag om ortnamn. Vi ställer vidare upp vissa principer som vi anser bör vara vägledande dels vid vård av redan existerande namn, dels vid ny namngivning.

I kap. 4 tar vi upp frågor som rör statlig ortnamnsverksamhet.

Det finns enligt vår mening ett behov av enhetlighet och samordning i den statliga ortnamnsverksamheten. Ortnamnsfunktionerna är spridda på ett flertal myndigheter. Vi anser dock att tillräckliga skäl att överväga genomgripande förändringar när det gäller uppgiftsfördelning och organisation saknas. Vi vill i stället finna lämpliga samarbetsformer mellan myndigheterna.

Enligt vår mening bör man nu fullfölja en tidigare väckt tanke på en ortnamnsnämnd, som skall utgöra ett samarbetsorgan för de myndigheter och intressen som bör ha inflytande på utformningen av ortnamnsvården och ett enhetligt ortnamnsskick. Ortnamnsnämnden bör organisatoriskt knytas till en redan existerande myndighet, som därvid – stödd av nämnden – bör ges en allmänt samordnande uppgift när det gäller ortnamnsfrågorna. Enligt vår mening bör de här åsyftade uppgifterna läggas på LMV. En sådan lösning kan ses som en vidareutveckling av den lösning som kom till stånd genom 1974 års ändring i lantmäteriinstruktionen. Denna ålägger LMV att "verka för ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick med befogenhet att fastställa ortnamn i den mån sådan befogenhet icke tillkommer annan".

Nämndens främsta uppgift skall vara att utveckla principer och mål för en

god ortnamnspolitik. Nämnden skall också, i den mån det begärs, lämna råd i enskilda ortnamnsfrågor av principiell betydelse.

Ortnamnsnämndens främsta medel när det gäller att föra ut riktlinjerna för ortnamnspolitiken till berörda offentliga organ och till allmänheten bör, enligt vår mening, vara aktiva insatser i form av information och allmänna råd.

Ett viktigt medel för att uppnå enhetlighet i ortnamnsverksamheten är också de allmänna kartorna, i första hand de ekonomiska och de topografiska kartorna. Ortnamnsskicket på de allmänna kartorna föreslås bli normerande i den offentliga ortnamnsverksamheten. Om även i övrigt ett ortnamns form fastställts i föreskriven ordning, skall namnet i denna form användas av berörda myndigheter.

Våra förslag för med sig vissa ändringar i instruktionerna för myndigheter som har uppgifter inom ortnamnsverksamheten. Dessa instruktionsändringar gäller främst LMV men även RAÄ, postverket, SJ och televerket samt byggnadsstyrelsen, sjöfartsverket, luftfartsverket och vattenfallsverket.

I särskilda avsnitt behandlar vi vissa frågor rörande beslutsbefogenheter samt förfaranden vad avser beredning, samråd och fullföljd av talan. LMV:s beslut avseende bl. a. naturnamnen på de allmänna kartorna och andra namn på dessa kartor som inte är fastställda i annan ordning skall, i likhet med vad fallet är med de s. k. traktnamnen, inte kunna överklagas.

I kap. 5 behandlar vi de av Svenska kommunförbundet väckta frågorna. Vi diskuterar dels kommunernas beslutskompetens dels handläggningen av namnärenden inom kommunerna.

Vi tillstyrker kommunförbundets förslag att kommunerna ges kompetens att besluta om namn och adressnummersättning inom kommuns hela område på gator och vägar samt namn på torg, parker och andra allmänna platser, spårvägs-, buss- och tunnelbanestationer samt andra liknande anläggningar för samfärdseln. Förslaget innebär i stort sett att rådande praxis skrivs in i lag. Vi föreslår vidare att annan huvudman än kommun ålägges samråd med berörd kommun vid fastställande eller ändring av namn.

Denna kommunernas besluts- och samordningsroll slås fast i den föreslagna ortnamnslagen.

Vad gäller handläggningen av ortnamnsärenden i kommunerna understryker vi vikten av att även de kulturvårdande intressena beaktas i beredningsarbetet.

I kap. 6 behandlar vi sådana media som förmedlar ortnamn till allmänheten, s. k. ortnamnsförmedlare. Postadressen är en sådan. Vi har valt att i detta sammanhang diskutera postverkets försöksverksamhet med nytt adresssystem för landsbygdsområden. Med hänsyn till gårds-, by- och sockennamnens kulturhistoriska värde finner vi det angeläget att posten och kommunerna verkar för att dessa namn används i postadressen på landsbygden i största möjliga utsträckning.

I kap. 7 diskuterar vi behovet av ortnamnsförteckningar, såväl inhemska som utländska. Vi anser att den föreslagna ortnamnsnämnden bör verka för att sådana ortnamnsförteckningar kommer till stånd som dels tillgodoser det inhemska behovet dels uppfyller de önskemål som framförts inom ramen för FN:s standardiseringsarbete.

I kap. 8 redogör vi för ortnamn i flerspråkiga områden i Sverige. Främst

diskuteras de samiska ortnamnen, i synnerhet de nordsamiska. Vi rekommenderar en anpassning till det nordiska samarbetet i dessa frågor samt till de rekommendationer som utfärdats av FN:s konferenser om standardisering av geografiska namn.

Slutligen redogör vi i kap. 9 för de kostnadsmässiga konsekvenserna av våra förslag.

1 Inledning

1.1 Våra ortnamn, deras användning och betydelse

Begreppet *ortnamn* torde för lekmannen i första hand avse namn på bebyggda platser, på gårdar, byar eller samhällen. Som exempel kan nämnas Ekliden (namn på gård), Sundby (namn på by) och Åhus (namn på tätort). I andra hand uppfattas även namn på naturformationer som ortnamn. Som exempel kan här nämnas Omberg, Vättern och Dalälven. Den förra kategorien namn brukar kallas *bebyggelsenamn* den senare *naturnamn*. I stället för bebyggelsenamn har man stundom talat om *kulturnamn*.

I administrativt och vetenskapligt språkbruk har begreppet ortnamn en vidare betydelse. Ett ortnamn kan definieras som *en under en viss tid och i en viss krets av människor entydig benämning på en viss geografisk lokalitet*.

De geografiska lokaliteterna blir med denna definition namnbärare. Dessa indelas ofta i större grupper med underavdelningar. Någon allmänt vedertagen indelning finns dock inte. Här må som exempel nämnas Sven Bensons förslag till indelning vid databehandling av ortnamn. Han delar in de namnbärande lokaliteterna i följande grupper (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1974, s. 17):

- A Administrativa enheter (nutida och historiska)
- B Bebyggelser
- C Ägor
- D Artefakter (Företeelser som skapats av människan i naturen)
- E Naturformationer

Som exempel på *administrativa enheter* (nutida och historiska) kan nämnas landskap, län, härad, socken, stad, kommun, kvarter, trakt (i lantmäteriteknisk bemärkelse); på *bebyggelser*, by, hemman, torp, fabrik, kyrka, profan monumentalbyggnad, villa, hotell, flygplats, järnvägsstation; på *ägor* åker, äng, hage, gärde, svedjemark; på *artefakter* kanal, dike, väg, bro, fornminne (sten, hög, dös etc.), brygga, hamn; på *naturformationer* sjö, vik, vattendrag, ö, udde, berg, kulle, grotta, skog, dunge, enstaka träd.

Som exempel på namn inom dessa grupper av lokaliteter kan nämnas:

- A Administrativa namn (nutida och historiska): Dalarna, Kopparbergs län, Sunnerbo härad, Hjärnarp (socken- och församlingsnamn), Norrmalm (stadsdelsnamn).

- B Bebyggelsenamn: Sundby (bynamn), Trollesund (säterinamn), Klasatorpet (torpnamn), Heliga Trefaldighets kyrka, Vida Vättern (motellnamn), Blåsut (krognamn).
- C Ägonamn: Krokåkern (åkernamn), Vångalyckan (ängsnamn), Smetfällan (svedjemarksnamn).
- D Artefaktnamn: Göta kanal, Nissastigen (vägnamn), Norrbro, Höga rör (fornminnesnamn), Skandiahammen, Hästtorget.
- E Naturnamn: Vättern, Hakefjorden, Prästholmen, Kebnekaise, Lunsen (skogsnamn), Gesällboken (namn på ett naturskyddat träd).

Ett ortnamn består inte bara av ett språkligt uttryck utan också av dettas innehåll eller syftning. Ett ord som björkhagen blir ett ortnamn (Björkhagen) endast i den mån det av en grupp människor associeras med en och samma lokalitet detta oavsett om där växer björkar eller inte. Det språkliga uttrycket (namnets yttre gestalt eller form) bildar tillsammans med dess innehåll (syftning) ett ortnamn. I skrift realiseras formen genom stavningen, i talspråket genom uttalet. I denna utredning, som endast behandlar ortnamnen i skrift, används ordet *form* som beteckning på namnens stavning.

Ortnamn har givits under alla tider, och många nu levande namn har en betydande ålder. Vissa bebyggelsenamn går tveklöst tillbaka till förkristen tid. Namn som Odenslunda, Torsåker, Frösåker, Närtuna och Ultuna innehåller sannolikt de hedniska gudanamnen Oden, Tor, Frö, Njord och Ull. Normalt är en bebyggelse jämgammal med det namn den bär eller äldre än så.

Namntyperna kan lära oss mycket om bebyggelsens ålder och om den mänskliga odlingens framåtskridande. Forskningen har t.ex. funnit att namn som slutar på -löv, -lösa, -tuna, -hem och -inge ofta har bildats under förhistorisk tid, medan namn på exempelvis -ryd, -torp, -rum, -boda och -måla har tillkommit under medeltiden eller senare. Nyodling, hemmansklyvning, svedjebruk och utflyttad bebyggelse kan avläsas i namnskatten, likaså inflyttning av människor med utländskt ursprung och kultur.

I vissa fall är ortnamnet äldre än den nuvarande bebyggelsen. Den nuvarande bebyggelsen har då ofta föregåtts av en tidigare, t.ex. en gård eller en by. Det gäller särskilt de fall, då t.ex. gårdar eller byar fått ge namn åt nyskapade kommundelar i tätbebyggda områden, såsom i stockholmstrakten Västertorp, Hässelby, Åkeshov och Hägersten. Rätt tolkade kan även dessa namn berätta om en äldre svunnen kultur.

Vissa kategorier av naturnamn har också mycket hög ålder. Det gäller särskilt namn på sjöar, vattendrag, öar och halvöar. Namn som Vätern, Vättern, Lagan, Nissan, Ven, Orust, Tjörn och Lister torde i sin ursprungliga form ha bildats långt före kristendomens införande i vårt land, kanske före Kristi födelse.

Förändringar i språket har gjort att många ortnamn i dag är svåra att förstå. Alla namn var dock meningsfulla och begripliga när de bildades. De kunde berätta om vem som bröt mark eller förvärvade jord, de kunde beskriva naturen eller bebyggelsen, tala om åt vilken gud marken var helgad, uttrycka ägarens stolthet eller grannens avund osv. En betydande del av vår namnskatt utgör sålunda levande fornminnen.

Om ortnamnens stora kulturhistoriska värde råder allmän enighet i vårt land. Ortnamnen är emellertid inte bara fornminnen utan också bruksföremål, nyttoföremål. De har bildats som beteckningar för de lokaliteter som människorna har behövt tala om.

Det allt starkare intresset för individens ursprung ("rötter"), identitet och hembygd har under senare år medverkat till att öka uppmärksamheten i samhället på ortnamnsfrågorna. Ortnamnen har också en social betydelse och upplevs ofta ha ett stort värde för hemkänsla och trivsel.

De enskilda namnens ålder och ursprung upptar ofta forskarens och allmänhetens huvudintresse men också andra frågor har rönt stigande intresse, såsom hur namn bör skrivas och uttalas, vilka principer för namnvård och namngivning som skall följas, vem som äger besluta då nya namn skall väljas och fastställas. Intresset för vård av ortnamnen har därför på senare tid kommit i förgrunden.

Det nedärvda namnförrådet har bevarats i den lokala muntliga traditionen och i de skriftliga källorna. De senare är t.ex. medeltida brev, skattelängder från 1500-talet och lantmäterihandlingar. Sverige har en ovanligt förnämlig tradition när det gäller äldre lantmäterimaterial – de äldsta kartorna är från början av 1600-talet. Ett mycket stort antal skifteskartor, skattläggningskartor och andra kartor finns bevarade från 1700- och 1800-talen.

Delar av det gamla namnförråd som är bevarat i äldre källor är inte levande i muntlig tradition i dag. Det kan hänga samman med att en bebyggelse har flyttats och bytt namn eller att lokaliteten inte längre har någon funktion. Sådana namn har ibland kallats "döda namn". Det innebär emellertid inte att de inte kan tas i bruk igen. Ur kulturhistorisk synpunkt är det t.ex. värdefullt att ruiner, gamla boplatser m.m. kallas vid sitt ursprungliga namn.

Som språkliga och kulturhistoriska fenomen är ortnamnen föremål för studium vid universiteten – en professur i nordiska språk, särskilt ortnamnsforskning, finns i Uppsala – samt vid de vetenskapliga arkivinstitutioner som successivt vuxit upp vid universiteten, de i dag till myndigheten dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA) hörande ortnamnsarkiven i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå. Som fornminnen och som allmänt "kulturvetenskap" är ortnamnen föremål för särskilt riksantikvarieämbetets (RAÄ) intresse och omvårdnad.

Som bruksföremål har ortnamnen synnerligen viktiga funktioner i samhället. Allmänheten använder dagligen namn på gator och bebyggelser. Dessa namn är en omistlig del av vår civilisation. Administrationen behöver ett ur dess synpunkt rationellt ortnamnsskick. Lantmäteriverket (LMV), som numera intar en central ställning inom ortnamnsverksamheten, sjöfartsverket, vägverket, postverket, brandkår och ambulans m.fl. har sålunda ett givet intresse av att de lokaliteter som ortnamnen avser, så långt möjligt skall kunna åtskiljas och fixeras. Adresser skall vara lätta att hitta. Hanteringen av ortnamn har blivit en angelägenhet för stat och kommun, för myndigheter och institutioner. Inte minst betydelsefull är kommunernas omfattande namnverksamhet, framför allt namngivningen av vägar, gator, torg och andra allmänna platser.

I samband med samhällets fysiska omgestaltning ställs stora krav på den befintliga ortnamnsskatten. Samtidigt uppkommer – särskilt i tätorter och andra expanderande bygder – behov av nya namn. Härvid kan de kulturella

och de administrativt funktionella kraven ibland komma i konflikt. Fastighetsbeteckningsreformens införande av kommun som registerområde för fastighetsregistreringen i stället för socken i förening med kravet på unika namn inom kommunen har sålunda väckt diskussion om i vilken utsträckning befintliga ortnamn skall kunna bevaras i det nya fastighetsregistret. Införandet av vägnamn på landsbygden har på samma sätt väckt farhågor för by- och sockennamnens fortlevnad. Ortnamn kan, har det hävdats, löpa risk att försvinna också vid fastighetssammanläggningar. Det är ett väsentligt samhällsintresse att det från äldre tid övertagna namnförrådet inte går förlorat eller fördärvas och att nybildningar av namn följer kulturellt och funktionellt tillfredsställande principer.

Stavningen av ortnamn i "officiella handlingar" är reglerad i en av Kungl. Maj:t meddelad författning år 1927, kungörelsen (1927:380) angående stavning av ortnamn i officiella handlingar. I denna förordnas att vid stavning av ortnamn i jordebok, jordregister och andra officiella handlingar skall, där inte annat är föreskrivet, följas grunderna i åttonde upplagan av Svenska akademins ordlista (SAOL).

Bestämmelserna i 1927 års kungörelse upplevs i dag av de namnvårdande myndigheterna som otillräckliga. Frågan kommer att närmare diskuteras i kap. 3, Principer och mål för en god ortnamnspolitik.

Svenska forskare och myndigheter har visat en god beredskap inför uppgiften att skapa en god ortnamnspolitik. Detta framgick särskilt vid det symposium "Ortnamnsvård och ortnamnsplanering" som 1977 ordnades av Nordiska samarbetskommittén för namnforskning (se vidare kap. 3). Symposiet enade sig om bl.a. följande uttalande:

"Ortnamnen är en viktig del av vår geografiska och kulturella miljö. De identifierar lokaliteter av olika slag och representerar oersättliga värden med avgörande betydelse för människors hemkänsla och trivsel. Ortnamnsvärden är därför ett viktigt samhällsintresse. Samhället måste också ta ansvaret för att den nedärvda namnskatten vårdas och att den nya namngivningen planeras så, att namnförrådet bevarar sin funktionsduglighet och kulturarvet skyddas i ett starkt föränderligt samhälle".

1.2 Utredningens bakgrund

Upprinnelsen till utredningen finns att söka i diskussionen kring den år 1968 beslutade fastighetsbeteckningsreformen, i kommunernas uttalade behov av reglerad beslutskompetens för namngivning och i kritiken av postverkets försöksverksamhet med nytt adresseringssystem för kunder på landsbygden. Vidare har intresset för ortnamnen och insikten om deras kulturhistoriska och sociala värde allmänt sett ökat i samhället.

Fastighetsbeteckningsreformen påbörjades 1968 och fick ändrade riktlinjer genom riksdagsbeslut 1974. Dessa senare riktlinjer gick den kritik, som hävdade att reformen hotade ortnamnen, till mötes. Kritiken har dock återkommit. Vid tiden för avlämnandet av detta betänkande pågår en diskussion om reformens fortsättning. Upprinnelsen till den diskussionen är de kostnader som reformen medför bl.a. för kommunerna, men också nu hävdas att reformen innebär ett hot mot det nedärvda namnskicket.

Svenska kommunförbundet påtalade 1976 förhållandet att kommunerna inte har reglerad beslutanderätt vid namngivning, vilket orsakar kollisionssamn på vägar inom samma område. Förbundet hemställde hos bostadsdepartementet om en sådan reglering. Hemställan har efter remissbehandling överlämnats till oss. Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker kommunförbundets hemställan.

Postverket har sedan 1977 i Kristianstads kommun bedrivit ett försök med vägnamnsadressering till kunder på landsbygden. Denna försöksverksamhet har kritiserats i bl. a. en motion till riksdagen 1977. Kritiken har främst uttalat oro över att vägnamnen i postadressen hotar gårds- och bynamnens existens.

Ortnamnsarkivet i Uppsala (OAU) föreslog 1976 i skrivelse till utbildningsdepartementet att 1927 års kungörelse skulle moderniseras så att man vid stavning av ortnamn skall följa grunderna i den senaste upplagan av Svenska akademiens ordlista och inte som anges i kungörelsen, den åttonde upplagan.

I februari 1980 tillsatte regeringen en särskild utredare med uppgift att utreda de problem som har samband med ortnamnsverksamheten i riket m.m.

Utredningens direktiv (Dir 1980:4) fick följande lydelse:

Ortnamnsnivningen och andra ortnamnsfrågor har tilldragit sig ökad uppmärksamhet i samhället under senare år. Frågor om ortnamn aktualiseras i många sammanhang, inte bara i samband med nybebyggelse utan även när det gäller fastighetsregistrering och fastighetsbildning, kartframställning, namngivning av gator, vägar och andra allmänna platser, allmänna anläggningar, post- och järnvägsstationer, vid vägskyltning etc.

Ortnamnsfrågorna väcker ofta intresse bland allmänheten och i massmedia. De kulturhistoriska intressena att bevara ortnamnen och härigenom vidmakthålla kunskap och förståelse om den historiska utvecklingen av kolonisation och bebyggelse m.m. kommer ibland i konflikt med ett behov av namngivning som skapas bl. a. av dagens administrativa utveckling.

De problem som förorsakas av här antydda förhållanden försvåras i viss mån av att det i stor utsträckning saknas allmänt godtagna riktlinjer för ortnamnsättning och av att beslutsbefogenheterna är splittrade. Vissa frågor har reglerats i författning men en allmän lag om ortnamnsfrågor saknas. En kort översikt ger följande bild.

En författning som har generell räckvidd är kungörelsen (1927:380) angående stavning av ortnamn i officiella handlingar.

En annan bestämmelse av allmän karaktär är den föreskrift som ålägger statens lantmäteriverk (LMV) att verka för ett ändamålsenligt och värdat ortnamnsskick med befogenhet att fastställa ortnamn i den mån sådan befogenhet inte tillkommer annan (11 § 3 lantmäteriinstruktionen 1974:336). Enligt bestämmelser om fastighetsregister beslutar LMV vidare om s.k. traktnamn, som läggs till grund för fastigheters registerbeteckningar (kungörelse/1968:379/ om uppläggande av nytt fastighetsregister m.m., omtryckt/1974:1060/, samt fastighetsregisterkungörelsen/1974:1059/, omtryckt/1979:11/). I produktionen av de allmänna kartor som det enligt särskilda föreskrifter åligger LMV att framställa (Kungl. Maj:ts beslut 1966-06-16 och 1973-06-29, de s.k. kartbreven) ingår också fältinsamlingar och urval m.m. av ortnamn på kartorna.

De arkiv för ortnamn m.m. som finns i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå utgör tillsammans med svenskt visarkiv en statlig ortnamnsmyndighet med namnet dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA). Denna myndighet har bl. a. till uppgift att samla in, bevara, bearbeta och publicera material om ortnamn, ombesörja statliga ortnamnsundersökningar samt ange yttranden i ärenden om fastställande av

ortnamn. Ortnamnsarkivet i Uppsala är remissinstans bl.a. för LMV när det gäller traktnamn och traktindelning för fastighetsregistreringen. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har granskningsuppgifter bl.a. i anslutning till den år 1974 beslutade revideringen av registerbeteckningsreformen.

Namn på kommuner och församlingar beslutas av regeringen, vilket följer av regeringens befogenhet att meddela föreskrifter i anslutning till beslut om ändringar i rikets indelning (lag 1979:411 om ändringar i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar). Av regeringens befogenhet att besluta om kontrakts- och pastoratsindelningen följer också att därmed sammanhängande namnfrågor avgörs av regeringen. Kommunerna fastställer namn på kvarter, gator och parker i områden med stadsplan såsom en följd av kommunernas ansvar för genomförande av stadsplan och tomtindelning. Kommunerna fastställer även namn på vägar och vissa andra anläggningar under kommunalt huvudmannaskap medan namn på andra vägar bestäms av vederbörande väghållare.

Namn på exempelvis postanstalter, telestationer och järnvägsstationer fastställs av postverket resp. televerket och statens järnvägar efter hörande av ortnamnsarkivet i Uppsala. Namn på andra anläggningar och institutioner torde bestämmas av respektive huvudman. Sålunda torde exempelvis benämningen på nya kyrkobyggnader beslutas av vederbörande församling.

Ortnamnsfrågorna har också vissa internationella aspekter. Inom Norden finns ett intresse av samordning när det gäller de samiska ortnamnen. I större sammanhang deltar Sverige i ett internationellt samarbete i ortnamnsfrågor inom ramen för FN:s ekonomiska och sociala råd. Frågor om standardisering av geografiska namn har behandlats bl.a. vid konferenser åren 1967, 1972 och 1977, varvid vissa resolutioner på detta område har antagits.

Önskemålen om reformer och vägledande uttalanden när det gäller ortnamnsfrågor har framkommit vid flera tillfällen under senare tid. Sålunda beslöt riksdagen i samband med behandlingen av frågan om fullföljande av fastighetsregisterreformen år 1974, att det fortsatta arbetet skulle bedrivas med utgångspunkt från att befintliga ortnamn i princip skulle behållas. Postverket har i samråd med några kommuner påbörjat en försöksverksamhet med adressangivelser för bostadsadresser på landsbygden bestående av vägnamn och nummer. Med anledning av postverkets försöksverksamhet föreslogs i en motion till riksdagen vid 1977/78 års riksmöte, nr 562, att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om en utredning om ortnamnens kulturhistoriska värde. Motionen, som hänsköts till följande riksmöte, bifölls av riksdagen (KrU 1978/79:5, rskr 1978/79:22) med hänvisning till förslag av kulturutskottet att en allsidig utredning på ortnamnsområdet borde komma till stånd, varvid borde beaktas synpunkter som utskottet inhämtat från vissa myndigheter.

I de yttranden som kulturutskottet återoppar anförs bl.a. följande.

RAÄ anser att postverkets aktuella försöksverksamhet är oroande. Om systemet med vägnamn och vägnummer genomförs i fråga om post och annan samhällelig service riskerar man att de hävdvunna bebyggelsenamnen på sikt trängs ut och får samma undanskymda roll som kvartersnamnen i städerna numera har. Som en olägenhet med det föreslagna systemet påpekas att det innebär att man utöver postnumren får ännu en sifferkombination – det behövs bara att en enda siffra är fel för att hela adressangivningen skall bli felaktig. Ämbetet anser att det behövs en allsidig utredning om namnfrågor i riket. De kulturhistoriska och sociala värden som ligger i att de hävdvunna ortnamnen bevaras i levande och ändamålsenligt bruk bör utredas liksom de eventuella behoven av en särskild lagstiftning till skydd för landets ortnamn och av en namnämnd (namnmyndighet). En namnämnd bör ha fristående karaktär med språklig och kulturhistorisk expertis och representanter för de myndigheter som handlägger namnfrågor.

LMV erinrar om att Svenska kommunförbundet i en framställning år 1976 har föreslagit regeringen att utfärda bestämmelser som bekräftar och utvidgar primär-

kommunernas rätt att svara för namnsättning av gator, vägar, parker och andra allmänna platser. I LMV:s yttrande över kommunförbundets framställning har verket tillstyrkt att det införs en allmän beslutskompetens för primärkommuner beträffande gator och vägar m.m. samt att frågor om beredning, beslut, fullföljd och tillsyn erhåller en författningsmässig reglering.

I nämnda yttrande ansåg LMV emellertid för egen del att frågan helst borde ses i ett större sammanhang. Verket föreslog därför i första hand en utredning med vidare syfte än vad som omedelbart föranleddes av kommunförbundets framställning. Verket förordade att utredningen borde omfatta målinriktningen för ortnamnspolitiken, fördelningen av besluts- och tillsynsbefogenheter i ortnamnsfrågor, förfarandet i sådana frågor samt behovet av en författningsreglering, eventuellt i form av en ortnamnslag.

DOVA erinrar liksom LMV om kommunförbundets skrivelse från år 1976 och ansluter sig i allt väsentligt till vad LMV uttalade i samband med remissbehandlingen. DOVA tillstyrker en utredning som tar sikte på alla delproblem vad gäller ortnamnsverksamheten.

De framställningar och förslag som sålunda har gjorts i ämnet och nu senast riksdagens önskemål ger vid handen att en allsidig utredning bör komma till stånd i ortnamnsfrågan.

Utredningsuppgiften bör vara att mot bakgrund av samhällets behov av en ändamålsenlig och vårdad ortnamnsgivning och med hänsyn till ortnamnens kulturhistoriska värde formulera allmänna riktlinjer för fastställande av ortnamn och därmed lägga grunden för en god ortnamnspolitik.

Utredningen bör vidare behandla de administrativa problemen i sammanhanget och föreslå en lämplig samordning av beslutsbefogenheter på området. Utredningen bör föreslå regler om förfarandet vid namnsättning, innefattande sådana frågor som vem som är behörig att ta initiativ och i övrigt delta i förfarandet, samt regler om beredning, samråd, beslut, fullföljd av talan och tillsyn. Förslag bör lämnas till författningsbestämmelser i ämnet.

Utredningen bör vidare överväga de av Svenska kommunförbundet väckta frågorna samt de ortnamnsproblem som hänger samman med postverkets tidigare omnämnda försöksverksamhet med nytt adresssystem för landsbygdsområden.

Utredningen bör också beakta de internationella aspekter som finns beträffande ortnamnsgivningen.

Utredningen bör beakta vad regeringen har anfört i kommittédirektiv (1978:40) om tilläggsdirektiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer.

Utredningen skall vidare under arbetets gång bereda berörda personalorganisatio- ner tillfälle att framföra synpunkter i olika sakfrågor.

2 Ortnamnsverksamheten i dag

2.1 Inledning

Med ortnamnsverksamhet menas här verksamheten hos statliga och kommunala organ dels i frågor som gäller beslut om ortnamn, dels i frågor som innebär användning av ortnamn för officiellt bruk t.ex. vägverkets användning av ortnamn på vägmärken och postverkets vid adressering av post.

Namn på kommuner, landstingskommuner och församlingar beslutas av regeringen. Regeringen är besvärinstans i fråga om statliga myndigheters beslut i ortnamnsfrågor.

Lantmäteriet har, främst på central nivå, ansvar för en mycket stor del av ortnamnsverksamheten inom statlig förvaltning. LMV svarar för namnsättningen på de allmänna kartorna och fattar beslut i ärenden som rör fastighetsregistret. Viss ortnamnsverksamhet förekommer också hos andra statliga myndigheter. Endast ortnamnsarkiven, som ingår i DOVA-myndigheten, har som huvuduppgift att arbeta med olika typer av ortnamnsfrågor. Ortnamnsarkiv finns i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå. Ortnamnsarkiven svarar tillsammans med universitetsinstitutionerna i nordiska språk för forskningen kring ortnamn. OAU i Uppsala deltar i den statliga ortnamnsverksamheten som remissinstans i språkliga frågor.

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) är en annan expertmyndighet inom ortnamnsverksamheten. RAÄ bevakar som central myndighet för kulturminnesvården att de kulturvårdande intressena tillgodoses inom ortnamnsverksamheten.

Postverket beslutar om postkontorsnamn m.m. och ger i samarbete med televerket ut en ortnamnsförteckning (Svensk ortförteckning) innehållande ca 130 000 bebyggelsenamn i Sverige.

Sjöfartsverket ansvarar för utgivning av sjökort. I den därmed sammanhängande namnhanteringen har verket samarbete med LMV. Televerket och SJ har enligt vederbörande verksinstruktion befogenhet att namnge telegraf- resp. järnvägsstationer. Av andra statliga myndigheter som har viss ortnamnshantering kan nämnas statistiska centralbyrån (SCB), byggnadsstyrelsen, vägverket, kammarkollegiet och luftfartsverket. Församlingarna inom svenska kyrkan namnger kyrkobyggnader och begravningsplatser.

Kommunerna ansvarar för namngivning av gator och torg m.m., samt kommunala institutionsbyggnader o. dyl. Kommunerna är ofta också remissinstanser i ortnamnsfrågor som handläggs av statliga organ.

I våra nordiska grannländer bedrivs ortnamnsverksamhet av motsvarande

slag som i Sverige. Danmark är det enda nordiska landet med en central statlig ortnamnsnämnd och en normerande ortnamnsförteckning. I Norge baseras ortnamnsverksamheten på ett namnkonsulentsystem där fyra namnkonsulenter har var sitt kompetensområde. En utredning med uppgift att överväga en ny organisation för ortnamnsverksamheten har tillsatts. I Finland är bl.a. hanteringen av namn på två språk av intresse för Sverige.

Ortnamnsverksamheten behandlas på det internationella planet av FN:s ekonomiska och sociala råd. Sverige deltar i detta arbete.

2.2 Den statliga ortnamnsverksamheten

2.2.1 Regeringen

Regeringen fastställer namn på kommuner, landstingskommuner och församlingar med stöd i lagen (1979:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar. Till beslut om ändring av rikets indelning (oftast sammanslagning eller delning av kommuner eller församlingar) hör beslut om namn för de nya kommunerna eller församlingarna. Beslut om ändring i rikets indelning handläggs inom kommundepartementet och kammarkollegiet. I namnfrågan inhämtas alltid OAU:s yttrande. Beslut om själva namnet är dock inte direkt reglerat i lagen om rikets indelning. Däremot finns namnfrågan behandlad i förarbetena till lagen (prop. 1978/79:157 s. 101).

Regeringen beslutar om namn också på andra administrativa enheter i den mån denna befogenhet inte delegerats till central förvaltningsmyndighet.

Förslag till ändring av namn på kommun, landstingskommun eller församling som inte har samband med ändring i rikets indelning handläggs inom utbildningsdepartementet, oftast i gemensam beredning med bostadsdepartementet (i förekommande fall även andra departement). Sådana ändringsförslag framställs som regel av enskilda personer eller den berörda kommunen och gäller namnens yttre gestalt eller byte av namn. Innan frågan avgörs inhämtar regeringen yttranden från bl.a. OAU, RAÄ och kammarkollegiet. Regeringen är också besvärinstans för beslut i ortnamnsärenden som tas av LMV, postverket och andra centrala statliga myndigheter. Besvär handläggs inom det departement som myndigheten tillhör.

2.2.2 Lantmäteriverket (LMV)

Lantmäterimyndigheter är statens lantmäteriverk (LMV), överlantmätarmyndigheterna, fastighetsbildningsmyndigheterna och fastighetsregistermyndigheterna. I varje län finns en överlantmätarmyndighet med en överlantmätare som chef. Överlantmätarmyndigheten är organisatoriskt samordnad med länsstyrelsens lantmäterienhet, främst genom att överlantmätaren är chef för båda organen.

Landet är indelat i 87 lantmäteridistrikt. Varje lantmäteridistrikt utgör verksamhetsområde för en fastighetsbildningsmyndighet (FBM). Utöver dessa finns ett antal FBM med särskilda fastighetsbildningsuppgifter. En del

av dessa s.k. specialenheter står under kommunalt huvudmannaskap.

Fastighetsregistermyndighet (FRM) kan vara statlig eller kommunal. Statlig registermyndighet för länet är länsstyrelsen.

LMV är central förvaltningsmyndighet för frågor om fastighetsbildning, fastighetsbestämning, fastighetsvärdering, fastighetssamverkan och fastighetsregistrering samt mättningsverksamhet och allmän kartläggning.

För samråd i mer betydelsefulla frågor om riktlinjer för de allmänna kartarbetena finns ett kartråd vid LMV med företrädare för olika kartkonsumenter i samhället.

Det åligger LMV enligt lantmäteriinstruktionen (1974:336) att "verka för ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick med befogenhet att fastställa ortnamn i den mån sådan befogenhet icke tillkommer annan." Centralt vid LMV handhas namnärenden främst inom fastighetsavdelningens registerenhet och produktionsavdelningens topografiska kartenhet.

Fastighetsbeteckningsreformen

Ett stort namnförråd finns i de officiella fastighetsbeteckningarna. I Sverige har sedan 1900-talets tidigare del funnits två typer av fastighetsregister – stadsregister för större tätorter och jordregister för landsbygden. I stadsregistret redovisas fastigheterna tätortsvis och i jordregistret sockenvis. Tätort eller socken utgör alltså registerområde.

I stadsregistret finns två typer av fastighetsbeteckningar, en för fastigheter som förs i tomtbok och en för s.k. stadsägor. Beteckningen för fastighet i tomtbok består av kvartersnamn, nummer och tätortsnamn, t.ex. Alen 1 i Skövde. Stadsägobeteckningen utgörs av numren på stadsägans områden och tätortsnamnet, t.ex. stadsägan (stg) 736 i Skövde. En rad varianter av dessa grundtyper förekommer.

Beteckningen för en fastighet i jordregistret består av by- eller hemmannamn, registernummer, sockennamn och länsnamn, t.ex. Berga 3:4 i Åby socken, Skaraborgs län.

Riksdagen beslutade 1968 att fastighetsregistreringen skulle reformeras och att bl.a. ett enhetligt fastighetsregister skulle införas, att enhetliga fastighetsbeteckningar skulle användas, att kommun skulle utgöra registerområde och att ADB skulle användas för att föra registret. I samband med reformen skulle fastighetsbeteckningarna granskas och vid behov korrigeras.

Sedermera har beslutats att också inskrivningsregistret, dvs. tingsrätternas register över lagfarter och inteckningar, skall föras med ADB.

Övergången till nya fastighets- och inskrivningsregister sker successivt och samordnat, den s.k. fastighetsdatareformen, under ledning av centralnämnden för fastighetsdata (CFD), LMV och domstolsverket. Det nya fastighetsdatasystemet har hittills införts och tagits i drift i Uppsala och Gävleborgs län samt delar av Stockholms och Malmöhus län.

Bestämmelserna rörande beteckningsreformen, dvs. övergången till ett enhetligt beteckningssystem, kom till uttryck i kungörelsen (1968:379) om uppläggande av nytt fastighetsregister, m.m. (registeruppläggningkungörelsen). Enligt denna skulle en fastighets registerbeteckning bestå av registerområdets namn (kommunnamnet), traktnamn (varvid med trakt i detta

sammanhang avses t.ex. by, gård, hemman eller stadsdel) och registernummer, t.ex. Uppsala Gränby 1:5 eller Gränby 1:5 i Uppsala kommun. I kungörelsen ställdes vissa krav på fastighetsbeteckningarna i det nya fastighetsregistret nämligen

- att traktnamn inte fick vara längre än 20 bokstäver
- att traktnamnen skulle vara lokalisering inom kommunen, dvs. namnen och traktindelningen skulle vara eller ha förutsättningar att bli allmänt kända i orten
- att traktindelningen skulle vara lätt att redovisa på karta och
- att fastighetsbeteckningarna skulle vara unika inom kommunen.

Sedan de år 1968 antagna riktlinjerna för beteckningsreformen hade kritiserats i vissa avseenden dels från företrädare för kulturvårdande intressen, dels från kommunalt håll, beslöt riksdagen år 1974 vissa ändringar i riktlinjerna. Dessa kom till uttryck i civilutskottets betänkande 1974:30 och genom ändrade bestämmelser i registeruppläggningskungörelsen (omtryckt 1974:1060) samt bestämmelser i fastighetsregisterkungörelsen (1974:1059, omtryckt 1979:11).

Utgångspunkten är liksom tidigare att kommun skall utgöra registerområde. Grundkravet från kulturvårdssynpunkt att gällande by- och gårdsnamn i princip skall kunna behållas gör att traktindelningen i jordregisterområden i stort sett är given. Kravet att trakterna skall vara så stora att deras namn är lokalisering har därför frångåtts. Detsamma gäller kravet att traktnamn får vara högst 20 bokstäver långt. Inom område med stadsplan skall, om kommunen önskar det, kvartersnamn i stället för traktnamn ingå i beteckningen för fastigheter som är belägna i byggnadskvarter. Exempel på beteckning med kvartersnamn är Kaninen 6 i Botkyrka kommun. I sådana fall blir fastighetsbeteckningarna inte alldeles enhetliga inom kommunen (i vissa områden beteckningar av typen Kaninen 6, i övrigt beteckningar av typen Gränby 1:5).

En följd av beteckningsreformen är att sockenindelningen inte längre får någon funktion i fastighetsregistreringen. För att tillgodose de kulturhistoriska intressena skall emellertid enligt 1974 års riktlinjer den vid införandet av det nya fastighetsregistret gällande sockenindelningen redovisas på den registerkarta som hör till fastighetsregistret och på ekonomiska kartan. I registret kommer vidare att för varje fastighet anges inom vilken socken den ligger.

Eftersom kommun skall utgöra registerområde i stället för socken eller stadsregisterområde blir ett traktnamn som finns i två eller flera socknar inom kommunen inte unikt inom registerområdet. Som generell huvudregel gäller enligt 1974 års riktlinjer att namnen i händelse av sådan "namnkollision" skall skiljas åt genom att de kombineras med sockennamnet. Berga i Altuna socken redovisas som Altuna-Berga. Från denna regel kan i vissa fall göras undantag. Annan ändring bör således göras då kombinationen är olämplig ur språklig synpunkt.

I det nya fastighetsregistret får som s.k. särskilt namn på fastighet – vid sidan av den officiella fastighetsbeteckningen – antecknas traktnamn som utgår eller tidigare utgått ur beteckningen. Även bebyggelsenamn med hävd får antecknas som särskilt namn. Sådant namn skrivs in i registret.

I reformen deltar OAU och RAÄ vilka ur språklig och kulturminnesvår-

dande synpunkt granskar FRM:s förslag till traktindelning och traktnamn. Beslutsinstans är LMV. Enligt bestämmelse i registeruppläggningskungörelsen kan LMV:s nu åsyftade beslut inte överklagas.

De allmänna kartorna

Sedan några år tillbaka har Sverige tre i huvudsak rikstäckande allmänna kartverk, nämligen ett ekonomiskt i skala 1:10 000 (för vissa områden 1:20 000), ett topografiskt i skala 1:50 000 (för vissa områden 1:100 000) samt ett översiktskartverk i skala 1:250 000. Därutöver finns som allmänna kartor också en generalkarta i skala 1:1 000 000.

Ekonomiska kartan omfattar ca 13 000 kartblad och dessa innehåller ca 1 miljon ortnamn. Kartläggningen påbörjades i slutet av 1930-talet och avslutades 1978. Sedan ett tiotal år tillbaka pågår revidering i olika omfattning länsvis. Den ekonomiska kartan är grundkarta för övriga allmänna kartor, varför namnsättning i huvudsak har skett i samband med denna kartas framställning.

Topografiska kartan omfattar närmare 700 blad och innehåller ca 500 000 ortnamn. De sista bladen i serien gavs ut 1979. Revidering av äldre kartblad har pågått sedan 1974. För topografiska kartan har man tillämpat två revideringstyper, dels fullständig revidering, dels partiell. Den senare har endast inneburit ett rött påtryck utan ändring i den gamla kartbilden.

Översiktskartan började ges ut 1974 och omfattar 45 blad med ca 50 000 namn. Revidering av kartbladen pågår. För norra Sverige planeras utgivning av en översiktskarta i skala 1:500 000.

För kartbruk har man av praktiska skäl skilt mellan administrativa namn, traktnamn (jordregisternamn) och övriga namn. De administrativa namnen (= namn på administrativa enheter) hämtas ur Årsbok för Sveriges kommuner, som ges ut av SCB. Namnformerna i Årsbok för Sveriges kommuner grundar sig på den hos kammarkollegiet förda liggaren över rikets indelning. Fastställande av traktnamn sker enligt det tillvägagångssätt som beskrivits ovan. Övriga ortnamn, dvs bebyggelsenamn som inte är traktnamn, och naturnamn har satts in på kartan i enlighet med en rutin som tillämpats under hela de moderna kartornas framställningsskede och som utarbetats i samråd med ortnamnskommissionen (se 2.3.2). Tillvägagångssättet har i stort sett varit följande:

Från ortnamnsarkivet i Uppsala (tidigare Svenska ortnamnsarkivet) erhöi LMV (tidigare Rikets allmänna kartverk) utdrag ur arkivets samlingar av ortnamn för de områden som var aktuella för kartläggning. Dessa utdrag var i listform, uppställda sockenvis och inom socknen oftast byvis. Fältarbetaren genomförde med denna lista som grund intervjuer med ortsbefolkningen för att kunna placera listans namn rätt i kartbilden.

Fältarbetarens uppgift var dock inte bara att placera namnen rätt. Han skulle också kontrollera uttalet, jämföra namnformen med uppgifter från tillgängliga kartor såsom t.ex. äldre ekonomiska kartor, topografiska kartor, lantmäterikartor, skogskartor samt sedan, om det förelåg platsbrist, gallra. Utöver de namn som fanns i ortnamnsarkivets listor upptecknade fältarbetaren en hel del ytterligare namn. Vid intervjuerna på orten vände man sig till personer som kunde antas ha god kännedom om trakten, t.ex. hembygds-

forskare, ägare till större egendomar, skogvaktare. Man har alltid strävat efter att få två av varandra oberoende sagesmän vid intervjuerna. I de fall då fältarbetaren funnit att ett namn som han upptecknat inte överensstämde med listans namn har det upptecknade namnet underställts den utsedde namngranskarens prövning. Under fältarbetet upprättades av fältarbetsledaren ett textmanus som översändes till namngranskaren. Namngranskarens rekommendationer har med få undantag följts.

Bland en så stor mängd namn förekommer givetvis ett och annat fel. Felen kan bero på svårigheter att få tag i två av varandra oberoende sagesmän i glesbygdsområden eller på att arkivets listor innehöll för få eller föråldrade ortnamn. Felaktigheterna torde emellertid i förhållande till antalet namn vara mycket få.

Många felaktigheter i den ursprungliga namnsättningen rättas till vid revideringsarbetet. Det finns ett s.k. revisionsexemplar av varje kartblad på vilket man antecknar felaktigheter som påpekats av kartanvändare och för in nya namn, t.ex. namn på områden som bebyggts sedan kartutgivningen. Någon systematisk genomgång av ortnamnen görs dock inte vid revideringen. Ev. nytillkomna namn genomgår samma granskningsprocedur som vid förstagångsframställningen. På reviderade kartor redovisas följaktligen de namn som finns på "gamla kartan" med de ändringar som man utan större arbetsinsats kommit fram till vid fältarbetet samt nytillkomna namn.

RAÅ:s fornminnesinventering löper parallellt med revideringen av ekonomiska kartan. RAÅ:s inventerare upptecknar ofta namn på fornlämningar av olika slag. Namnen vidarebefordras till LMV som i sin tur sänder dem vidare för språklig granskning innan de sätts ut på kartan. Denna uppteckningsverksamhet ger ett tillskott till det befintliga namnförrådet på kartan.

Många arbetsmoment i kartproduktionen utförs i dag med avancerade tekniska hjälpmedel. Ifråga om namnhanteringen har under flera år ett utvecklingsprojekt för datorstyrd fotosättning bedrivits. Arbetet har visat att datorstyrd fotosättning av bl.a. ortnamn och upplysningstext rationaliserar rutinerna vid kartframställningen. De uppgifter som insamlas för fotosättningen är, förutom själva texten, kategori (sjö, berg, tätort m.m.), stilsort och stilhöjd. Den nya tekniken har börjat användas i produktionen av översiktskartan i skala 1:250 000 och topografiska kartan. Man överväger också att använda kartdatabasen för framtagning av ortnamnsförteckningar (gazetteers) (se kap. 7).

De allmänna kartornas betydelse är inte begränsad till den direkta användningen av dessa kartor för olika ändamål. Minst lika väsentlig är de allmänna kartornas roll som underlag för följdprodukter, t.ex. vägkartor, turistkartor och kartor för samhällsplanering. Sådana kartprodukter kan mot ersättning till staten framställas av vilken kartproducent som helst.

2.2.3 Dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA)

Till myndigheten dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA) hör bl.a. ortnamnsarkivet i Uppsala (OAU), dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL) samt dialekt-, ortnamns- och folkminnesar-

kiven i Göteborg (DAG) och Umeå (DAUM). DOVA leds enligt sin instruktion (1977:556) av statens arkivstyrelse och har till uppgift att bl.a. avge yttrande i ärende om fastställande av ortnamn. Till varje arkiv är knuten en rådgivande nämnd. Nämnden består av arkivchefen (ordförande) och högst fem andra ledamöter som arkivstyrelsen utser. Hos myndigheten finns också en nämnd, DOVA-nämnden, för bl.a. samordning av verksamheten. Denna nämnd tillsätts av regeringen.

Ärende om fastställande av ortnamn avgörs inom DOVA av arkivchefen vid ortnamnsarkivet i Uppsala. Innan sådant ärende avgörs skall den rådgivande nämnden höras samt, vid fastställande av namn på ort inom annat ortnamnsarkivs undersökningsområde, yttrande inhämtas från chefen för berört arkiv.

Ortnamnsarkivet i Uppsala inrättades 1928 som en forskningscentral för dåvarande Kungl ortnamnskommittén (från 1930 Kungl ortnamnskommissionen) under namnet Svenska ortnamnsarkivet. Ortnamnskommissionen upphörde 1970, då DOVA tillskapades och ortnamnsarkivet i Uppsala övertog ortnamnskommissionens uppgifter.

Ortnamnsverksamheten inom DOVA är främst inriktad på att insamla och publicera ortnamnsmaterial samt att ge service åt myndigheter och allmänhet i ortnamnsfrågor. Verksamheten består i

- insamling av ortnamnsmaterial
- bevarande och vård av samlingarna
- bearbetning av material och publicering av forskningsresultat
- yttranden över namnförslag från myndigheter (bl.a. inom ramen för beteckningsreformen)
- service till myndigheter och allmänheten i ortnamnsfrågor.

OAU:s undersökningsområde omfattar hela landet med undantag för Kristianstads, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län. Ortnamn i Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands län undersöks i samarbete med DAUM, varvid DAUM har huvudansvaret för undersökningarna i Norrbottens och Västerbottens län. För ortnamnsundersökningarna i Kristianstads och Malmöhus län svarar DAL och för undersökningarna i Göteborgs och Bohus län svarar DAG.

Ortnamnsarkiven har samlingar över ortnamn sorterade efter län, härad och socken i alfabetisk ordning. Dessutom finns olika specialregister, t.ex. över namn kända från medeltida källor, över naturnamn, över i namnen ingående dialektord och över namnens etymologi. En stor del av DOVA-arkivens resurser tas i anspråk för service till myndigheter och allmänhet i ortnamnsfrågor.

OAU svarar för publikationsserien Sveriges ortnamn (från 1906) som redovisar namntolkningar läns- och häradsvis (i vissa län tingslags- och kommunvis). DAG utger serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län (från 1923), DAL utger serien Skånes ortnamn (från 1958) och DAUM utger serien Övre Norrlands ortnamn (från 1980).

2.2.4 Riksantikvarieämbetet (RAÄ)

RAÄ är central förvaltningsmyndighet för ärenden om kulturminnesvård och skall enligt instruktionen för riksantikvarieämbetet och statens historiska

museer (1975:468) ”bevara och levandegöra minnet av äldre tiders kultur i Sverige.—”. Vidare föreskrivs bl.a. att verket ”skall bevaka kulturminnesvårdens intressen vid bebyggelse och annan samhällsplanering och leda arbetet med att planmässigt inventera och dokumentera kulturminnen och kulturmiljöer”.

Vissa ortnamnsärenden framför allt i samband med fastighetsbeteckningsreformen handläggs inom sektionerna runverket och fornminnesinventeringen vid riksantikvarieämbetets dokumentationsbyrå.

Sedan 1938 deltar ämbetet i LMV:s arbete med att framställa och revidera den ekonomiska kartan. Dess uppgift är därvid att upprätta underlag för redovisningen av fasta fornlämningar på allmänna kartor samt att upprätta och föra rikets centrala fornlämningsregister. I detta sammanhang beaktas tre kategorier av namn, nämligen namn på enskild fast fornlämning, namn på naturbildning med tradition och namn på försvunna bebyggelser som ruiner och bytomter samt torpgrunder. Enligt riksdagsbeslut 1937 skall fasta fornlämningar redovisas på den ekonomiska kartan. Detta beslut inbegriper inte namnen. RAÄ:s formella ansvar i ortnamnsfrågor grundas på riksdagsbeslut under 1970-talet.

I arbetet med fastighetsbeteckningsreformen är RAÄ ålagt att bevaka kulturminnesvårdens intressen.

2.2.5 Postverket

Postverket beslutar om allmän poststadga som bl.a. innehåller regler om hur post skall adresseras. Enligt poststadgan skall postförsändelse för att komma adressaten tillhanda i behörig ordning och utan försening vara försedd med uppgifter om postadress. Postadressen består av utdelningsadress och ortsadress.

Ortsadressen består i princip av postnummer och namnet på adressorten, dvs. namnet på det postkontor från vilken postutdelningen, stads- eller lantbrevbärning, utgår. Alla postkontor inom ett och samma utdelningsområde (adressområde) har i allmänhet adressortens namn med tillägg av särskiljande nummerbeteckning. Postverket skall enligt instruktionen (1969:736) för postverket (ändr. 1976:480) samråda med televerket, statens järnvägar och ortnamnsarkivet i Uppsala innan namn på postkontor fastställs eller ändras. Nya postkontor inrättas numera nästan endast inom större tätorter och får då som regel samma namn som de postkontor som redan finns på orten. Under de senaste 20 åren har endast ett par nya namn tillkommit (Västra Frölunda och Järfälla).

På de postkontor från vilka postutdelning utgår finns ajourförda fastighetsböcker (stadsbrevbärning) och hushållsförteckningar (lantbrevbärning), i vilka alla hushåll och deras adresser finns angivna. Postverket ger i samarbete med televerket ut *Svensk ortförteckning*. Denna ortnamnskatalog bygger på uppgifter i för ändamålet särskilda kortregister över de ortnamn som används i adresser inom varje postområde.

2.2.6 Statistiska centralbyrån (SCB)

Statistiska centralbyrån (SCB) redovisar i samband med den hittills vart femte år återkommande folk- och bostadsräkningen statistik över befolkning, bostäder m.m. i tätorter och i glesbygd.

Sedan 1960 finns en gemensam nordisk definition för begreppet tätort. Som tätortsområde räknas alla hussamlingar med minst 200 invånare, såvida avståndet mellan husen normalt icke överstiger 200 meter. Arbetet med tätortsavgränsning och tätortsredovisning sker i nära samarbete med lantmäteriverket. Tätortsavgränsningarna görs på den s.k. tätortskartan genom överlantmätarmyndighetens försorg i kontakt med berörd kommun. Den slutliga justeringen av redovisningen äger rum vid s.k. länsammansamlingen med representanter för överlantmätarmyndigheten, länsstyrelsens regionalekonomiska enhet och planenhet, SCB samt i vissa fall berörd kommun.

Namn på dessa s.k. statistiska tätorter avgjordes tidigare på länsammansamlingarna. Från och med 1980 års folk- och bostadsräkning tillämpas emellertid ett nytt förfarande. Överlantmätarmyndigheten skall inhämta synpunkter på namn på nytillkomna tätorter från kommunen. Sedan namnfrågan därefter diskuterats på länsammansamlingen lämnar överlantmätarmyndigheten förslaget till LMV. LMV inhämtar i sin tur yttrande från OAU och fattar därefter beslut.

SCB ger årligen ut Årsbok över Sveriges kommuner och Rikets indelningar, vilka bl.a. innehåller fastställd form av namn på kommuner, församlingar etc.

2.2.7 Sjöfartsverket

Sjökarteaavdelningens kartografiska sektion svarar för utgivningen av sjökort över Sveriges kustområden och större insjöar samt angränsande farvatten. Det vanliga sjökortet är i skala 1:50 000, kustkortet i skala 1:200 000 och översiktskortet i skala 1:500 000. Sjökortet är ofta av gammalt datum. Vid nytryck efter rättelse ändras enbart sådant som har betydelse ur nautisk synpunkt, inte ortnamnen. Dock sker även nyutgivning av kort som omfattar helt ny namnredigering. Detta sker med ca tre kort om året. Hittills har ca 1/3 av den planerade nyutgåvan (c:a 130 blad) kommit ut. Namnredigeringen sker numera i samarbete med LMV.

Verket har en strävan att i största möjliga utsträckning endast införa granskade ortnamn. Dock behåller man etablerade namn på fyrar, även om dessa inte överensstämmer med motsvarande namn på allmän karta, på grund av att ändringar av fyrnamn kan innebära problem för den internationella sjöfarten.

2.2.8 Andra statliga myndigheter

Statens järnvägar och televerket har enligt sina resp. instruktioner befogenheter på ortnamnsområdet. Dessa myndigheter skall samråda med varandra samt med postverket och OAU innan namn på järnvägsstation resp. telegrafanstalt fastställs eller ändras. Nya järnvägsstationer tillkommer

emellertid numera sällan och telegrafanstalter finns över huvud taget inte längre. Innan televerket beslutar om namn på riktnummerområden inhämtas enligt praxis OAU:s yttrande.

Statens vägverk är väghållare för allmänna vägar och svarar för uppsättning och underhåll av vägmärken. Vägförvaltningen inom varje län sätter upp vägmärken enligt trafiksäkerhetsverkets anvisningar. Vägförvaltningen rådgör ibland med länsstyrelse, ortnamnsarkiv och LMV om ortnamnens stavning på vägmärkena. Svensk ortförteckning och topografiska kartan används ofta som referens.

Luftfartsverket är huvudman för vissa civila flygfält. Vid namngivning av flygfält tar verket kontakt med vederbörande kommun och OAU.

Statens vattenfallsverk är huvudman för vissa vatten- och kärnkraftsstationer och står för namngivning av dessa. Vid namngivning hörs vanligen OAU.

Kammarkollegiet skall enligt sin instruktion (1972:643) bl.a. avgöra ärenden om kronans jordebok och föra statens talan som fastighetsägare i den mån det inte ankommer på annan. Vidare skall kammarkollegiet föra liggare över rikets indelning. Enligt lagen (1979:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar beslutar regeringen i sådana ärenden. Kammarkollegiet bereder dessa och inhämtar OAU:s yttrande i därmed sammanhängande namnfrågor.

Även andra myndigheter än de här nämnda fastställer namn enligt praxis på byggnader och anläggningar inom sitt förvaltningsområde.

2.3 Den kommunala ortnamnsverksamheten

2.3.1 Allmänt

Kommunerna fastställer enligt praxis namn på kommunikationsanläggningar (gator, vägar, parker och torg) inom områden med stadsplan. För namngivning av kvarter svarar kommunen enligt fastighetsregisterkungörelsen. Inom områden med byggnadsplan svarar kommunerna vanligen för namngivningen av vägar där kommunen har tagit på sig väghållningsansvaret. Det är emellertid vanligt att väghållaren själv, som kan vara vägförening, vägsamfällighet eller enskild fastighetsägare, svarar för namn på enskilda vägar.

I mindre kommuner handläggs ofta namnfrågorna av en tjänsteman på stadsingenjörskontoret eller motsvarande. Namnen fastställs vanligtvis av kommunfullmäktige eller byggnadsnämnd.

Kulturhistoriska intressen tillvaratas ibland genom kontakt med kultur-nämnd eller hembygdsförening. Det är dock ofta rent praktiska hänsyn som styr namngivningen varvid krav från post, taxi och samhällets räddningstjänst tillgodoses.

I större kommuner finns ofta en särskild namnberedning med bl.a. företrädare för språkliga och kulturvårdande intressen. Under beredningens gång begär kommunerna ibland råd av de statliga ortnamnsarkiven.

För namngivning av kommunala institutioner och andra anläggningar

svarar vanligtvis respektive förvaltningsorgan, ofta utan kontakt med kommunens namnberedning.

Kommunerna har inget stöd i författning för namngivning av kommunikationsanläggningar, institutioner etc. Den praxis som råder är oklar och varierar från kommun till kommun. I Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1977 redovisas följande tabell som, utan anspråk på att vara komplett, visar bristen på reglering av namnfrågorna på det kommunala planet.

Område, objekt	Författning	Praxis
Stadsplaneområde	Saknas	Kommunen
Andra områden där kommunen är gatuhållare, sköter parker samt trafikleder under kommunal skötsel	Saknas	Kommunen
Inom byggnadsplaneområden och utomplansområden	Saknas	Väghållaren: vägförening, tomtägarförening, vägsamfällighet eller annan liknande sammanslutning
Trafikleder och "mot" där staten är väghållare	Saknas	Vacklande
Skolor, vårdhem, anstalter	Saknas	Vederbörande huvudman efter hörande av namnberedning, kulturnämnd eller liknande
Bostadsrättsföreningar	Saknas	Vederbörande förening ev efter hörande av namnberedning eller liknande
Kvartersgator enl lagen om vissa gemensamhetsanläggningar och anläggningslagen	Saknas	Vacklande, samfällighet eller delägarförvaltning, kommunen
Kvartersnamn	Kommunen beslutar	Kommunfullmäktige delegerar oftast till byggnadsnämnd rätt att besluta om kvartersnamn efter hörande av fastighetsregistermyndigheten
Fastighetsbeteckningar	Fastighetsregistermyndigheten beslutar	

2.3.2 Tre enkäter angående namnfrågornas handläggning

Tre olika enkäter visar hur namnfrågorna handläggs inom kommunerna.

Stadsarkivet i Eskilstuna sände 1974 en enkät till ett antal större kommuner angående namnsättning på gator m.m. Av de 18 inkomna svaren framgår att de flesta kommunerna har någon form av namnberedning. Namnberedningen (eller namnkommittén) består oftast av några av kommunfullmäktige

utsedda ledamöter samt någon tjänsteman (oftast stadsingenjören). Ca 15 % har ingen namnberedning alls utan namnfrågorna bereds av stadsingenjören ensam. Beslut om namn tas i kommunfullmäktige i ca 2/3 av de tillfrågade kommunerna. I de övriga tas besluten i byggnadsnämnd, kulturnämnd eller kommunstyrelse. I över hälften av de tillfrågade kommunerna finns ingen instruktion eller författning som reglerar namnsättningen.

Centralnämnden för fastighetsdata (CFD) gjorde 1975 en enkät till 26 kommuner. Ur denna enkät kan utläsas följande.

Identiska namn på flera gator och vägar inom samma kommun finns i hälften av kommunerna.

I nära hälften av kommunerna fastställs gatunamn av kommunfullmäktige medan en tredjedel av kommunerna har lagt beslutsbefogenheten på byggnadsnämnden.

I nära 60 % av kommunerna handhas adresssättningen inom byggnads- och avstyckningsplan av kommunen. I ytterligare 36 % handhas den inom dessa områden av kommunen efter samråd med vägförening.

Lagregler för adressuppläggning, ansvarsregler m.m. efterlyses av nästan samtliga kommuner.

I de större undersökta kommunerna handläggs adresssättningen av stadsingenjörskontoren. Nya och ändrade adresser aviseras till andra myndigheter och organ i kommunerna. Exempel finns där avisering sker till ett 20-tal olika instanser.

I många kommuner anses det nödvändigt att ändra adresser som är identiska. Speciellt gäller detta kommuner som relativt nyligen bildats genom sammanläggning av flera tidigare kommuner. Kommuner med omfattande byggnadsplaneområden för fritidsbebyggelse har motsvarande behov. Från många kommuner framhålls att man känner sig osäker på hur byten av adresser skall handläggas.

Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL) gjorde 1978 en enkät som gick ut till samtliga 76 kommuner i Skåne, Halland, Blekinge, Småland och Öland. Av de 44 enkätsvaren framgår att gatunamnen fastställs av kommunfullmäktige i 45 % av fallen, av kommunstyrelsen i 11 % och av byggnadsnämnden i 39 %. I en kommun tas besluten av kulturnämnden och i en av en särskild namnkommitté. DAL konstaterar att kommunerna inte behöver höra vare sig grannkommuner, lantmäteriet eller språk- och kulturminnesvården i namnbesluten. Av enkäten framgår dessutom att grunderna i åttonde upplagan av Svenska akademiens ordlista inte alltid följs vid stavning av ortnamn.

2.3.3 Några exempel på kommunal ortnamshantering

Namnberedningen i *Stockholms* kommun är knuten till stadsbyggnadskontoret och biträder byggnadsnämnden i namnfrågor. Byggnadsnämnden föreslår namn på gator och torg etc., medan kommunfullmäktige fattar beslut i ärendena. Om namn på kvarter fattar byggnadsnämnden beslut. Beredningen består av representanter för stadsmuseet och stadsarkivet, av språkforskare och kulturpersoner samt två politiker och en tjänsteman (fastighetsregisterföraren). Som sekreterare fungerar en språkforskare med ortnamn som specialitet. Vid namnberedningens sammanträden är dessutom

stadsbyggnadsdirektören, stadsingenjören och chefen för registerbyrån närvarande. Genom en s.k. adressgrupp har namnberedningen fortlöpande kontakter med gatukontor, post, polis, taxi och brandkår.

Namnberedningen i Göteborgs kommun är direkt underställd kommunfullmäktige. Beredningen har sju politiskt valda ledamöter. Dessa ledamöter är ofta personer med utpräglat kulturintresse. Beredningens sekreterare är tillika chef för fastighetsregistermyndigheten i kommunen. Utöver sekreteraren har namnberedningen en fast anställd assistent.

I både Stockholm och Göteborg följer man principen att på register och kartor endast ta in namn på gator och vägar som godkänts av beredningen. Båda kommunerna har författning som reglerar namnberedningen (Namn- och adressnummerstadga för Stockholms stad, Kommunal författningssamling för Stockholm 1970:36 /se bilaga 4/ och Göteborgs kommunalfullmäktiges handlingar 1974:616).

I Vaxholms kommun finns en arbetsgrupp för namngivning underställd byggnadsnämnden. Denna arbetsgrupp består av tre politiskt tillsatta ledamöter (två från byggnadsnämnden och en från kulturnämnden) samt två tjänstemän från stadsarkitektkontoret. Brandchefen och postmästaren brukar kontaktas i namnären den liksom kulturhistoriskt intresserade personer i kommunen. Även språkexperter inom kommunen anlitas sporadiskt.

Vaxholms kommun har en omfattande fritidsbebyggelse med en stor mängd privata vägföreningar. Dessa svarar själva för namngivning av vägarna och för vägskyltningen. Detsamma gäller även enskilda byggföretag.

Vägföreningarna lämnar oftast sina förslag till vägnamn till arbetsgruppen, som kontrollerar dem mot kommunens egen namnlista och mot namnlistan för Storstockholm.

I Mönsterås kommun handläggs namnären den av mätningingenjören, som framlägger förslag för byggnadsnämnden. Ärendena bereds av nämnden och behandlas sedan i kommunstyrelsen innan kommunfullmäktige fattar beslut. Kommunen saknar stadsingenjör och egen stadsarkitekt.

Mätningingenjören tar ofta kontakt med t.ex hembygdsföreningar innan förslag presenteras. När förslagen innefattar adressnummersättning hörs även postverket. Ibland bildas tillfälligt sammansatta grupper för namnberedning av ett särskilt område. Mätningingenjören för förteckning över gatunamn i kommunen.

Kommunen namnsätter gator och vägar inom stadsplanelagda och byggnadsplanelagda områden. Även vägar inom randbebyggelse till sådana områden namnges i vissa fall. I övrigt svarar vägghållare eller markägare för namngivningen, i den mån sådan förekommer. Därvid sker dock ett frivilligt samarbete med kommunen i namnsättningen.

I Vimmerby kommun handläggs namnären den på stadsarkitektkontoret som även för ett gatu- och vägnamsregister. När stadsplan upprättas sker beredning och beslut i namnären den jämsides med arbetet med stadsplanen. Namnförslaget behandlas i byggnadsnämnd och kommunstyrelse efter hörande av kulturnämnden. Kommunalfullmäktige är beslutande organ. Ibland uppmanas hembygdsföreningarna att inkomma med förslag.

Kommunen sköter namngivningen av de vägar för vilka man har

huvudmannaskap. Det förekommer att enskilda vägföreningar och markexploaterer sätter namn utan kontakt med kommunen. Exempel på detta är ett fritidsområde som exploaterats av en husfabrikant (Björnstugan), där alla vägar i området namnsatts med förleden björn. Ett annat exempel är domänverkets skogsbilvägar som namnsatts utan att kommunen hörs.

Uppsala kommun har en politiskt sammansatt namnberedning, bestående av 11 personer. Stadsingenjören är sekreterare. Beredningen, som sammanträder ca fyra gånger om året, skall höra posten, taxi, lokala råd och allmänheten i namnfrågor. Namnberedningen tillsätts av kommunfullmäktige som även fastställer namnen efter behandling i kommunstyrelsen.

Kristianstads kommun har en namnberedning bestående av fem personer som utses av kulturnämnden. I beredningen är bl.a. postverket, stadsingenjörskontoret och läns museet representerade. En tjänsteman på stadsingenjörskontoret är sekreterare. Beredningen sammanträder 2-4 gånger om året och föreslår namn på gator och vägar. Kommunstyrelsen fastställer namnen sedan de behandlats i kulturnämnden. Beredningen behandlar även kvarternamn. Dessa fastställs av kulturnämnden.

Vid handläggningen av namnärenden tar man kontakt med berörda byalag och hembygdsföreningar. Namnberedningen föreslår gatu- och vägnamn inom stadsplanlagt område. Vägföreningar föreslår oftast själva namn och underställer dem beredningen. Namn på gator i storkvarter föreslås av berörda fastighetsägare medan namngivningen av skogsbilvägar sker utan kontakt med kommunen. I nybyggda områden utarbetas namnförslag innan detaljplan fastställs.

Det kommunala namnregistret (ca 1 800 namn) är databaserat och publiceras i ett särskilt häfte, som komplement till kommunkartan. Häftet omarbetas vart annat eller vart tredje år.

Kommunerna inom Storstockholm söker genom arbetsgruppen för namnfrågor inom Storstockholm åstadkomma gemensamma principer för namnsättning inom alla Storstockholms 20 kommuner. Dock har arbetsgruppen ingen beslutande funktion utan varje kommun bestämmer själv namnsättningen inom sitt område. I övrigt förekommer så gott som inget samarbete mellan kommuner i namngivningsarbetet.

Det finns numera namnberedande organ i de 20 kommuner som ingår i Storstockholm. I stort sett arbetar de efter samma principer. Man vänder sig inte alltid till arbetsgruppen för råd utan går ofta efter den förteckning som Stockholms stadsbyggnadskontor ger ut varannat år, *Gatunamn i Storstockholm*. Förteckningen används för att ajourhålla namnen. Man för löpande in ändringar och nya namn. Förteckningen underlättar namngivningen inom kommunerna. Namnberedningarna kan med hjälp av förteckningen undvika nya kollisionssamn. Sådana finns det sedan gammalt gott om. Som exempel kan nämnas att det inom Storstockholmsområdet finns tjugofyra gator med namnet Skogsvägen, sex av dessa finns i Värmdö kommun.

Stockholms läns landsting beslutar om namn på vårdinstitutioner och vårdskolor etc. som landstinget är huvudman för. Namnförslagen remitteras till arbetsgruppen för namnfrågor inom Storstockholm för yttrande. Oftast följer man arbetsgruppens rekommendation.

2.4 Ortnamnsverksamheten i de nordiska grannländerna

2.4.1 Danmark

Danmark är det enda av våra grannländer som har en central statlig nämnd för ortnamnsfrågor. Denna nämnd som kallas Stednavneudvalget bildades 1910 med uppgift att utarbeta en förteckning över ortnamn till bruk för statliga myndigheter. Stednavneudvalget är rådgivande instans till kulturministeriet.

Stednavneudvalgets medlemmar var ursprungligen historiker och språkforskare. Det omorganiserades 1976 varvid dess sammansättning vidgades till att inkludera representanter för kulturministeriet (ordförande), Geodætisk Institut, Generaldirektoratet for Post og Telegrafvaesenet, Amtrådsforeningen (motsv. landstingsförbundet), kommunerna och arkivväsendet. Dessutom har Institut for Navneforskning vid Köpenhamns universitet tre representanter i Stednavneudvalget, av vilka en är dess sekreterare. För närvarande diskuteras möjligheten att utöver de nämnda ledamöterna tillsätta en representant från den danska språknämnden. Ledamöterna i Stednavneudvalget tillsätts på tre år.

Institut for Navneforskning vid Köpenhamns universitet är Danmarks centrala forskningsinstitut för såväl ortnamns- som personnamnsforskning. Institutet är beredande organ för Stednavneudvalget som sammanträder två gånger om året.

Stednavneudvalgets huvuduppgift är att sammanställa ortvisa listor över alla bebyggelsenamn i Danmark och på Färöarna. I praktiken behandlar man dock inte namn på lantbruksgårdar under 20 tunnor hartkorn (skattetal motsvarande ca 100 ha mark). Naturnamn behandlas i förekommande fall. Stavningen av ortnamn sker enligt fastlagda principer. Dessa redovisas i förordet till *Fortegnelse over stednavne i amterne øst for Lillebaelt*, Stednavneudvalget 1978. Kulturministeriet auktoriserar namnlistorna.

Stavningen av namnen i dessa listor är normerande för allt offentligt bruk av ortnamn. Statliga myndigheter, som t.ex. vägdirektoratet, skall följa namnlistornas stavning vid vägskyltningen. I princip gäller detta även kommunernas bruk av ortnamn. Dock är efterlevnaden på kommunal nivå varierande.

I Danmark förekommer ingen språklig granskning av ortnamnen innan de sätts ut på kartor. Bebyggelsenamn hämtas alltid ur de auktoriserade ortnamnsförteckningarna. I övrigt följer Geodætisk Institut de stavningsprinciper som Stednavneudvalget har lagt fast. Vid tveksamhet vänder man sig till Institut for Navneforskning.

Ny namngivning sker oftast på kommunal nivå, och förslag från kommunerna lämnas till Stednavneudvalget. Postverket och De Danske Statsbaner namnger själva post- och järnvägsstationer. Namnen blir emellertid officiella först när de förtecknats i Stednavneudvalgets ortnamnslistor.

I Danmark har man helt genomfört vägnamn och adressnummer på landsbygden. Gårdsnamnen används inte i postadressen. Danmarks motsva-

righet till postverkets Svensk ortförteckning, Danmarks post- och telegrafregister, innehåller bara väg- och gatuadresser. Dock finns önskemål från bl.a. Institut for Navneforskning att även gårdsnamnen skall finnas med i registret. Vägnamnsgivning på landsbygden i Danmark började på 1970-talet i samband med kommunreformen och efter önskemål från postverket. Kommunerna namnsätter själva vägar och gator. Institut for Navneforskning bistår kommunerna med råd. Kommunerna har ofta ett lokalt historiskt arkiv och utför själva namnberedningsarbetet. Det anses i dag vara för tidigt att uttala sig om vägnamnens eventuella påverkan på det allmänna bruket av gårdsnamn. Det anses troligt att gårdsnamnen fortfarande kommer att användas trots att de inte förekommer i adressen.

2.4.2 Norge

Norge har en namnkonsulent-organisation med två ordinarie ortnamnskonsulenter för norska ortnamn, en för bokmål och en för nynorsk, och två sakkunniga som är rådgivare i besvärssärenden. För samiska ortnamn finns också två konsulenter, en för sydsamiskt område och en för lule- och nordsamiskt. Namnkonsulenterna samarbetar med Norges geografiske oppmåling (NGO) och sjökarteverket vid fastställande av namn på kartor och sjökort.

Institutt for namnegransking i Oslo är den norska motsvarigheten till ortnamnsarkivet i Uppsala. Dessutom finns ortnamnsarkiv vid universiteten i Trondheim, Bergen och Tromsø.

Stavningen av ortnamn regleras i dag av Kronprinsregentens resolution av den 31 maj 1957. Denna resolution gäller för stavningen i alla offentliga kartverk. Stavningen fastställs av NGO och sjökarteverket i samarbete med namnkonsulenterna. Besvär och tvister avgörs av Kultur- og vitenskapsdepartementet (tidigare Kirke- og undervisningsdepartementet) efter att namnkonsulenterna har uttalat sig.

1979 tillsattes en ortnamnsutredning (utval for stadnamn) med uppgift att bl.a. utvärdera en omorganisation av namnkonsulenttjänsterna och behovet av en besvärnsinstans. Utredningen har diskuterat en utvidgning av organisationen till att omfatta åtta regionala namnkonsulenter för norska ortnamn och två för samiska ortnamn, knutna till universiteten. Dessa konsulenter skall i högre utsträckning än i dag kunna bistå kommunerna med råd. Man har också diskuterat att över konsulenterna ha ett nationellt ortnamnsråd som skall avgöra frågor av principiell natur. Vidare har utredningen föreslagit en besvärnsnämnd för ortnamnsfrågor.

Vidare diskuterar ortnamnsutredningen bl.a. ett förslag till nya regler för stavning av ortnamn och ett lagförslag som skall utgöra grunden för fastställande av stavning. En viktig princip är därvidlag att stavningen skall bygga på det lokala uttalet men följa vanliga norska rättskrivningsprinciper. Lagen skall också reglera den föreslagna namnkonsulentorganisationen.

1977 lades ett betänkande rörande adressättning i kommunerna (NOU 1977.46 Adressetildeling). Betänkandet rekommenderar att kommunerna behandlar namnsättning av gator och torg i speciella namnberedningar. Betänkandet anger också principer för stavning av namn. I tätbebyggda områden bestående av flera kommuner bör interkommunala namnberedningar sörja för en entydig praxis i området.

2.4.3 Finland

I Finland är beslutsfattandet i ortnamnsfrågor spritt på flera olika myndigheter. De kartproducerande verken, dvs. finska lantmäteristyrelsen, generalstabens topografkår och sjöfartsstyrelsen, beslutar om namnsättningen på kartor. Beslut om kommunnamn fattas av inrikesministern, bynamn av lantmäteristyrelsen och namn på lägenheter och fastigheter av länens lantmäterikontor.

Sedan 1960 har namnen på de finländska grundkartorna i skala 1:20 000 granskats av namnsakkunniga, dvs Finska namnbyrå och Byrå för svenska språket. F.n. pågår en total revidering av grundkartorna som inkluderar genomgång av ortnamnsförrådet.

Grundkartornas namnförråd ligger till grund för övriga statliga kartprodukter och sedan en tid tillbaka också för nyproducerade sjökort.

Efter en hemställan från riksdagen 1957 uppmanades statliga myndigheter av regeringen i Finland att höra namnsakkunniga före beslut i namnändren. Uppmaningen har hörsammats i olika hög grad av olika myndigheter. Så hör t.ex. post- och telegrafverket och statens järnvägar alltid ortnamnsarkiven innan de fattar beslut, medan däremot väg- och vattenbyggnadsstyrelsen inte går lika noggrant tillväga vid t.ex. vägs skyltning.

De finländska ortnamnsarkiven bistår kommunerna med rådgivning och leverans av kopior av arkivens samlingar.

Namnsakkunniga och de kartproducerande myndigheterna i Finland arbetar för att få till stånd en nationell ortnamnsmyndighet i enlighet med FN-rekommendationerna. Organisationsfrågan utreds f.n. av en arbetsgrupp inom Forskningscentralen för de inhemska språken.

I åtminstone två kommuner i Finland har kommunala namnplanerartjänster inrättats. Andra kommuner har särskilda s.k. namnkommissioner som namnsätter stadsplaner. Stadsplaner med tillhörande namn fastställs av inrikesministeriet. Byggnadslagen stadgar att stadsplaner skall uppta namn på gator m.m.

I många områden i Finland talas både finska och svenska. Det innebär att många orter också har namn på två språk. Huvudprincipen vid behandling av ortnamn på kartor och vägs skyltar är att i tvåspråkiga kommuner skrivs namnen på båda språken, i enspråkiga bara på ett. I praktiken innebär det för vägs skyltningen att den stora huvudvägen mellan Åbo (Turku) och Helsingfors (Helsinki) i flertalet kommuner har skyltar med båda namnen, medan vissa enspråkiga (finsktalande) enbart skyltar med namnen Turku resp. Helsinki. Både på kartor och på vägs skyltar står majoritetsbefolkningens namn först eller överst.

Enligt den finska språklagen av 1922 betraktas en kommun i Finland som tvåspråkig, om minoritetsspråket talas av mer än 8 % av befolkningen (eller efter har varit 8 % inte har sjunkit till 6 % eller därunder). Därtill är ett antal om 3 000 personer, som talar minoritetsspråk, tillräckligt för att klassificera kommunen som tvåspråkig. I Finland förs en noggrann språkstatistik, vilken utgör en förutsättning för tillämpningen av språklagstiftningen.

2.5 Vissa internationella aspekter på ortnamnsfrågorna

2.5.1 Bakgrund

Handel, samfärdsel och andra kontakter över gränserna liksom utgivning av kartor, atlaser, uppslagsverk, undervisningsmaterial och annan information om främmande länder kräver säkra och lättillgängliga uppgifter om alla länders ortnamn. Arbetet med att fastställa, ”standardisera”, ortnamn kom därför tidigt att intressera Förenta Nationerna.

Frågan om standardisering av geografiska namn – dvs ortnamn – togs upp i Förenta Nationernas ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) 1953. Ett utkast till ett program för att åstadkomma internationell likformighet i skrivningen av geografiska namn utsändes 1958 till alla FN:s medlemsländer. De flesta länderna ansåg att standardiseringen först måste genomföras på nationell nivå.

1959 uppmanade ECOSOC generalsekreteraren att samla en mindre grupp experter för att studera de tekniska problemen i samband med inhemsk standardisering. En sådan grupp samlades i FN:s högkvarter 1960.

Expertgruppen samlades nästa gång 1966 för att förbereda en större konferens. Den planerade konferensen hölls i Geneve 4–22 september 1967 med deltagande av 55 länder, däribland Danmark, Finland, Norge och Sverige.

Konferensen enades om ett antal rekommendationer. Bland dessa är nr 4 av speciellt intresse, eftersom den formulerar generella rekommendationer för namnhantering på nationell nivå. Underpunkterna är följande:

- A Nationella namnmyndigheter. Varje land rekommenderas att ha en nationell ortnamnsmyndighet med bemyndigande att fastlägga ortnamnspolitiken i landet.
- B Rekommendationer för insamling av ortnamn.
- C Principer för offentlig hantering av ortnamn. Det rekommenderas att ortnamnsmyndigheten fastställer principer rörande offentlig hantering av ortnamn, faktorer som påverkar namngivning, stavningsregler, regler för samråd och besvär och regler för spridning av beslut angående ortnamn.
- D Flerspråkiga områden. Den nationella namnmyndigheten rekommenderas att fastställa ortnamn i vart och ett av de officiella språken, ange likställdhet eller eventuell prioritering mellan språken och publicera dessa officiellt erkända namn.
- E Nationella ortnamnsförteckningar. Det rekommenderas att varje nationell ortnamnsmyndighet framställer och kontinuerligt reviderar en förteckning över fastställda ortnamn. Ortnamnsförteckningen bör innehålla, utöver fastställda ortnamn, även uppgifter som är nödvändiga för lokalisering och identifiering av orterna.

(United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, Geneva, 4–22 September 1967. Vol. 1. Report of the Conference. E/CONF. 53/3. Sales NO.E.68.I.9. New York, 1968. Utdrag i bil. 2 A).

På konferensen beslutades även att expertgruppen skulle omvandlas från en *ad hoc*-grupp till en permanent expertgrupp med företrädare från olika språkligt-geografiska områden. Expertgruppen består numera av företrädare för följande 17 språkområden:

Centrala Afrika	Holländsk och tysktalande avdeln.
Västra Afrika	Östra, centrala och sydöstra
	Europa
Östra Afrika	Indien
Arabiska avdelningen	Latinamerika
Östra Asien (utom Kina)	Norden
Sydöstra Asien och Sydvästra	Romano-hellenska avdelningen
Stilla havet	
Sydvästra Asien (utom arabiska länder)	Sovjetunionen
Kina	Förenade konungariket
	Förenta staterna och Canada

En andra konferens hölls i London 10–31 maj 1972, varvid gruppens namn ändrades till FN:s expertgrupp för geografiska namn (United Nations group of Experts on Geographical Names; UNGEGN).

Konferensen rekommenderade bl.a. internationella regler för publicering av ortnamnsförteckningar länder emellan och gemensam ortografi för minoritetsspråk som talas i flera länder t.ex samiska. (Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, London, 10–13 May 1972. Vol. 1. Report of the Conference. E/CONF. 61/4.Sales No.E.74.1.2.New York 1974. Utdrag i bil. 2 B).

En tredje konferens hölls i Athen 1977. Konferensen tog upp och kompletterade rekommendationer från Genevekonferensen 1967, även ortnamnsförteckningar och nationella ortnamnsmyndigheter behandlades ånyo. (Third United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, Athens, Greece, 17 Aug.–7 Sept. 1977 E/CONF. 69/4).

2.5.2 Aktuella problem

Det övergripande målet för expertgruppens och konferensernas arbete är standardisering av ortnamn. Mycket av detta arbete styrs av resolution nr 4 från kongressen i Geneve 1967.

Till efterkommande av denna och andra resolutioner har man etablerat en rad arbetsgrupper, som rapporterade om sin verksamhet vid UNGEGN:s nionde sammanträde i New York i februari 1981. Av dessa kan nämnas följande:

Arbetsgruppen för automatisk databehandling av ortnamn rapporterade om ett symposium om sådana frågor som hölls i Ottawa 1980. 1982 planeras utgivning av en ortnamnsförteckning för Förbundsrepubliken Tyskland, omfattande ca 15 000 namn hämtade från en karta i skalan 1:500 000 och tillkommen med långt driven ADB-teknik. En bibliografi över databehandling av ortnamn borde utarbetas. Försök pågår på olika håll att automatiskt

placera text på kartor. Vidare föredrogs och diskuterades rapporter från *arbetsgruppen för utomjordiska topografiska föremål* (månen och de närmare utforskade planeternas topografi), för *undervattensobjekt* (havsbottnens topografi), för *definitioner* (språkvetenskapliga termer använda i standardiseringsarbetet), och för *förteckning över namn på länder*.

Vid förra expertmötet föreslog ordföranden att varje land skulle utarbeta en liten handledning för kartografi och han lämnade ett förslag som han utarbetat för Österrike. Nu hade nio länder, däribland Finland och Sverige (*Toponymic guidelines for cartography, Sweden, OAU 1981*) utarbetat sådana efter mönster av den österrikiska. Det föreslogs att en serie av sådana handledningar skulle publiceras. Handledningarna borde kompletteras med administrativa kartor och språkkartor samt med uttalsnycklar.

Behovet av officiella namnmyndigheter underströks i flera olika sammanhang. Man pekade bl.a. på resolutioner från FN:s andra regionala kartografiska konferens för Amerika i Mexico City 1979 och FN:s nionde regionala kartografiska konferens för Asien och Stilla havet i Wellington 1980. Mexico-konferensen fastslår behovet av namnmyndigheter i de amerikanska länderna och teknisk och ekonomisk prioritering av namnstandardisering. Expertgruppen rekommenderade att man till fjärde konferensen skulle lägga fram utredningar om sociala och ekonomiska fördelar med standardisering. I Wellington hade föreslagits att expertgruppen skulle producera en världskarta, men det konstaterades att ett sådant försök är dömt att misslyckas på grund av politiska, geografiska och språkliga problem.

3 Principer och mål för en god ortnamnspolitik

3.1 Inledning

Såsom framgår av de givna direktiven bör utredningens uppgift vara "att mot bakgrund av samhällets behov av en ändamålsenlig och vårdad ortnamns-givning och med hänsyn till ortnamnens kulturhistoriska värde formulera allmänna riktlinjer för fastställande av ortnamn och därmed lägga grunden för en god ortnamnspolitik".

Ändamålsenlig ortnamns-givning skall enligt vår tolkning medföra ett ortnamnsskick, där stavningen är enhetlig och de enskilda namnen har klar syftning. *Vårdad ortnamns-givning* innebär att namngivning sker under beaktande av kulturhistoriska och sociala aspekter samt gällande språkriktighetsregler.

Inom svensk ortnamnsverksamhet har man åtminstone under hela 1900-talet rört sig med begreppet ortnamnsreglering och under senare tid också ortnamnsvård.

Med *ortnamnsreglering* har man avsett en språklig översyn av officiellt brukade namn och från början i synnerhet en översyn av jordeboks- och jordregisternamn, innan dessa fastställdes. Den språkliga granskningen har under åren 1902–1970 utförts av Kungl. ortnamnskommissionen och det av kommissionen ledda svenska ortnamnsarkivet i Uppsala, därefter av ortnamnsarkivet i Uppsala med biträde i förekommande fall av ortnamnsarkiven i Lund, Göteborg och Umeå. Granskningen har sålunda vilat på vetenskaplig grund.

Genom kungörelsen (1927:380) angående stavning av ortnamn i officiella handlingar har också funnits en regel att arbeta efter. 1927 års kungörelse har tillämpats vid den språkliga granskningen av ortnamnen på kartorna.

Det nyare begreppet *ortnamnsvård* inrymmer dels det nämnda språkliga momentet, dels ett kulturhistoriskt moment. Som antytts i inledningen har den strukturella omvandling från agrarsamhälle till industrisamhälle som Sverige genomgått under framför allt 1900-talet självfallet satt sina spår i ortnamnsskicket. Namn på torp, ägor, artefakter m.m. glöms bort när dessa namnbärare har försvunnit och ingen längre har anledning att tala om dem. I gengäld uppstår ett nytt ortnamnsskick i storstadsområdena, t.ex. namn på gator, kvarter m.m. men också mer folkliga namn på byggnader. Med samhällets omvandling och den ökade rörligheten bland befolkningen får ortnamnens hävdvunna skriftformer allt större betydelse. För administrativt bruk tillkommer funktionskravet: namn skall vara lokaliserande, korta osv.

Mot alltför långt drivna krav av denna art har kulturvårdande myndigheter och organ vänt sig och pekat på de kulturhistoriska värden som ligger i det gamla namnskicket.

Som nämnts i inledningen och kap. 2 har det i huvudsak varit tjänstemän och forskare vid ortnamnsarkiven som tillsammans med LMV, tidigare rikets allmänna kartverk och lantmäteristyrelsen, ägnat sig åt ortnamnsvård. På senare tid har även RAÄ deltagit i arbetet.

Samarbete mellan forskare och myndigheter i fråga om ortnamn ledde 1977 till det i kap. 1 nämnda nordiska symposiet i Finland med temat ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Föredrag och diskussioner från symposiet är utgivna av Nordiska samarbetskommittén för namnforskning under titeln *Ortnamnsvård och ortnamnsplanering (NORNA-rapporten 13, Uppsala 1978)*.

Allmänt kan sägas, att de deltagande språkforskarna var överens om svårigheten att normera ortnamn efter en och samma princip. Det visade sig vidare under symposiet att det fanns vissa skiljaktigheter om i vilken utsträckning språklig namnvård skall bedrivas. Av föredragen om kommunal namngivning och anslutande diskussion framgick klart vikten av att kommunerna så långt möjligt knyter språkvetenskaplig och kulturhistorisk expertis till sina namnberedningar.

Det befanns också uppenbart att man vid kommunal och statlig ortnamnsverksamhet måste ta hänsyn till de krav på namnen som samhället i allmänhet, inte minst post, brandkår, taxi m.fl. ställer. Behovet av en svensk uttalslista för ortnamn av normativ typ diskuterades. En sådan bör, framhölls det, innehålla både ett rekommenderat riksspråkligt uttal och, i de fall det förekommer, ett regionalt uttal. Bidragen från LMV visade dels på de problem som uppstår vid namnsättning av bebyggelse på småskaliga kartor, dels på de krav på namn och beteckningar som kommer till uttryck av bl.a. funktionella och statistiska skäl.

Vid all diskussion om ortnamnsvård uppkommer frågan om namnvårdens räckvidd. Skall alla ortnamn regleras enligt vissa bestämda principer eller faller några utanför? Det kan då konstateras att det är först i ett vidare språkbruk, när ortnamnen får skriftspråksform, som namnvård aktualiseras. Behovet av en fixerad skriven form uppstår t.ex. vid fastighetsredovisning, vid namnsättning på kartor och på vägskyltar samt i postadresser. Man kan uttrycka det så, att så länge namnförrådet endast föreligger i muntlig form reglerar det sig självt, framför allt ur funktionell aspekt. När namnen skall brukas i skrift måste däremot vissa regler och normer tillämpas.

Beträffande namn som mera allmänt används i skrift föreligger emellertid olika behov av enhetliga normer. Behoven kan graderas beroende på om det gäller en stor namnbrukargemenskap eller en mindre namnbrukargemenskap. En namnbrukargemenskap är den grupp av människor som har ett gemensamt ortnamnsförråd som de använder dagligen.

Vissa namn kommer att läsas och skrivas av myndigheter och av allmänheten i stora delar av landet. Dessa namn används av en stor namnbrukargemenskap. Inom denna gemenskap måste krav ställas på att namn stavas efter samma principer, även om naturligtvis lokala eller regionala namnelement bör komma till användning. Till denna kategori hör namn på administrativa enheter och mera allmänt kända namn på större

sjöar, vattendrag, öar, bergmassiv och liknande naturformationer. Som exempel kan nämnas välkända namn som Nora kommun, Vättern och Dalälven.

Eftersom namn på gator och vägar ofta ingår i postens utdelningsadresser bör även sådana namn räknas till denna grupp. Andra namn används inom en mindre namnbrukargemenskap, inte nödvändigtvis lokalt begränsad. Hit hör bl.a. bebyggelsenamn som inte har administrativ karaktär, t.ex. namnen på gård i by, torp och lägenheter samt namn på ägor, mindre terrängformationer och namn inom den egna "närmiljön". Exempel på namn inom denna grupp är Per Ols, Snickargården, Fiskartorpet, Selmas minne, Aborrhberget och Fisklösan. Många namn i denna grupp har s.k. svag namnkaraktär, Hästhagen, Flaggstångskullen, Gärdet m.fl., dvs. kan uppfattas som vanliga ord i språket. Vid stavning av namn av detta slag kan större eftergifter göras åt det lokala språkbruket.

Vid fastställande av principer och mål för en god ortnamnspolitik kan man anlägga dels funktionella, dels kulturhistoriska aspekter. Man bör också skilja mellan vården av redan existerande namn och det synsätt som bör råda vid ny namngivning. Det innebär inte att dessa två verksamheter kan diskuteras skilda från varandra. Valet mellan ett existerande namn och ett nyskapat namn föranleder inte sällan konflikter.

De funktionella kraven på ortnamn innebär att de skall vara språkligt korrekta, lätthanterliga och identifierande. Dessa krav tillgodoses i regel av redan existerande namn. De kan också tillgodoses vid administrativt nyskapande av namn.

Kulturhistoriska krav på ortnamn tillmötesgås genom att man slår vakt om existerande goda namn och genom att man endast nybildar namn som inte strider mot det lokala eller regionala namnskicket. I görligaste mån bör man vid namngivning anpassa det nya namnbeståndet till den namntradition som redan föreligger i fråga om regionalspråklig särart och kulturhistorisk bakgrund.

Avvägningen mellan de funktionella och kulturhistoriska principerna varierar något från den ene namnvårdaren till den andre. Det föreligger vidare inte sällan olika uppfattningar om vilka namnformer som är språkligt riktigast och vilket kulturhistoriskt värde som skall tillmätas enskilda namn. Väsentligt är att man bedömer varje ortnamn och dess namnform för sig och därvid beaktar namnets funktion, historia eller hävd och den namnbrukargemenskap, till vilken det hör.

3.2 Funktionella aspekter

3.2.1 Allmänt

Ortnamnen utgör en del av ordförrådet i språket och måste uppfylla vissa krav för att på ett ändamålsenligt sätt fungera i det. Ett ortnamn skall, för att vara funktionellt, vara språkligt korrekt, lätt att skriva, uttala och uppfatta samt inom en namnbrukargemenskap entydigt beteckna en viss geografisk lokalitet. Dessa krav kan skifta beroende på i vilket sammanhang namnet

skall användas, vilket ibland innebär att vissa krav måste åsidosättas till förmån för andra.

Hävdvunna namn är ofta kända via kartor, vägskyltar och litteratur och är i regel funktionella. Skäl föreligger då inte att ändra deras stavning eller syftning eller byta ut dem. På administrativt rationella grunder måste samhället dock stundom ingripa med något slags namnändring. I samband med beteckningsreformens genomförande och vid revidering av allmänna kartor kan det finnas att enskilda namn stavas på ett sätt som uppenbarligen strider mot gällande regler och att stavningsändring måste aktualiseras. Stundom måste LMV, som i dylika frågor samråder med OAU och med RAÄ, beröva vissa namn deras karaktär av traktnamn (fastighetsnamn). Och vid omläggning av posthanteringen inom ett område kan postverket tvingas att utnyttja det befintliga namnförrådet på ett nytt sätt i utdelnings- eller ortsadresser – eller alternativt förorda införandet av nya namn såsom vägnamn.

De funktionella aspekterna kan uppdelas i språkriktighetsaspekter och identifikationsaspekter.

3.2.2 Språkriktighetsaspekter

I inledningskapitlet omtalas den kungörelse från 1927 som reglerar stavningen av ortnamn i vissa sammanhang. I denna förordnas "att vid stavning av ortnamn i jordebok, jordregister och andra officiella handlingar ävensom i skrifter, som jämlikt Kungl. Maj:ts beslut eller genom statens förvaltningsmyndigheters försorg utkomma från trycket skola, där ej för särskilda fall annorlunda är eller varder av Kungl. Maj:t föreskrivet, följas grunderna i åttonde upplagan av den utav svenska akademien utgivna ordlistan". (Se bil. 3).

Tillämpningsområdet för 1927 års kungörelse har aldrig särskilt angivits. Så har t.ex. begreppet officiella handlingar inte preciserats. Här skall bakgrunden till kungörelsen därför närmare granskas.

Bakgrunden till 1927 års kungörelse

Redan i sjätte upplagan av SAOL (1889) hade Svenska akademien tillgodogjort sig flertalet av de reformförslag i fråga om rättstavningsregler, som framkommit under senare delen av 1800-talet. När den 1902 tillsatta s.k. ortnamnskommittén påbörjade undersökningar beträffande ortnamnen i Älvsborgs län kände denna ett behov av regler för hur dessa ortnamn skulle stavas. Till följd härav fastställde Kungl. Maj:t den 20 oktober 1905, att kommittén beträffande de nämnda ortnamnens stavning skulle följa grunderna i sjunde upplagan (1900) av SAOL.

Genom det Kungl. cirkuläret den 7 april 1906 om successivt införande i skolorna av *t* (*tt*) i *t*-ljud i stället för *dt* och *v* i stället för *f*, *fv* och *hv* i *v*-ljud underkastades den svenska rättskrivningen en ytterligare reformering. I konsekvens härmed medgav Kungl. Maj:t den 4 maj 1906 att ortnamnskommittén fick vid stavningen av ortnamnen i Älvsborgs län iaktta "vad i berörda cirkulär finnes föreskrivet rörande vissa ljudbeteckningar" (dvs. cirkuläret den 7 april 1906). Följden av dessa medgivanden blev emellertid, att ortnamnskommittén väl tillämpade 1906 års stavningscirkulär i kommitténs tryckta redogörelse för ortnamnen men ansåg sig nödsakad följa sjunde upplagan av SAOL, då det gällde "officiella handlingar", dvs. såväl i de förslag till namnändringar, vilka

ingavs till Kungl. Maj:t eller kammarkollegiet, som i de uppgifter om stavningsändringar, som överlämnades till kammarkollegiet. Tidigare hade vetenskapsakademien (11 januari 1905) bestämt att ortnamn i statskalendern skulle stavas enligt grunderna i sjunde upplagan av SAOL. Växlande principer tillämpades sålunda.

Frågan blev på nytt aktuell då en förordning angående upprättandet av jordregister skulle utfärdas. Kammarkollegiet framhöll den 29 september 1906 i utlåtande till Kungl. Maj:t att det var av vikt att, innan arbetet med jordregistrets upprättande tog sin början, bestämmelser meddelades i fråga om de grunder, som skulle tillämpas vid stavningen av ortnamnen i jordregistret. Skedde detta förmodade kollegiet, att "väl i allmänhet vederbörande ämbetsmyndigheter utan biträde av språkligt bildade personer kunde avgöra, huru ett namn borde stavas, men att det dock borde tillses, att vederbörande, där tvekan rådde, finge tillfälle att anlita sakkunnigt biträde, i vilket avseende, så länge ortnamnskommitténs arbeten pågingo, en hänvändelse till nämnda kommitté företrädesvis borde anbefallas".

När kollegiets hemställan beträffande stavningen av jordregisternamnen behandlades i statsrådet den 20 november 1908, framhöll den föredragande departementschefen att de bestämmelser beträffande jordregisternamnen, som nu var aktuella, borde gälla också "jordeboken och andra officiella handlingar". Kollegiet anmodades att yttra sig över det sistnämnda.

Kammarkollegiet förklarade i sitt svar den 31 december 1908 att överensstämmelse i avseende på stavningen av ortnamn borde eftersträvas. Då det gällde endast skrivna handlingar, i vilka ändringar kunde vidtagas, och då det ännu inte meddelats föreskrift om tillämpningen av 1906 års stavningscirkulär, hemställde kollegiet – "som föreställer sig att en sådan utsträckt tillämpning av sagda cirkulär icke på länge kommer att äga rum" – att grunderna i sjunde upplagan (1900) skulle tillämpas i fråga om stavningen av ortnamn i jordebok, jordregister och övriga officiella handlingar. Någon annan precisering av begreppet "officiella handlingar" skedde varken här eller annorstädes. Av talet om "vederbörande ämbetsmyndigheter" att döma, torde det emellertid stå klart att inte bara till fastighetsregistreringen hörande handlingar avsågs.

Den 22 januari 1909 fattade Kungl. Maj:t sitt beslut och en kungörelse (1909:3) utfärdades angående stavning av ortnamn i officiella handlingar. I anslutning till utfärdandet den 13 juni 1908 av förordning angående jordregister föreskrevs att vid stavning av ortnamn i jordebok, jordregister och övriga officiella handlingar skulle följas grunderna i sjunde upplagan (1900) av den av svenska akademien utgivna ordlistan.

Ännu hade sålunda rättstavningsreformen av 1906 inte blivit tillämplig på ortnamnen. Uppenbarligen fanns på sina håll, bl.a. i kammarkollegiet, ett starkt motstånd mot vad som ibland kallades "Fridtjuv Bergs rättstavningsukas". Men tiden skulle arbeta för denna.

Den 28 november 1912 meddelade Kungl. Maj:t i ett cirkulär till statens förvaltningsmyndigheter föreskrifter angående stavningssättet i från trycket utkommande officiella skrifter. I de skrifter, som efter Kungl. beslut eller genom statens förvaltningsmyndigheters försorg utkom från trycket skulle fr.o.m. 1913 tillämpas det i cirkuläret den 7 april 1906 för de allmänna läroverken med flera läroanstalter föreskrivna stavningssättet. I det tryckta ordet hade sålunda på statens sida rättskrivningsreformen 1906 segtrat.

Olägenheterna av att man i "officiella handlingar" följde stavning enligt grunderna i SAOL, sjunde upplagan av 1900, men iakttog en annan stavning (enligt 1906 års cirkulär), när samma handlingar trycktes, var dock uppenbara. Detta gällde även ortnamnen.

Den 11 januari 1913 påpekade statistiska centralbyrån att verket med anledning av cirkuläret den 28 november 1912 granskat stavningen av ortnamnen i centralbyråns tryck. Verket hade därvid blivit tveksamt om stavningen av vissa av namnen och begärde Kungl. Maj:ts fastställelse av rätt stavning av dessa. Ortnamnen ifråga var:

Alfshög, Fifulered, Fridlifstad, Hofsta, Näflinge, Refsund, S:t Olof, Stafsinge, Säfsnäs och Välluf. På ortnamnskommitténs förslag beslöt Kungl. Maj:t (ämb.skrivelse den 31 okt. 1913) att f skulle utbytas mot v i namnen Fifulered, Fridlifstad, Hofsta, Näflinge, Refsund och Välluf men att f skulle bibehållas i namnen Stafsinge, Säfsnäs, Alfshög och S:t Olof.

Två år senare (den 9 okt. 1916) avtog Kungl. Maj:t mot kammarkollegiets inrådan Vetlanda köpings kommunalnämnds hemställan att få byta stavningen Vetlanda mot det äldre "Hvetlanda".

Frågan om ortnamnets stavning förblev emellertid aktuell. En ny avgörande vändning tog ärendet, då svenska akademien 1916 ersatte den sjunde upplagan (1900) av SAOL med en 1916 utgiven "Ordförteckning över svenska språket", vilken – om än med en viss reservation rörande ersättandet av *dt* med *t* och *tt* – anslöt sig till det stavningssätt som föreskrivits i cirkulären den 7 april 1906 och den 28 november 1912. Kungl. Maj:t tog nu åter upp frågan för ortnamnets del och infortrade kammarkollegiets yttrande. Kollegiet skulle höra generalpost-, telegraf- och järnvägsstyrelserna samt ortnamnskommittén.

Ortnamnskommittén förklarade, att den tankegång som uppenbarligen legat till grund för 1909 års kungörelse (grunderna i SAOL, sjunde upplagan) nämligen att svenska akademiens stavningsprinciper borde vara normgivande för ortnamns stavning, konsekvent fordrade, att akademiens nyutkomna ordförteckning numera blev normgivande. Det kunde knappast anses ändamålsenligt eller ens med god ordning överensstämmande, om i officiella handlingar innan de befordrades till tryck skulle användas ett annat stavningssätt än det som måste tillämpas då samma handlingar lämnades till tryckning. Kommittén ville dock påpeka, att enstaka fall kunde få förekomma, då av rent praktiska skäl en avvikelse från de allmänna stavningsprinciperna befundes lämplig, t.ex. ett av kommittén nyligen behandlat ärende angående bibehållande av den sedan gammalt brukliga namnformen Höör.

Av de tre ovannämnda affärsdrivande verkens gemensamma yttrande framgick att statens järnvägar redan följde föreskriften i 1912 års cirkulär, bl.a. i den 1917 utkomna Svensk järnvägs- och stationsförteckning. Post- och telegrafverken hade däremot i regel bibehållit det dittills brukliga stavningssättet i syfte att så vitt möjligt bevara likformigheten med den av bägge dessa verk gemensamt utgivna post- och telegrafförteckningen, vilken senast utkommit år 1909 i enlighet med de grunder, som då av ortnamnskommittén ansetts böra vara normgivande för ortnamns stavning. De tre verken talade nu, trots de stora kostnader nystavningsreformen skulle orsaka dem, för likformighet, dvs. att de alla tre anammade nystavning enligt 1906 och 1912 års cirkulär. Detta borde bl.a. ske i nästa upplaga av post- och telegrafförteckningen.

Kammarkollegiet, vars yttrande är daterat den 14 juni 1918, förklarade sig nu dela den av ortnamnskommittén hävdade meningen, att stavningssättet i 1906 års cirkulär, sådant det i Svenska akademiens ordförteckning av år 1916 modifierats, borde gälla för ortnamn i allmänhet. Kollegiet påpekade emellertid samtidigt, att avvikelser från de allmänna stavningsprinciperna kunde vara påkallade inte bara, som kommittén påpekat, av rent praktiska skäl utan överhuvudtaget i de fall då stavningsändringen fick en sådan betydelse att den närmade sig en namnförändring. Sådana skäl torde kunna anses föreligga menade kollegiet, då begynnelsebokstaven skulle ändras, t.ex. de ovan berörda fallen Hvetlanda, Hven etc., eller ändring ske i annat av ålder begagnat mera säreget stavningssätt, t.ex. det ovan berörda fallet *Höör* (denna namnform fastslogs genom Kungl. brev den 26 jan. 1917). I sådana fall borde enligt kollegiets mening all hänsyn tagas till vederbörandes i orten önsknings. Nystavningen borde sålunda inte genomföras utan att, i fråga om enstaka jordegendomar, ägaren medgivit sådan och i fråga om socknar och städer, köpingar, municipalsamhällen och andra orter med sammanträngd befolkning sådan nystavning befundes vara påkallad av ett allmänt ortsintresse.

Kammarkollegiet hemställde sålunda den 14 juni 1918 att Kungl. Maj:t skulle, med

upphävande av kungörelsen den 22 januari 1909, förorda att vid stavning av ortnamn i jordebok, jordregister och andra officiella handlingar skulle, "där ej för särskilda fall annorlunda är eller varder medgivet", följas grunderna i Svenska akademiens ordförteckning. Om härigenom ortnamns begynnelsebokstav eller annat av ålder begagnat mera säreget stavningssätt skulle ändras, skulle dock ändringen bero på Kungl. Maj:ts eller vederbörande myndighets efter därom gjord framställning meddelade förordnande. Mot inskränkningen i sista meningens reserverade sig generaldirektören Nehrman. Han ansåg att det gamla stavningssättet endast skulle få bibehållas om Kungl. Maj:t medgav detta på särskild ansökan.

Även statistiska centralbyrån anmodades yttra sig i ärendet. Centralbyrån hade enligt sitt svar den 25 oktober 1913 tolkat 1912 års cirkulär så, att detta även gällde ortnamnen. Kungl. Maj:t hade enligt centralbyråns mening bekräftat denna uppfattning genom beslut den 31 oktober 1913 (se ovan s. 0). Frågan var sålunda redan principiellt avgjord. Då det syntes olämpligt att offentliga myndigheter inte använde samma stavningssätt i skrivna handlingar och i tryckta publikationer, hemställde centralbyrån att Kungl. Maj:t skulle – med ändring av 1909 års kungörelse – utsträcka det i cirkuläret den 28 november 1912 påbjudna stavningssättet till att gälla ortnamn "i alla offentliga handlingar".

Det skulle emellertid dröja till 1927, innan Kungl. Maj:t avgjorde frågan. Under tiden övergick de tre stora kommunikationsverken till nystavning av ortnamnen i sina publikationer. Den 7 oktober 1927 avgjorde Kungl. Maj:t ärendet och ersatte 1909 års kungörelse med en ny författning. Kungl. Maj:t följde kammarkollegiets förslag med den i generaldirektörens särskilda yttrande gjorda reservationen. Huvudregeln blev att ortnamnens stavning skulle följa grunderna i SAOL:s åttonde upplaga (av 1923). Undantag skulle beviljas av Kungl. Maj:t. Kammarkollegiemajoritetens önskan om att hävden skulle beaktas i författningstexten efterkoms sålunda inte. Författningens lydelse återges i bil. 3.

Det synes av redogörelsen för 1927 års kungörelse uppenbart att den inte bara avser officiellt tryck utan även alla statliga myndigheters beslutshandlingar och expeditioner. Så har emellertid bl.a. sjöfartsverket senare inte tolkat den. Någon avsikt att låta stavningsregeln avse även de kommunala besluten i namnären den tycks inte ha funnits.

1927 års kungörelse medförde, att sådana stavningar som t.ex. Wedevåg, Hvellinge, Öfverby, Carlsborg eller Christinehamn fick vika för Vedevåg, Vällinge, Överby, Karlsborg och Kristinehamn. Sådana ändringar har ofta framkallat reaktioner hos allmänheten. Däremot har nystavning i regel accepterats vid ny namngivning.

Hur stavningskungörelsen skall tolkas och tillämpas, har varit föremål för åtskillig diskussion hos de ortnamnsvårdande myndigheterna. För den framtida namnhanteringen är det nödvändigt med mera preciserade riktlinjer för vad som menas med språkriktighet m.m., skrivna på ett sätt som är begripligt även för icke-fackmän. Tillkomsten av sådana är en angelägenhet för en framtida statlig namnämnd (se kap. 4).

Vid tillämpningen av 1927 års kungörelse får man emellertid inte alltid hjälp av SAOL, eftersom olika principer för stavning av ord i det svenska språket korsar varandra i den.

De principer, som man har härlett ur den åttonde upplagan av ordlistan är ljudlighetsprincipen, samhörighetsprincipen (eller associationsprincipen), etymologiprincipen och konventionen (eller hävden). Vid stavningen av ett ortnamn står namngranskaren ofta i valet mellan flera av dessa principer.

Ljudlikhetsprincipen innebär, att ett namn skall stavas som det låter (j-ljudet med j, sj-ljudet med sj, lång konsonant genom dubbelskrivning osv.). I områden med från riksspråket starkt avvikande dialekt är ortnamnen i det talade språket ofta svåra att uppfatta för en riksspråkstalande. I den mån sådana namn används i skrift, t.ex. på kartor och vägskyltar, anpassas skriftformen till riksspråket. "Åråolman" och "Arväjk" skrivs alltså *Harholmen* (bildat till djurbeteckningen *hare*) resp. *Harviken* (bildat till *har* = *stengrund*).

Samhörighets- eller associationsprincipen innebär att i ortnamn ingående språkelement som förekommer i SAOL skall stavas på samma sätt som i denna. I ortnamnet *Andersberg* ingår personnamnet *Anders* och terrängbeteckningen *berg* och i *Tjädevägen* djurbeteckningen *tjäder* och bestämd form av ordet *väg*. Namnet *Kolshult* (Blekinge län) innehåller personnamnet *Kol*, vilket bl.a. framgår av det lokala uttalet; den tidigare stavningen med -å- var missvisande, då namnet inte hör samman med växtnamnet *kål*.

Alla namn och namnelement är emellertid inte så genomskinliga. Att det nyss nämnda exemplet "Arväjk" innehåller elementen *har* dvs. *stengrund* och *vik* (viken) känner oftast bara den till som själv talar dialekten i fråga.

Etymologiprincipen (etymologi = härledning) innebär att i dag ogenomskinliga namn, som kan påvisas innehålla ord som är försvunna i vårt nuvarande ordförråd eller vars ljudutveckling är påvisbar från äldre tid, stavas i enlighet med ordlistan. Enligt etymologiprincipen bör *Gemla* stavas med *e* och inte *ä* därför att gammalt kort *i* här utvecklats till *e* (*Gemla* fornsvenskt *Gimblae*). Likaledes innebär den, att man vid vacklande skrivningar som *Hökbacken* och *Högbacken* väljer formen *Hökbacken*, om förleden kan visas innehålla fågelbenämningen *hök*.

Konventionen eller hävdprincipen innebär att ett ortnamn stavas på ett hävdvunnet, etablerat sätt. Principen står många gånger helt i strid med de övriga tre principerna. Trots det gör man ofta avkall på tillämpningen av associations- och etymologiprinciperna just till förmån för hävden vare sig den går tillbaka till våra äldsta skriftliga källor eller kanske inte är ens 100 år. Hänsyn till hävden gör att ortnamnsvårdare godtar dialektala former som *Ludvika*, bestämd form av ordet *vik*. Namnet *Boden* är bestämd pluralis av *bod* men kan av hänsyn till hävden inte ändras till *Bodarna*. Enligt etymologiprincipen skall namnet *Evlinge* stavas *Ävlinge* men eftersom namnet har skrivits *Evlinge* alltsedan slutet av 1500-talet finns det skäl att inte ändra på det.

Utgångspunkten för all stavning av ortnamn bör vara att den skall vara funktionell. En hävdvunnen, enhetlig stavning av ett ortnamn är som regel funktionell, oavsett om stavningen är i enlighet med grunderna i SAOL eller ej. Om den återopade hävden är kort eller skriftbilden är splittrad finns dock inget skäl att inte pröva stavning och form.

Det svenska riksspråket bör enligt vår mening ligga till grund för stavning av svenska ortnamn i alla officiella sammanhang. Vid prövning av stavningen hos existerande namn bör ljudlikhetsprincipen och associationsprincipen ha företräde framför etymologiprincipen. Det är svårt att klagöra den etymologiska principen för allmänheten, och även om så kan ske, accepteras en ändring, grundad bara på etymologiska hänsyn, ogärna av namnbrukarna.

Kostnaderna för en ändring bör också beaktas i sammanhanget. Den etymologiska principen bör därför endast i undantagsfall användas som motiv för en stavningsändring.

Vid ny namngivning torde SAOL i de flesta fall vara användbar som hjälpmedel. En generell regel som säger att alla ortnamn skall stavas enligt de regler som kan härledas ur SAOL eller något liknande löser likväl inte alla problem i fråga om ortnamnens yttre gestalt.

Frågan om avvägningen mellan riksspråk och dialekt är ständigt aktuell för ortnamnsvårdaren. Man använder i dag mestadels riksspråkliga ändelser, vilket innebär att ett namn på *-backe* i bestämd form pluralis alltid skrivs *-backarna*, även om den lokala dialekten kan ha formen *-backa*, *-backan*, *-backar*, *-backane* el. dyl. Däremot låter man dialektens sammansättningsform slå igenom. Det heter således *Eldaregatan* och *Äpplehagen* i Lund, men *Bagarvägen* och *Äppelstigen* i Eskilstuna. Dessa båda huvudregler för dialekt i motsättning till riksspråk, som förefaller enkla och oantastliga, ger ibland upphov till diskussioner. En grupp vill att dialektala särdrag skall synas i namnskicket och en annan grupp menar att ortnamn skall skrivas på ett strängt riksspråkligt sätt.

Många ortnamn förekommer bara i den lokala namnbrukargemenskapen och i en språkdräkt som bestäms av den lokala språkgemenskapen, dialekten. Det kan i sådana fall synas rimligt att större hänsyn tas till dialekten även i skrift. Det är emellertid svårt att förutse om och när ett namn blir känt och brukat långt utanför sin gamla gemenskap. Gården *Lugnet* utanför Falun har lånat sitt namn åt en vida känd idrottsanläggning. *Ringhals* var in på 1960-talet namn på en udde tillhörande gården Biskopshagen i Värö socken.

Hänsyn till dialektgeografiska förhållanden kräver att man vid nybildning av namn t.ex. iakttar den geografiska fördelningen av formerna *-red*, *-rud*, *-ryd*, och *-röd* och att man inte använder ordet *sek* (=lugnvatten) söder om Jämtland-Ångermanland.

En annan fråga är stavningen av personnamn som ingår i ortnamn. Stavningen av personnamn (dop- och släktnamn) följer som bekant inte samma regler som språket i övrigt. Orter som namngivits efter kungligheter, t.ex. *Kristianstad* och *Oskarshamn*, har fått namnen normaliserade efter almanackan oavsett hur de personer, som varit anledning till namngivningen, stavade sina namn. Vid modern gatunamngivning efter personer, s.k. memorial- eller minnesnamn, stavas namnen som regel i enlighet med vederbörandes eget sätt att stava, t.ex. *Thunbergsvägen* och *Karl Staaffsgatan*.

Frågor som kan vara besvärande för såväl namngivare som namnbrukare är bristen på klara regler för bruk av stor bokstav i flerordiga namn, särskrivning eller sammanskrivning och bindestreck eller inte bindestreck. I dag har kommunerna mycket olika praxis medan det för namnsättningen på de allmänna kartorna finns enhetliga regler. Vid t.ex. tvåordiga namn skrivs normalt senare leden med liten bokstav så vida det ordet inte är ett egennamn, *Rönö kungsgård* men *Skallö Långholm*.

3.2.3 Identifikationsaspekter

Identifikationsaspekter hör hemma inom all ortsnamnsverksamhet men har störst betydelse vid ny namngivning. Ett hävdvunnet ortnamn är som regel identifierande och lokaliserande. Identifikationsaspekterna är särskilt viktiga för myndigheter med serviceuppgifter samt för taxi, brandkår m. fl.

Ett ortnamn bör vara identifierande eller särskiljande. Detta innebär att namnet skall syfta på en bestämd lokalitet – det skall vara unikt inom en namnbrukargemenskap. På riksnivå gäller detta t.ex. kommunnamn. Förr utgjorde socknen en namnbrukargemenskap inom vilket det sällan förekom två likalydande bebyggelsenamn. Inom ett tätbebyggt område måste gatunamn vara unika för att posten skall nå rätt adressat och för att allmänheten skall kunna orientera sig. Efter kommunreformen har kravet på unika gatunamn kommit att gälla större områden, nämligen de nya kommunerna. Den kommunala ortsnamnsverksamheten runt om i landet är i hög grad inriktad på att undanröja namnkollisioner.

Ett ortnamn bör vidare vara lokaliserande eller orienterande. Ett ortnamn med muntlig eller skriftlig hävd uppfyller i de flesta fall dessa krav. Vid ny namngivning blir ett namn som bildas med hjälp av ett redan existerande namn, t.ex. *Flogstatorget i Flogsta*, också lokaliserande. Ett annat sätt att göra ortnamn funktionella ur lokaliseringssynpunkt är att namnge enligt grupp- eller kategorinamnprincipen. En hel stadsdel kan t.ex. ha gatunamn vars förleder är trädbeteckningar som *Furugatan*, *Ekgatan* och *Aspgatan*.

Ett ortnamn bör vidare vara kort. Med kort brukar man mena att namnets längd inte bör överstiga ett visst antal bokstäver eller, i ADB-sammanhang, positioner. Vissa myndigheter har talat om tolv, andra om tjugo eller tjugosju bokstäver. Skälen kan vara av ekonomisk art: utrymme kostar pengar. I talat språk mäts ett namns, liksom ett ords, längd snarare i stavelser än i enstaka ljud. Ett namn som *Strandberget* låter inte dubbelt så långt som *Åliden*, trots att det innehåller dubbelt så många bokstäver. Ibland har längden ansetts ha betydelse för om namnet är lätt eller svårt att uppfatta, något som inte torde kunna bevisas. *Dag Hammarskjölds väg* är troligen trots sin längd inte svårare att uppfatta än *Madstigen*.

Ett ortnamn måste vara lätt att uppfatta i telefon, radio m.m. Det får inte föreligga risk för förväxlingar. De flesta ortnamn uppfyller detta krav men undantag finns. Det förekommer t.ex. i samband med gruppnamngivning att man väljer att namnge gator efter personer med svårstavade släktnamn eller efter nordiska vänorter. För den som inte känner till den danska staden *Vordingborg* kan det vålla problem både att uppfatta och att stava namnet *Vordingborgsvägen* rätt. Namn som låter nästan lika, t.ex. *Snövägen* och *Snörvägen*, är svåra att skilja åt. Vid uttryckningar av ambulans och brandkår kan ett missuppfattat ortnamn få ödesdigra konsekvenser.

3.3 Kulturhistoriska aspekter

Ortnamnen har hävd inom den namnbrukargemenskap där de dagligen används. Hävd har ett ortnamn som muntligen eller skriftligen förts vidare från gången tid till nutid. Hävden är inte något tidsmässigt definierbart

begrepp – ett ortnamn kan ha hävd från förhistorisk tid (*Täby*) men också från vårt eget århundrade (*Johanneslund*). Det uppstår ofta konflikt när intressen utanför en namnbrukargemenskap vill ändra på ett hävdvunnet ortnamn för att det skall fungera särskiljande inom en annan enhet än den ursprungliga. Försök att bryta en hävd genom att ersätta ett namn eller genom att ändra en namnform upplevs därför som ett ingrepp mot namnbrukargemenskapen eller den enskilde.

Ett skäl till att hävden har så stor betydelse vid vården av existerande ortnamn är bl.a. att den bidrar till att bevara det traditionella namnbruket och ortnamnsförrådet inom ett område.

En viktig princip som hör nära samman med hävden är uppfattningen av ortnamnen som kulturminnen. Den beaktar sambandet mellan ortnamnen och de fysiska beståndsdelarna i kulturlandskapet. Dessa bildar tillsammans med ortnamnen den helhet som kulturlandskapet utgör. Namn som *Tuna*, *Husby*, *Steninge*, *Rinkeby* tillkommer regelmässigt byar med omfattande ägovidd och centralt läge inom socknen. Vid så gott som varje sådan by inom landets centrala kulturbygder vittnar järnåldersgravfält om att bebyggelsen har förhistorisk hävd. Ortnamnen är på så sätt språkliga fornminnen samtidigt som de har kvar sin ursprungliga funktion.

Genom att huvuddragen i de äldre bebyggelsemönstren har bevarats in i nutiden tillsammans med ett omfattande bestånd av enskilda kulturminnen och kulturminnesmiljöer är det svenska kulturlandskapet märkligt som helhet. De funktionella sambanden mellan landskap, bebyggelse och ortnamn sätter sin prägel på hela landskapet och ger det ett flerdimensionellt innehåll. Utifrån sin syn på denna totalitet söker kulturhistorikern liksom språkmannen bevara olika områdets karakteristiska drag i fråga om ortnamnen, exempelvis de medeltida kolonisationsnamnen på *-red*, *-ryd* osv. i Götaland.

Synen på ortnamnen och kulturminnena innebär att man måste ta ansvar för att namnen bevaras för framtiden. Ett sätt att göra det är att se till att hävdvunna namn kommer till fortsatt användning, framför allt då på kartan, och att undvika att de ersätts med nyskapade namn, som saknar historisk förankring. Ett annat sätt är att sprida information om ortnamnens kulturhistoriska värde och ge vägledning för hur de kan bevaras.

Den kulturhistoriska aspekten innebär också att man betonar ortnamnens sociala värde. Strukturomvandlingen på landsbygden och i tätorterna har aktualiserat ortnamnens sociala betydelse. Man har insett värdet av att bo i en miljö som är rik på upplevelser och som har en historisk förankring. Ortnamnen ger tillsammans med de fysiska kulturlämningarna möjlighet till en sådan upplevelse.

Denna uppfattning medför att historiskt värdefulla namn kan bevaras på kartan även om de inte används i den lokala namnbrukargemenskapen. Detta kan gälla namn på fornlämningar och avhysta bebyggelser som kan vara kända i en annan namnbrukargemenskap, t.ex. i den lokala hembygdsföreningen.

Ur kulturhistorisk synpunkt är det viktigt att ortnamnen är lätt tillgängliga genom att de finns utsatta på kartor och dokumenterade i tryckt form.

Det är också ett kulturhistoriskt intresse att ortnamnen blir tolkade. Betydelsen av ett ortnamn kan många gånger belysa gårdens, byns eller

bygdens historia och därigenom ge en möjlighet att uppleva det förflutna.

Vissa ortnamn uppfattas ibland som frånstötande eller löjeväckande. Sådana uppfattningar är ofta tidsbundna eller personliga. Det senare är emellertid inget skäl för att namnen inte skall ändras om sådan framställning görs. Man skall inte behöva skämmas för namnet på den plats man bor på. Vid ny namngivning är det viktigt att ta hänsyn till vilka associationer namnet kan väcka.

3.4 Förslag till principer för en god ortnamnspolitik

Som flera gånger tidigare framhållits, är 1927 års kungörelse ej tillfredsställande. Å andra sidan har veterligen inte yrkats, att grunderna i SAOL skall avföras som stavningsnorm för ortnamn. Vi utgår från att dessa skall förbli i princip normerande.

Åttonde upplagan av SAOL utkom 1923. Sedan den trädde i kraft den 1 december 1927 har SAOL utkommit i en nionde upplaga 1950 och i en tionde upplaga 1973. Till följd av det svenska ordförädets allt snabbare förändringar torde nya upplagor av SAOL kunna väntas med kortare tidsintervall i framtiden.

OAU har i skrivelse till regeringen den 17 november 1976 hemställt att 1927 års kungörelse skall ändras så att grunderna i *senaste* upplagan av SAOL i stället för som nu den *åttonde* upplagan skall följas. Vi ansluter oss till OAU:s uppfattning.

Som redan hävdats, bör det svenska riksspråket ligga till grund för stavning av svenska ortnamn i alla officiella sammanhang. Det kan inte vara rimligt att ett och samma ortnamn i statliga myndigheters handlingar stavas på ett sätt och i kommunala sammanhang på ett annat sätt. I Danmark hävdar Stednavneudvalget att deras ortnamnslistor skall vara normerande också för kommunernas stavning av ortnamn. Norge och Finland saknar f.n. statlig reglering av stavningen av ortnamnen i kommunerna. I Norge kommer den norska ortnamnskommitten av 1979 enligt uppgift att föreslå en lag som reglerar också kommunernas stavning av ortnamn. Vi föreslår att de svenska kommunerna i sina namnbeslut skall följa grunderna för stavningen i SAOL, senaste upplagan.

1927 års kungörelse, vars principiella innebörd alltjämt är i hög grad aktuell för särskilt LMV och DOVA-arkiven, bör ersättas av en bestämmelse i en särskild ortnamnslag som innebär, att såväl statliga myndigheter som kommuner, landstingskommuner, församlingar och kyrkliga samfälligheter vid stavning av svenska ortnamn skall följa grunderna i senaste upplagan av den av svenska akademien utgivna ordlistan. Om synnerliga skäl föreligger, bör regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, kunna meddela undantag från denna föreskrift.

I fråga om statliga myndigheter innebär förslaget enligt vår mening ingen ändring vad gäller skyldigheten att följa gällande stavningsprinciper. I fråga om kommunerna, såväl primärkommunerna som landstingskommunerna, samt i fråga om församlingarna, innebär förslaget att en sådan skyldighet nu införs beträffande beslut som fattas efter lagens ikraftträdande. Lagförslaget innebär inte att kommunerna eller församlingarna åläggs att ändra redan

fattade beslut, som inte följer gällande stavningsprinciper. Då det gäller befintliga, uppenbart felstavade ortnamn står det i överensstämmelse med de principer som vi har redogjort för i det föregående, att sådana namn bör ändras. Någon sådan skyldighet följer emellertid inte av det nu berörda förslaget till författningsbestämmelse.

Tillämpningen av den nya bestämmelsen bör i fråga om redan existerande namn i övrigt ske i enlighet med de rekommendationer, som framförs i detta kapitel eller kommer att meddelas i framtiden av den statens ortnamnsnämnd, som föreslås i kap. 4.

Vi har tidigare påpekat att flera principer kan härledas ur svenska akademiens ordlista. Detta förhållande gör att en bestämmelse om att grunderna i ordlistan skall följas för stavningen av ortnamn blir vid. Prövning angående riktig stavning måste alltid ske från fall till fall. Icke desto mindre kan vissa undantag från bestämmelsen bli erforderliga.

Att skäl i enstaka fall kan föreligga att frångå grunderna för ordlistan framhölls redan 1918 av kammarkollegiet. Möjlighet bör alltså stå öppen att bevilja undantag från huvudregeln. I fråga om befintliga namn torde undantag företrädesvis komma att aktualiseras i fråga om vissa kommun- och församlingsnamn samt vissa fastighetsbeteckningar. Synnerliga skäl att avstå från ändring av befintlig men oriktig namnform kan anses föreligga då ett strikt tillämpande av huvudregeln skulle medföra stora kostnader för det allmänna eller för enskilda och då förväxlingar eller inte önskvärda namnformer kan uppstå. I fråga om namn på befintliga eller nya kommunikationsanläggningar som flygplatser och fyrar kan internationella hänsyn behöva tagas.

Frågan om ortnamnen i flerspråkiga områden behandlas i ett särskilt kapitel (kap. 8).

I detta sammanhang vill vi framhålla behovet av en regelbok för användning vid såväl statlig som kommunal namngivning med giltighet vid ny namngivning, kartgranskning och andra fall av fastställande av ortnamn. Regelboken, som skall ha rådgivande karaktär, bör iordningställas med utgångspunkt i den analys av språkriktighetsreglerna som gjorts i det föregående. Iordningställandet av regelboken bör bli en uppgift för den av oss föreslagna statens ortnamnsnämnd (se kap. 4).

De i detta kapitel redovisade funktionella och kulturhistoriska aspekterna leder fram till vissa principer, som kan tillämpas vid vård av befintliga namn och vid ny namngivning.

Vid vård av redan existerande namn bör följande principer tillämpas:

- Befintliga namn bevaras så långt som möjligt med oförändrad syftning; löjeväckande eller stötande namn bör dock kunna ersättas.
- Vid nödtvunget val mellan befintliga namn skall såväl kulturhistoriska som funktionella aspekter beaktas.
- Namnens yttre gestalt eller form skall bevaras, när denna inte uppenbarligen strider mot vedertagna språkriktighetsregler.
- Ortnamns officiellt fastställda namnform skall brukas av berörda offentliga organ (jfr kap. 4 och 5).
- Befintliga namn skall i görligaste mån utnyttjas vid nybebyggelse.

Vid ny namngivning bör följande principer tillämpas:

- Nybildade namn skall följa vedertagna språkriktighetsregler.
- Nybildade namn skall vara lätta att uppfatta, uttala och skriva samt ej vara för långa.
- Utländska namnelement som piazza och center bör inte användas som efterleder i ortnamn.
- Namnelement som innehåller för svenskan främmande ljud eller ljudförbindelser bör undvikas.
- Nybildade ortnamn skall ansluta till det lokala eller regionala namnskicket och inte bildas med hjälp av namnelement, som är specifika för en annan del av landet.
- Nybildade ortnamn skall vara lokalisering och identifierande.
- Sekundärnamn (typen *Kolshults kvarn*) skall formellt överensstämma med primärnamn (i detta fall *Kolshult*).
- Vid namngivning av flygplatser, större järnvägsstationer, hamnar, fyrar bör riksintressen och, i vissa fall, internationella intressen beaktas.
- Ny namngivning skall vara genomtänkt så att den inte medför komplikationer i form av löjeväckande eller stötande namn.

4 Statlig ortnamnsverksamhet

4.1 Direktiven

De i kap. 3 redovisade riktlinjerna för en god ortnamnspolitik bör i första hand tillämpas i den offentliga ortnamnsverksamheten. I förevarande kapitel diskuteras hur den statliga ortnamnsverksamheten bör bedrivas. Den kommunala ortnamnsverksamheten behandlas i kap. 5.

Vi skall enligt direktiven behandla de administrativa problemen inom ortnamnsverksamheten och föreslå en lämplig samordning av beslutsbefogenheter på området. Vidare bör vi föreslå regler om förfarandet vid namnsättning innefattande sådana frågor som vem som är behörig att ta initiativ och i övrigt delta i förfarandet samt regler om beredning, samråd, beslut, fullföljd av talan och tillsyn.

Viss vägledning för utredningsuppdragets lösande lämnas också av bakgrundsbeskrivningen i direktiven. Det påpekas bl.a. att beslutsbefogenheterna är splittrade, ett förhållande som för övrigt också framträder i den översikt som har lämnats i detta betänkande (kap. 2). I ett yttrande av RAÄ som återges i direktiven anges som en av de frågor som bör utredas det eventuella behovet av en namnämnd (namnmyndighet). En namnämnd bör enligt yttrandet ha fristående karaktär med språklig och kulturell expertis och representanter för de myndigheter som handlägger namnfrågor.

Enligt direktiven skall vi också beakta de internationella aspekter som finns beträffande ortnamnsgivning. Intresse har i detta avseende bl.a. den inom ramen för samarbetet rörande internationell standardisering av geografiska namn antagna rekommendationen att varje land bör ha en nationell ortnamnsmyndighet med befogenhet att fastställa principer för den officiella hanteringen av ortnamn och för en nationell ortnamnspolitik.

4.2 Övriga utgångspunkter

Som framgått av kap. 2 är det åtskilliga myndigheter som på olika sätt deltar i ortnamnsverksamheten. För flera av dessa myndigheter gäller att ortnamnsfrågor aktualiseras mera sällan medan vissa andra myndigheter har en omfattande ortnamnsverksamhet.

De riktlinjer för en god ortnamnspolitik som utredningen har formulerat i kap. 3 visar att många aspekter måste beaktas vid ställningstaganden i ortnamnsfrågor. Detta gäller både vid återgivning av befintliga ortnamn och

vid beslut rörande nya namn. Aspekter som avses här är bl.a. de språkliga, de kulturhistoriska och de administrativt funktionella. Olika sådana aspekter företräds i den offentliga verksamheten av skilda myndigheter och organ.

Mot den här berörda bakgrunden föreligger uppenbarligen vissa samordningsbehov. Det gäller först och främst att få till stånd en i huvudsak enhetlig tillämpning hos de myndigheter som i olika sammanhang har att ta ställning i ortnamnsfrågor. Det gäller också att få till stånd praktiska former för att de myndigheter och organ som särskilt har att företräda olika aspekter av betydelse i ortnamnsverksamheten skall kunna bidra till belysningen av ortnamnsfrågorna och påverka tillämpningen.

Insikten om behovet av enhetlighet och samordning är för övrigt långt ifrån ny. Här skall i detta avseende blott pekas på följande.

Kartografiska sällskapet anordnade 1964 i samarbete med ortnamnskommissionen en rundabordskonferens om skrivning av geografiska namn. I konferensen deltog företrädare för 14 myndigheter och organisationer. Målet borde enligt konferensdeltagarna vara att åstadkomma största möjliga enhetlighet beträffande skrivningen av ortnamn. Detta skulle dock inte ske utan tillbörlig hänsyn till förhållandena i enskilda fall; hänsyn skulle tas t.ex. till lokalt språkbruk och hävden. Ett sätt att få till stånd större enhetlighet skulle vara att ha en enhetlig behandling av alla namnändringar. Man ansåg sålunda bl.a. att alla namn borde underställas sakkunnig granskning innan de sattes ut på kartor eller infördes i andra offentliga publikationer. Den generella lösning som konferensen stannade för var att man skulle rekommendera de namnformer som finns på de ekonomiska och topografiska kartorna, i synnerhet beträffande naturnamn.

Styrelsen för dialekt- och ortnamnsarkiven (DOVA) tillkallade år 1972 en arbetsgrupp för att utreda frågan om en svensk ortnamnsnämnd. I gruppen ingick förutom representanter för ortnamnsarkiven även företrädare för RAÄ, dåvarande lantmäteristyrelsen och rikets allmänna kartverk samt för sjöfartsverket, planverket och vägverket. Gruppen diskuterade sammansättning, befogenheter och organisatorisk placering av en sådan nämnd. Arbetsgruppen beslöt att rekommendera att till LMV, som då höll på att bildas, knyta en rådgivande ortnamnsnämnd. I nämnden skulle ingå representanter för ortnamnsarkiven, RAÄ, kommunikationsverken och sjöfartsverket (vid behandling av kustnamn). RAÄ:s representant i gruppen redovisade en i vissa avseenden avvikande uppfattning och förordade en annan organisatorisk placering samt en beslutande befogenhet för nämnden.

Mot bakgrund av bl.a. arbetsgruppens rekommendation fick den nya lantmäteriinstruktionen en bestämmelse av följande lydelse (11 § 3):

”det åligger lantmäteriverket särskilt att verka för ett ändamålsenligt och värdat ortnamnsskick med befogenhet att fastställa ortnamn i den mån sådan befogenhet icke tillkommer annan.”

Även fastighetsregisterkungörelsen (1974:1059) utformades mot bl.a. denna bakgrund. Den föreskriver att ”statens lantmäteriverk beslutar om traktnamn enligt denna paragraf. Innan sådant beslut meddelas, skall statens lantmäteriverk inhämta yttrande från berörda fastighetsägare, där så kan ske, samt från riksantikvarieämbetet och ortnamnsarkivet i Uppsala.”

4.3 Överväganden

4.3.1 Sammanfattande bedömning

Som berörs i det föregående finns ett behov av enhetlighet och samordning i den statliga ortnamnsverksamheten. Ortnamnsfunktionerna är spridda på ett flertal myndigheter. Tillräckliga skäl att överväga genomgripande förändringar när det gäller uppgiftsfördelning och organisation finns emellertid inte. Frågan gäller i stället i huvudsak att finna lämpliga samarbetsformer.

Enligt vår mening bör man nu fullfölja den förut väckta tanken på en ortnamnsnämnd, som skall utgöra ett samarbetsorgan för de myndigheter och intressen som bör ha inflytande på utformningen av ortnamnsvården och ett enhetligt ortnamnsskick. Ortnamnsnämnden bör organisatoriskt knytas till en redan existerande myndighet, som därvid – stödd av nämnden – bör ges en allmänt samordnande uppgift när det gäller ortnamnsfrågorna. Enligt vår mening bör de här åsyftade uppgifterna läggas på LMV. En sådan lösning kan ses som en vidareutveckling av den lösning som kom till stånd genom 1974 års förut berörda ändring i lantmäteriinstruktionen.

Ortnamnsnämndens främsta uppgift skall vara att utveckla principer och mål för en god ortnamnspolitik. Nämnden skall också, i den mån det begärs, lämna råd i enskilda ortnamnsfrågor av principiell betydelse.

LMV:s och ortnamnsnämndens främsta medel när det gäller att föra ut riktlinjerna för ortnamnspolitiken till berörda offentliga organ och till allmänheten bör vara aktiva insatser för information och allmänna råd.

Ett viktigt medel för att uppnå enhetlighet i ortnamnsverksamheten är också de allmänna kartorna, i första hand de ekonomiska och de topografiska kartorna. Ortnamnsskicket på de allmänna kartorna bör vara normerande i den offentliga ortnamnsverksamheten.

4.3.2 LMV:s samordningsroll

Som förut berörs har LMV en särskild ställning i ortnamnsverksamheten i och med befogenheten att besluta i ortnamnsfrågor i den mån sådan befogenhet inte tillkommer annan. Därtill kommer att en omfattande ortnamnsverksamhet bedrivs hos denna myndighet genom framställningen och vidmakthållandet av de allmänna kartorna samt tillsynen över och medverkan i fastighetsregisterverksamheten. LMV har genom de nu berörda förhållandena en betydande erfarenhet i fråga om olika slags ortnamnsfrågor. Det finns inom LMV två särskilda sektioner som i huvudsak arbetar med sådana frågor. Mot denna bakgrund har vi i föregående avsnitt förordat att LMV bör ges en allmänt samordnande uppgift när det gäller ortnamnsfrågorna.

LMV har vid genomförandet av sina arbetsuppgifter ett omfattande samarbete med OAU, övriga ortnamnsarkiv och RAÄ. Ortnamnsarkiven är självklara remissinstanser på grund av dels den språkvetenskapliga kompetensen, dels deras stora samlingar av upptecknade och ur äldre källor excerperade ortnamn. Det är dessutom inskrivet i DOVA:s instruktion att myndigheten skall medverka vid fastställande av ortnamn. RAÄ svarar för

att de kulturminnesvårdande intressena beaktas dels i samband med beteckningsreformen och andra ärenden som rör namn i fastighetsregistret, dels vid namnredovisningen på ekonomiska kartan, bl.a. på grund av ämbetets arbete med fornminnesinventeringen. DOVA och RAÄ har en framträdande roll i ortnamnsverksamheten i dag och bör ha det även i framtiden. Även RAÄ bör få denna roll befast i sin instruktion.

Den behövliga enhetligheten i den statliga ortnamnsverksamheten bör i första hand uppnås med utnyttjande av generell verkande medel. Här kan hänvisas till vad som nyss sagts och ytterligare skall beröras i det följande om aktiva informationsinsatser och om de allmänna kartornas roll.

Det finns emellertid vid sidan av generellt verkande medel i viss utsträckning behov av samordning också i enskilda ortnamnsärenden. För att säkerställa att behövlig samordning kommer till stånd kan olika lösningar övervägas.

En möjlighet är att beslutsbefogenheter som nu tillkommer olika statliga organ förs över till LMV och på det sättet samlas i en hand. En sådan lösning skulle inte innebära en så stor förändring som det kanske i förstone kan te sig, förutsatt att den begränsas till myndigheter, för vilka ortnamnsfrågor aktualiseras bara i förhållandevis begränsad omfattning. Vi anser emellertid att övervägande skäl talar för att den här berörda tekniken för att uppnå samordning inte bör användas.

En annan möjlighet är att ålägga de myndigheter som har befogenhet att fastställa ortnamn skyldighet att samråda med LMV före beslut. I LMV:s beredning av sådana samrådsärenden bör ingå att i behövlig mån inhämta yttranden från OAU och RAÄ.

Ett tredje alternativ är att förutsättningar skapas för en mera flexibel lösning av samrådsfrågorna. Detta kan ske genom införande av en allmänt hållen föreskrift i LMV:s instruktion som ålägger LMV att svara för samordning i ortnamnsfrågor. Med stöd av ett sådant bemyndigande bör LMV ta upp diskussioner med berörda statliga organ angående samordningsformerna och träffa lämpliga överenskommelser.

Av dessa tre alternativ anser vi att det sistnämnda är att föredra. Det ger LMV möjlighet till överblick över ortnamnsverksamheten i statsförvaltningen samtidigt som det inte fråntar myndigheterna de befogenheter som de har i dag.

Den föreslagna samordningsskyldigheten skulle, jämfört med dagsläget, ge LMV en endast marginellt ökad arbetsbelastning. Redan nu finns ett etablerat samrådsförfarande med sjöfartsverket. De nya samordningsuppgifter som här aktualiseras rör fastställande av namn på järnvägsstationer (SJ), postkontor (postverket) och riktnummerområden (televerket). Dessa ärenden torde inte överstiga fem om året. Andra myndigheter som kan komma i fråga vid fastställande av namn är bl.a. byggnadsstyrelsen (statliga förvaltningsbyggnader), luftfartsverket (flygplatser), vattenfallsverket (kraftstationer) och sjöfartsverket (fyrar) vilka enligt praxis sätter namn inom sina verksamhetsområden. Inte heller dessa ärenden torde överstiga fem om året. Sammanlagt torde alltså samordningsuppgiften för LMV innebära en ökning av antalet ortnamnsärenden med ca tio om året.

Vid utövande av den i detta avsnitt behandlade samordningsfunktionen skall LMV, på motsvarande sätt som redan nu är fallet i LMV:s

ortnamnsverksamhet, stödja sig på ett samarbete med DOVA och RAÄ när det gäller språkvetenskapliga och kulturhistoriska aspekter. Denna skyldighet bör framgå av en föreskrift i lantmäteriinstruktionen.

Utöver denna samordning som nu föreslås bli lagd på LMV kommer verket även i fortsättningen att bli remissinstans för frågor som rör administrativa indelningsnamn. Sådana namn avgörs av regeringen och är, förutom de som nämns i lagen om rikets indelning, namn på polisdistrikt, kronofogdedistrikt, domsagor etc. Också i dessa sammanhang bör LMV samarbeta med DOVA och RAÄ. (Som framgår av nästa avsnitt bör i vissa fall den föreslagna ortnamnsnämnden höras).

4.3.3 Ortnamnsnämnden

I avsnitt 4.3.1 har vi föreslagit att en statens ortnamnsnämnd skall inrättas och knytas till LMV. Vi skall här behandla nämndens funktioner och organisatoriska tillhörighet något närmare samt diskutera nämndens sammansättning.

Nämndens funktioner

Enligt vad som anförts i avsnitt 4.3.1 skall den föreslagna ortnamnsnämnden utgöra ett samarbetsorgan för de myndigheter och intressen som bör ha ett inflytande på utformningen av ortnamnsvärden.

Nämndens viktigaste uppgift bör vara att i överensstämmelse med de riktlinjer som anges av statsmakterna utveckla principerna och målen för en god ortnamnspolitik och medverka till att information om dessa principer och mål sprids till berörda statliga myndigheter, kommuner och organisationer samt till allmänheten.

Nämnden skall också i den mån det begärs lämna råd i enskilda ortnamnsfrågor av principiell betydelse. Vid remissbehandling av ortnamnsfrågor som regeringen har att ta ställning till bör nämnden höras i den mån det gäller frågor av principiellt intresse.

I det internationella samarbete rörande ortnamn som bedrivs i FN:s regi, har rekommenderats att nationella ortnamnsmyndigheter inrättas samt ställts vissa krav på sådana myndigheter. Dessa krav är bl.a. att myndigheten lägger fast landets ortnamnspolitik, att den tar hänsyn till alla ortnamnsintressenter och utnyttjar kunskapen hos experter i sitt arbete samt att myndigheten publicerar och sprider information om såväl riktlinjer för namngivning som fastställda namn. (Se bil. 2 A). Inrättandet av en ortnamnsnämnd skapar goda förutsättningar för att dessa internationella aspekter skall kunna beaktas fullt ut i den svenska ortnamnsverksamheten. Nämnden bör ägna uppmärksamhet åt dessa frågor.

I kap. 7 behandlas frågan om ortnamnsförteckningar. Där föreslås att ortnamnsnämnden skall spela en avgörande roll i sammanhanget. Vi föreslår att nämnden får som uppgift att fortlöpande bedöma behovet av normativa ortnamnsförteckningar för inhemskt och internationellt bruk och att verka för utgivningen av sådana, bl.a. genom att söka finna lösningar för deras finansiering. I den mån de utgivna ortnamnsförteckningarna utges efter av nämnden accepterade principer bör de auktoriseras av nämnden.

Nämndens sammansättning

Nämnden bör ha en sammansättning som speglar de intressen som finns inom ortnamnsverksamheten. I kap. 3 har närmare beskrivits de språkliga, kulturhistoriska och funktionella principer som bör ligga till grund för en god ortnamnspolitik. Dessa principer bör komma till uttryck i nämndens sammansättning.

Den språkliga kompetensen i ortnamnsnämnden bör tillmätas särskild vikt. Ortnamnsvetenskapen, som är en del av forskningen i nordiska språk och som bedrivs såväl vid universiteten som inom DOVA-arkiven, bör företrädas av två representanter, av vilka en bör representera DOVA.

Den myndighet som i första hand är skickad att representera kulturminnesvården är RAÄ. En representant för RAÄ bör därför ingå i ortnamnsnämnden. De lokala kulturhistoriska intressena bör lämpligen representeras av Riksförbundet för hembygdsvård som är centralorganisation för hembygdsföreningarna runt om i landet.

Intressen som knyter sig till ortnamnens användning för speciella funktioner av olika slag företräds inom den statliga ortnamnsverksamheten av åtskilliga myndigheter, vilket också framgår av nulägesbeskrivningen (kap. 2). Bland dessa myndigheter är de flesta ortnamnsbrukare, som endast i ringa grad påverkar själva namngivningen.

Den myndighet som på både regional och central nivå har de största befogenheterna inom ortnamnsverksamheten är LMV, dels på grund av sin funktion som central kartmyndighet, dels på grund av arbetet med fastighetsregistrering, dels även på grund av den samordnande funktion som vi här föreslår. En representant för LMV bör ingå i nämnden.

Postverket har befogenhet att besluta i vissa namnfrågor. Verket har också stor kunskap och erfarenhet av arbete med ortnamnsförteckningar. Det bör därför vara företrädd i nämnden.

Kommunerna spelar en väsentlig roll inom ortnamnsverksamheten. De bör vara företrädda i ortnamnsnämnden, förslagsvis av en representant för Svenska kommunförbundet.

Ortnamnsvetenskapen bör inalles bestå av sju ledamöter, som representerar de nämnda intressena. Av dessa bör en ledamot vara nämndens ordförande. Ordförande och övriga ledamöter bör utses av regeringen.

Möjlighet bör finnas för nämnden att adjungera ytterligare en ledamot om det bedöms som ändamålsenligt för behandlingen av viss fråga. Exempelvis kan det när det gäller ortnamnsfrågor som rör sjökorten finnas skäl att tillkalla en företrädare för sjöfartsverket.

Organisatorisk tillhörighet

Av ekonomiska och praktiska skäl bör ortnamnsnämnden i organisatoriskt avseende knytas till en redan existerande myndighet, enligt vårt förslag närmare bestämt till LMV, vars samordnande uppgift när det gäller ortnamnsfrågorna samtidigt stärks (se avsnitten 4.3.1 och 4.3.2). LMV har under åren byggt upp resurser och kompetens på ortnamnsområdet, vilka bör kunna utnyttjas av den föreslagna nämnden. LMV bör svara för nämndens kansli- och beredningsfunktioner. Förslaget innebär att nämndens

verksamhet normalt skall bekostas inom ramen för LMV:s budget.

Vårt förslag innebär vidare att nämnden inte blir en särskild myndighet utan får en rådgivande ställning. Skälen till att denna lösning har valts är som redan sagts av ekonomisk och praktisk art.

Vi vill emellertid stryka under att nämnden inom denna organisatoriska ram avses få en stark ställning. Nämndens allsidiga sammansättning i förening med dess policyinriktade arbetsuppgifter skapar förutsättningar för att nämndens ställningstaganden skall få stor saklig tyngd och åsyftad vägledande karaktär. För att säkerställa att dessa ställningstaganden får god genomslagskraft bör nämndens roll betonas vid information i ortnamnsfrågor.

Den föreslagna organisatoriska lösningen i förening med det som förut har utvecklats rörande LMV:s och ortnamnsnämndens arbetsuppgifter innebär att den i FN-samarbetet angående standardisering av ortnamn omtalade uppgiften som nationell ortnamnsmyndighet kommer att fyllas av LMV med nämnden som stödjande organ.

Föreskrifterna beträffande den här föreslagna nämnden – dess ställning, uppgifter och sammansättning – bör införas som särskilda bestämmelser i lantmäteriinstruktionen.

Nämnden väntas sammanträda högst fyra à fem gånger årligen, till följd av anknytningen till LMV som regel i Gävle. Kostnader för resor, traktamenten och sammanträdesarvodena beräknas kunna hållas på en mycket låg nivå.

Ytterligare resursberäkningar, kostnader och finansiering beskrivs närmare i kap. 9.

4.3.4 De allmänna kartornas roll

Rutinerna för namnsättningen av de ekonomiska kartorna har redovisats i kap. 2. Det beskrivna tillvägagångssättet innebär att de ortnamn som satts ut på kartorna är de i orten brukade namnen och att namnen har underkastats en språklig granskning. Den ekonomiska kartans namnförråd är utgångspunkten för namnsättningen på den topografiska kartan i den mån ekonomiska kartan är utgiven före den topografiska. I annat fall har ortnamnen på topografiska kartan gått igenom på likartat sätt. Ortnamnen på de allmänna kartorna kan därmed sägas vara officiellt fastställda. De är prövade av två myndigheter med befogenheter inom ortnamnsverksamheten: OAU och LMV.

De allmänna kartorna är rikstäckande och väl kända för allmänheten och för myndigheterna. Tillsammans med följdprodukter som bygger på de allmänna kartorna, främst den topografiska kartan eller deloriginal till denna, är de allmänna kartorna de mest använda. Namnformerna uppfattas redan i dag som normerande av många. Kartornas namnförråd ger också möjlighet att i framtiden bygga upp ortnamnsförteckningar eller ortnamnsböcker av den typ som har rekommenderats av FN-konferenserna (se vidare kap. 7). Dessutom utgör de allmänna kartorna ofta grundmaterial för framställning av underlag för olika planeringsändamål inom stat och kommun. Slutligen bör uppmärksammas att kartor allmänt sett har kommit att få en successivt ökande betydelse för gemene man i och med den ökade rörligheten i dagens samhälle bl.a. genom bilismens utveckling.

Det finns med hänsyn till de här berörda förhållandena skäl att fastare reglera betydelsen av de allmänna kartornas namnformer. De namnformer som återfinns på de allmänna kartorna bör användas i all offentlig verksamhet, som t.ex. vägverkets vägmärken, sjöfartsverkets sjökort, postadresser samt i skrivelser från myndigheter och kommunala organ. Önskvärt är också att enskilda kartproducenter använder de allmänna kartornas namn och namnformer. I det senare fallet anser vi att en tvingande regel inte är praktiskt genomförbar. Vi stannar därför vid en starkt uttalad rekommendation.

Vid tillämpningen av den anförda principen bör naturligtvis beaktas att ortnamnsredovisningen på de allmänna kartorna inte alltid är helt aktuell eftersom kartorna revideras med i vissa fall ganska långa intervaller samtidigt som själva ortnamnsbeståndet successivt förändras genom samhällsutvecklingen.

I anslutning till det som här sagts om de allmänna kartornas roll vill vi framhålla att förslaget i det av landskapsinformationsutredningen framlagda betänkandet Landskapsinformation (SOU 1981:73) att lägga ned produktionen av ekonomiska kartan som allmän karta får allvarliga konsekvenser för ortnamnsverksamheten om det genomförs. Ekonomiska kartan innehåller ca 1 miljon granskade ortnamn. Kartan spelar en väsentlig roll som ortnamnsförmedlare och har med hänsyn till vad som nyss anförts en grundläggande betydelse för ortnamnsvården. Ett fortsatt vidmakthållande av ekonomiska kartan är därför angeläget.

4.3.5 Vissa frågor rörande beslutsbefogenheter

Namn som fastställs av statlig myndighet är bl.a administrativa namn samt namn på anläggningar och offentliga byggnader med statlig huvudman. Vidare kan återgivandet av ortnamn på de allmänna kartorna, t.ex. naturnamn, ses som en form av fastställande av namnen (se 4.3.4). Detta gäller självfallet bara sådana namn som inte redan har blivit fastställda i annan ordning, t.ex. administrativa namn.

Viktiga administrativa namnobjekt är kommuner, landstingskommuner och församlingar. Exempel på andra administrativa namnobjekt är domsagor, polisdistrikt, fögderier och statistiska tätorter (namn på statistisk tätort utgör samtidigt ett bebyggelsenamn). Till administrativa namn kan hänföras också traktnamnen i fastighetsregistret, vilka åtföljda av nummer utgör officiella fastighetbeteckningar.

Kommuners, landstingskommuners och församlingars namn fastställs av regeringen. Grunden för denna befogenhet framgår av förarbetena till lagen (1974:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar. Vi anser att denna befogenhet även bör skrivas in i den föreslagna ortnamnslagen.

Enligt den nyss nämnda lagen kan en fråga om ändring i den kommunala indelningen väckas av en kommun eller medlem av en kommun, som skulle beröras av ändringen. Ansökningen om en sådan ändring skall inges till kammarkollegiet. En fråga om indelningsändring kan också väckas av länsstyrelsen genom anmälan hos kammarkollegiet. Regeringen och kammarkollegiet kan också ta upp en sådan fråga på eget initiativ.

Motsvarande procedurregler bör även tillämpas för ändringar av namn som betecknar kommuner, landstingskommuner och församlingar inom Svenska kyrkan.

Traktnamn fastställs av LMV. I det pågående arbetet med uppläggande av nytt fastighetsregister sker samråd med OAU, RAÄ och berörd kommun. Föreskrifter om skyldighet att inhämta yttranden från dessa håll, när traktnamnfrågor uppkommer vid förande av nytt fastighetsregister, finns i fastighetsregisterkungörelsen. Vi anser att denna modell för beslut är bra och finner ingen anledning att föreslå ändring av beslutsgången.

Naturnamn på de allmänna kartorna och andra namn på dessa kartor som inte är fastställda i annan ordning fastställs enligt lantmäteriinstruktionen av LMV.

Namn som beslutas av annan statlig myndighet än LMV är bl.a. namn på postkontor (postverket), järnvägsstationer (SJ), riktnummerområden (televerket), fyrar (sjöfartsverket), flygplatser (luftfartsverket), kraftstationer (vattenfallsverket). Inom denna kategori faller även namn på statliga förvaltningsbyggnader som normalt beslutas av byggnadsstyrelsen. Dessa beslut är vanliga förvaltningsbeslut. Procedurreglerna för förvaltningsbeslut bör även gälla namnfrågor.

Vi anser att det samråd som föreskrivs i instruktionerna för SJ, postverket och televerket i dag i stort sett har spelat ut sin roll. Den där fastställda samordningen mellan de respektive verken hade stor betydelse på den tid när post- och televerken var inne i ett expansionskede och postanstalterna, telegrafanstalterna och järnvägsstationerna var ömsesidigt beroende av varandra. I dag finns inte längre detta ömsesidiga beroende. Telegrafanstalter finns inte längre och SJ:s och postverkets s.k. förenade poststationer ersätts i förekommande fall med anordningar. I dag är kontakten med berörd kommun viktigare än det föreskrivna samrådet mellan verken. Den praxis som har utvecklats bör därför komma till uttryck i verksinstruktionerna. Vi anser därför att det ömsesidiga obligatoriska samrådet verken emellan bör tas bort och ersättas med samråd med berörd kommun. Också skyldigheten att samråda med OAU kan tas bort, förutsatt att vårt i avsnitt 4.3.2 redovisade förslag om samordning genom LMV:s försorg genomförs.

Vi föreslår att följande myndigheter som, utan att ha reglerad befogenhet, enligt praxis fastställer namn, dvs. sjöfartsverket (fyrar), luftfartsverket (flygplatser), byggnadsstyrelsen (statliga förvaltningsbyggnader) och vattenfallsverket (kraftstationer), får denna befogenhet inskriven i resp. verksinstruktion.

Namn på offentliga institutioner och byggnader med annan huvudman än stat och primärkommun kan gälla landstingsägda sjukhus och Svenska kyrkans kyrkobyggnader. Dessa namn bör enligt vår åsikt beslutas av resp. huvudman efter samråd med berörd kommun (se förslag i kap. 5).

Vi vill i detta sammanhang understryka vikten av att myndigheter och organ med befogenhet att fastställa ortnamn kan motivera sina ställningstaganden för den berörda allmänheten.

4.3.6 Vissa övriga förfarandefrågor

Enligt direktiven bör vi också behandla frågor om rätten att ta initiativ och i övrigt delta i förfarandet vid namnsättning samt regler om fullföljd av talan. Dessa frågor tas upp här.

Det har i den praktiska ortnamnsverksamheten visat sig att det ibland varit svårt att ta ställning till vilka som bör behandlas som sakägare i ortnamnsärenden och hur de beslutande organen därför bör lägga upp sina rutiner när det gäller t.ex. att lämna enskilda personer eller organisationer tillfälle att yttra sig. Bl.a. pekade LMV i sitt i direktiven delvis återgivna yttrande på att sådana problem hade förekommit.

Problemets bakgrund är i viss mån det på senare år ökade intresset för ortnamnsfrågor bland fastighetsägare, hembygdsföreningar och andra. Av betydelse i sammanhanget är också att det vanligen inte finns några specifika procedurregler för just ortnamnsfrågor utan endast mera allmänna föreskrifter, t.ex. verksinstruktioner eller förvaltningslagen.

Vid en genomgång av vad som gäller på olika områden har vi kommit till den uppfattningen att det i stort sett är möjligt att hantera dessa frågor med ledning av de författningsbestämmelser som finns. Tolkningsproblem finns visserligen, t.ex. när det gäller att i vissa sammanhang avgränsa kretsen av dem som bör anses som sakägare och följaktligen ha talerätt. Problemen synes emellertid inte vara värre än att de kan lösas inom ramen för gällande bestämmelser.

Om man alltså ser frågan om avgränsning av kretsen taleberättigade som en fråga om tolkning och tillämpning av gällande författningar bör man emellertid vara klar över att avgränsningen i sådant fall – även om reglerna tolkas tämligen generöst – inte kommer att utfalla så att alla som kan tänkas vara intresserade av en viss ortnamnsfråga, t.ex. därför att de bor i närheten, hänförs till kretsen av taleberättigade. Vi har därför övervägt om det finns skäl att för ortnamnsfrågor föreslå införandet av ett mera vidsträckt sakägarbegrepp. En sådan förändring skulle i så fall grundas på ett synsätt innebärande att ortnamnen – t.ex. de namn som återfinns på vägmärken eller på de allmänna kartorna – utgör ett legitimt intresse för en ganska vid och därför ofta också ganska obestämd krets av invånare eller medborgare. Ortnamnen skulle med andra ord ses mer eller mindre som gemene mans egendom.

Vi har emellertid inte ansett att det finns tillräckliga skäl för en sådan omläggning även om vi från våra utgångspunkter i och för sig hyser sympati för tanken. Vi grundar vår uppfattning närmast på följande omständigheter. En förändring av det aktuella slaget skulle leda till kostnadsökningar i ortnamnsverksamheten. Det intresse som ett utvidgande av sakägarkretsen skulle tillgodose – och som vi i och för sig gärna skulle vilja tillmötesgå – väger enligt vår bedömning inte så tungt att förändringen bör komma till stånd utan hinder av att den leder till ökade kostnader. Slutligen vill vi hänvisa till den lösning som vi har föreslagit i kap. 5 när det gäller förfarandefrågorna i den kommunala ortnamnsverksamheten. Vårt förslag där går ut på att de ortnamnsfrågor i vilka kommunerna beslutar skall behandlas helt och hållet som kommunala frågor. En utvidgning av möjligheterna att föra talan i ortnamnsfrågor skulle därför få egentlig betydelse bara i den statliga

ortnamnsverksamheten och skulle på ett omotiverat sätt förstärka olikheten mellan den statliga och den kommunala proceduren i ortnamnsfrågor.

Även om det alltså enligt vår mening inte finns skäl att principiellt förändra kretsen av sakägare i ortnamnsärenden är det oftast av betydelse att i sådana ärenden känna till det lokala ortnamnsskicket och den lokala opinionen. Det bör i dessa fall ingå i beredningen av ärendena att inhämta behövliga upplysningar i de nämnda avseendena. Detta kan ske på olika sätt. När det gäller det tillämpade lokala ortnamnsskicket har ortnamnsarkivens uppteckningar betydelse.

I det pågående arbetet med beteckningsreformen brukar vid sidan av de direkt berörda fastighetsägarna vederbörande kommun och ortens hembygdsförening lämnas tillfälle att redovisa synpunkter. Sådana förfaringsätt bör komma till användning också i fortsättningen i dessa och liknande sammanhang.

Kommunerna bör enligt vår mening anlägga likartade perspektiv på ortnamnsfrågor i remissärenden som på ortnamnsfrågor i vilka kommunen själv har att besluta (jfr avsnitt 5.3.2). De remitterande myndigheterna, t.ex. LMV, skall normalt inte behöva vidta särskilda utredningsåtgärder angående de här åsyftade lokala förhållandena.

Vad åter gäller frågan om fullföljdsrätt, vill vi anföra följande.

LMV:s beslut i traktnamnsärenden enligt registeruppläggningskungörelsen kan inte överklagas. Det finns anledning överväga om man bör begränsa fullföljdsrätten även vad avser traktnamnsärenden enligt fastighetsregisterkungörelsen (17 §), dvs. traktnamnsfrågor som uppkommer vid förande av nytt fastighetsregister, samt beslut och åtgärder i ortnamnsfrågor enligt lantmäteriinstruktionen, dvs. huvudsakligen frågor om redovisning av naturnamnen på de allmänna kartorna och andra namn på dessa kartor som inte är fastställda i annan ordning. Med en sådan begränsning skulle man uppnå en enhetlighet i förfarandereglererna som i sig är önskvärd. Man skulle dessutom avlasta regeringskansliet ett antal ärenden som visserligen inte är stort (ca 5 per år) men som för med sig mycket arbete. Man skulle vidare avlasta LMV en del arbete med att yttra sig över besvären. En sådan åtgärd skulle även vara i linje med en allmän strävan att avlasta regeringen besvärärenden. Vi föreslår därför att LMV:s beslut avseende nämnda kategorier av namn inte skall kunna överklagas. Detta förhållande bör regleras i fastighetsregisterkungörelsen resp. lantmäteriinstruktionen.

4.3.7 Ortnamnsaspekter vid fastighetsbildning och fastighetsregistrering

Den del av fastighetsregisterverksamheten som för närvarande tilldrar sig största intresset från ortnamnsvårdens synpunkt är beteckningsreformen, vilken utgör ett led i omläggningen till ett nytt och för hela landet enhetligt fastighetsregister. Beteckningsreformen har behandlats på annan plats i betänkandet.

I detta avsnitt skall uppmärksamhet ägnas åt den löpande fastighetsbildnings- och fastighetsregisterverksamheten med hänsyn till att också denna verksamhet i viss mån innefattar ortnamnsaspekter.

Som förut framgått finns det för närvarande tre former av fastighetsregis-

ter, nämligen jordregister, stadsregister och nytt fastighetsregister. Hur fastighetsbeteckningarna är uppbyggda i dessa olika register har redovisats tidigare. De frågor som tas upp i det följande berör främst områden med jordregister och områden med nytt fastighetsregister, medan däremot områdena med stadsregister av olika skäl – bl.a. det sätt på vilket fastighetsbeteckningarna är uppbyggda – är av mindre intresse i sammanhanget.

I överensstämmelse med terminologin i fastighetsregisterförfattningarna förstås med trakt i det följande en samling fastigheter med samma namn. Vanligtvis är det fråga om en by, men i vissa fall kan en trakt innehålla bara en enda fastighet, t.ex. om det gäller ett s.k. enstaka hemman eller en genom avsköndring bildad fastighet.

Med fastighetsbildning avses åtgärder genom vilka fastighetsindelningen ändras. Ändring av fastighetsindelningen kan innebära nybildning eller ombildning av fastigheter. Nybildning sker genom avstyckning, klyvning eller sammanläggning. Ombildning sker genom fastighetsreglering.

Vid avstyckning och klyvning tilldelas de nybildade fastigheterna normalt samma namn (traktnamn) som de berörda befintliga fastigheterna har i utgångsläget. Genom avstyckning från Berga 1:4 bildas Berga 1:5. Genom klyvning av Berga 2:7 bildas Berga 2:10, Berga 2:11 och Berga 2:12. Som ett undantag från det sagda av begränsad praktisk betydelse gäller dock att den genom avstyckning från Berga 1:4 bildade fastigheten registreras som Aspa 6:2 om en sådan redovisning är lämpligare från traktindelningssynpunkt. (Det antas här att Aspa är en angränsande trakt och att det område som avstyckas från Berga 1:4 är beläget i närmare geografisk anslutning till trakten Aspa än till trakten Berga. Det utgör t.ex. en enklav inom Aspa.)

Vid sammanläggning av fastigheter belägna i samma trakt, t.ex. Berga, hänförs också den genom sammanläggningen nybildade fastigheten till denna trakt. Är fastigheterna belägna i skilda trakter hänförs den genom sammanläggningen nybildade fastigheten till endera av trakterna, varvid den väljs som ger den lämpligare traktindelningen. Sammanläggning av Berga 4:6 och Aspa 3:9 resulterar alltså i att den nya fastighetens beteckning blir t.ex. Aspa 3:10.

Fastighetsreglering innebär att berörda fastigheter får en delvis ändrad omfattning och belägenhet. T.ex. sker ett markbyte mellan Berga 2:12 och Aspa 5:5. Fastigheternas beteckningar är oförändrade. Marköverföringen kan emellertid vara omfattande och kan också innebära att någon av de berörda fastigheterna helt töms på sitt innehåll och i så fall avregistreras i fastighetsregistret. Det kan sålunda inträffa att all mark inom Aspa 5:5 överförs till Berga 2:12, varefter Aspa 5:5 avförs ur registret. Det finns i detta registreringsärendet inte något utrymme för olika alternativ när det gäller den utvidgade fastighetens trakttillhörighet.

Det som har kommit att tilldra sig visst intresse från ortnamnsvårdens synpunkt i anslutning till den löpande fastighetsbildningen och fastighetsregisterverksamheten är de förändringar som dessa åtgärder kan medföra när det gäller traktnamnen och traktindelningen, i vissa fall också sockenindelningen. De åtgärder som därvid har betydelse är sammanläggningarna och fastighetsregleringarna. Frågan kan exemplifieras med följande.

Karby 1:1 och Sunnersta 1:1 sammanläggs. Den nya fastigheten registreras som Karby 1:2. I huvudsak samma ändring kan också genomföras genom fastighetsreglering, t.ex. så att all mark överförs till Karby 1:1. Vi antar att Sunnersta 1:1 var den enda fastigheten i trakten Sunnersta. Fastighetsbildningsåtgärden medför tydligen att Sunnersta upphör som traktamn i jordregistret. Vi antar vidare att Sunnersta utgör ett gammalt s.k. enstaka hemman. Från kulturhistorisk synpunkt kan det ses som en förlust att namnet Sunnersta försvinner som fastighetsnamn. Om bebyggelsen, utgörande det gamla brukningscentrum, fortfarande finns kvar, torde bebyggelsenamnet Sunnersta visserligen komma att leva vidare. Men om den gamla bebyggelsen på Sunnerstafastigheten är borta saknas en sådan kvarstående anknytning för namnet Sunnersta.

Exemplet kan varieras. Det kan t.ex. tidigare ha skett ett par avstyckningar från Sunnersta, vilka följdriktigt registrerats under detta namn. Namnet finns i så fall kvar som traktamn. Om avstyckningarna emellertid skett från en relativt avlägset belägen del av Sunnersta, långt från den gamla Sunnerstabebyggelsen, kommer det fortlevande traktnamnet Sunnersta att ha en från kulturhistorisk synpunkt i stort sett missvisande syftning.

Ett annat fall av intresse från ortnamnsvårdens synpunkt är fastighetsbildning över sockengräns. Det finns numera – sedan år 1972 – inga särskilda hinder mot fastighetsbildning över sockengräns. Sammanläggningar och fastighetsregleringar som t.ex. sker som led i jord- och skogsbrukets strukturrationalisering kan därför leda till betydande ändringar i sockenindelningen. Man kan också tänka sig – även om det inte lär vara vanligt – att ägare till stora fastighetsinnehav som sträcker sig över flera socknar önskar få fastigheterna sammanlagda till en fastighet, vilken då kommer att hänföras till en av de berörda socknarna. (Det förutsätts att socknarna är belägna i en och samma kommun. Sammanläggning över kommungräns är i princip inte tillåten.)

Det anförda ger vid handen att fastighetsbildningsverksamheten och fastighetsregistreringen ibland kan påverka socken- och traktindelningen på ett sätt som innebär olägenheter från kulturhistorisk synpunkt. Vi har därför övervägt i vilken mån det finns anledning att föreslå ändringar i de regler som gäller om fastighetsbildning och fastighetsregistrering för att undanröja eller minska dessa olägenheter.

När det gäller fastighetsbildningsverksamheten har vi stannat i den uppfattningen att det knappast finns tillräckliga skäl att föreslå ändring i de villkor som gäller för fastighetsbildning enligt fastighetsbildningslagen. En sådan ändring, t.ex. i form av en särskild skyddsregel för intresset av ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick, skulle innebära en alltför långtgående restriktion för fastighetsbildningsverksamheten.

Även om lagstiftningen om fastighetsbildning inte ändras, anser vi emellertid att det är angeläget att intresset av ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick beaktas vid tillämpningen. Vid fastighetsbildning kan det ibland finnas möjlighet till alternativa lösningar, och det kan i dessa fall ligga inom ramen för fastighetsbildningsmyndighetens och sakägarnas möjligheter att välja det alternativ som är lämpligast från de här aktuella synpunkterna utan att andra intressen eftersätts. Det bör ingå i fastighetsbildningsmyndig-

hetens åligganden när det gäller information och rådgivning att bevaka ortnamnsvårdens intressen.

När det gäller fastighetsregistreringen finns vid sammanläggning av fastigheter tillhörande olika trakter enligt gällande författningsbestämmelser utrymme för en lämplighetsbedömning mellan de alternativ som står till buds med utgångspunkt från de berörda existerande traktnamnen. Författningsbestämmelserna uppger dock inte om vilka lämplighetsaspekter som skall beaktas. Enligt vår mening är det uppenbart att bedömningen bör ske med beaktande av ortnamnsvårdens intressen. En sådan tolkning torde vara helt förenlig med bestämmelsernas syfte.

I fastighetsregleringsfallet torde fastighetsregistermyndigheten i princip inte ha ett utrymme för olika alternativ vid registreringen när det gäller berörda fastigheters trakttillhörighet. Vi vill emellertid peka på att det undantagsvis kan föreligga sådana förhållanden att det finns förutsättningar att genom särskilt beslut ändra gällande traktnamn (34 § andra stycket jordregisterförordningen, 17 § andra och tredje styckena fastighetsregisterkungörelsen). Vid prövning av fråga huruvida det finns tillräckliga skäl för ändring av traktnamn – och därmed ändring av trakttillhörighet – bör bl.a. ortnamnsvårdens intressen beaktas.

LMV bör enligt vår mening till berörda myndigheter meddela allmänna råd vilka klargör hur ortnamnsvårdens intressen skall beaktas vid fastighetsbildning och fastighetsregistrering.

4.4 Sammanfattning av förslag till reglering och rekommendationer

- LMV ges uppgiften att svara för samordning i ortnamnsverksamheten. Härvid skall LMV, på samma sätt som redan nu är fallet i LMV:s ortnamnsverksamhet, stödja sig på ett samarbete med DOVA och RAÅ, när det gäller språkvetenskapliga och kulturhistoriska aspekter.
- En statens ortnamnsnämnd inrättas med uppgift att bl.a. utveckla principerna och målen för en god ortnamnspolitik samt att informera om dessa, lämna råd i enskilda ortnamnsfrågor av principiell betydelse, delta i det internationella samarbetet samt verka för att normativa ortnamnsförteckningar kommer till stånd. Nämnden knyts till LMV och föreslås bestå av sju ledamöter representerande ortnamnsforskningen, kulturminnesvården, de lokala kulturhistoriska intressena, myndigheter med funktioner inom ortnamnsverksamheten samt kommunerna.
- Innehållet i ovannämnda två punkter bör återspeglas i lantmäteriinstruktionen.
- De allmänna kartornas namnformer skall anses vara officiellt fastställda och användas i all offentlig verksamhet, t.ex. på vägverkets vägmärken, på sjöfartsverkets sjökort, i postadresser och i skrivelser från myndigheter och kommunala organ.
- Vi rekommenderar att enskilda kartproducenter använder de allmänna kartornas namnformer. I detta sammanhang understryker vi vikten av att den ekonomiska kartan vidmakthålls.

- RAÄ:s nuvarande roll i ortnamnsverksamheten bör befästas genom en särskild bestämmelse i verkets instruktion.
- Regeringens befogenhet att fastställa namn på kommuner, landsting och församlingar skrivs in i den av oss föreslagna ortnamnslagen.
- Följande myndigheter som enligt praxis fastställer namn, dvs. sjöfartsverket (fyrar), luftfartsverket (flygplatser), byggnadsstyrelsen (statliga förvaltningsbyggnader) och vattenfallsverket (kraftstationer), föreslås få denna befogenhet, liksom skyldigheten att samråda med berörd kommun, fastställd i resp. verksinstruktion.
- Instruktionerna för SJ, televerket och postverket ändras så att det ömsesidiga obligatoriska samrådet och samrådet med OAU vid fastställande av namn tas bort och ersätts med skyldighet att samråda med berörd kommun.
- I likhet med vad fallet är med LMV:s beslut i traktnamnssärenden skall detta verks beslut vad avser naturnamnen på de allmänna kartorna och andra namn på dessa kartor som inte är fastställda i särskild ordning, inte kunna överklagas. Detta bör regleras i lantmäteriinstruktionen.
- LMV skall till berörda myndigheter meddela allmänna råd om hur ortnamnsvårdens intressen skall beaktas vid fastighetsbildning och fastighetsregistrering.

5 Kommunal ortnamnsverksamhet

5.1 Svenska kommunförbundets skrivelse

Vi har enligt direktiven fått i uppdrag att överväga de av Svenska kommunförbundet i skrivelse den 8 oktober 1976 till bostadsdepartementet väckta frågorna om kommunal beslutsbefogenhet vid namngivning av gator och vägar m.m. I skrivelsen hemställde Kommunförbundet att kommunerna i byggnadslagstiftningen skulle erhålla beslutskompetens avseende namn och adressnummersättning för kommunikationsanläggningar såsom gator, vägar, torg samt parker och andra allmänna platser inom kommunen oavsett om kommunen eller annan är huvudman för kommunikationsanläggningen i fråga. Skrivelsen har överlämnats till oss.

Bakgrunden till skrivelsen beskrivs utförligt i en till denna bifogad PM. Där behandlas de problem som kommunerna möter vid namngivning av kommunikationsanläggningar såsom gator, vägar, torg etc. Namngivningen av dessa är inte författningsreglerad men enligt praxis ankommer det på kommunen att fastställa sådana namn inom stadsplanelagt område. Inom område med byggnadsplan fastställer kommunen i regel namn endast på vägar för vilka kommunen är väghållare. Någon formell möjlighet för kommun att åsätta namn för kommunikationsanläggning under enskilt huvudmannaskap föreligger inte. Detta har medfört namnkollisioner och förväxlingsnamn. Beslut om namn för enskilda vägar överläts dock ibland frivilligt från vägföreningar eller motsvarande till kommunala organ. Namn på institutioner under annan huvudman än kommunen sättes av resp. huvudman. Detta kan medföra problem särskilt inom centrumområden med samordnat lokalutnyttjande.

För att komma till rätta med olägenheterna erfordras, enligt Kommunförbundets PM, en författningsreglering. Beslutskompetensen bör tillkomma kommun. Den kommunala beslutskompetensen kan lämpligen författningsregleras genom komplettering i nuvarande eller i den nya byggnadslagstiftningen. Kompetensen bör omfatta samtliga typer av kommunikationsanläggningar (t.ex. gator, vägar, torg, parker). Författningsregleringen bör resultera i en principiell beslutskompetens, som kommunerna kan utnyttja med anpassning till behovet i varje särskilt fall.

Kommunförbundets skrivelse har remissbehandlats. Det följande är ett referat av de partier i några av remissvaren som särskilt berör lagstiftningsfrågor.

LMV tillstyrker att förhållandet regleras så att kommunen får ansvaret

avseende namn och adressnummersättning för kommunikationsanläggningar inom kommunen. LMV anser dock inte att byggnadslagen är lämplig för reglering av dessa frågor. Ej heller att väglagstiftningen är lämplig, eftersom kommunala och enskilda vägar behandlas i olika lagar. Med hänsyn till detta och till att bestämmelserna bör ordnas så att de lätt kan ändras om utvecklingen ger anledning till det, bör frågan regleras i en fristående författning.

LMV anser dock att det väckta problemet bör ses i ett större sammanhang och att de lagtekniska lösningarna bör belysas ur andra aspekter innan slutlig ställning tas.

Länsstyrelsen i Stockholms län tillstyrker Kommunförbundets förslag att namn- och adressnummersättningen regleras i byggnadslagstiftningen. Länsstyrelsen hänvisar till det förfarande som fastställdes i Stockholms kommuns namn- och adressnummerstadga. I denna stadga föreskrives att namn fastställs i samband med antagandet av stadsplan. Även utanför stadsplanen bör det enligt länsstyrelsen finnas möjligheter för kommunen att besluta om namn- och adressnummer. Länsstyrelsen anser att byggnadsnämnden är det organ inom kommunen som bör besluta i namnfrågor och att besvärsmått över byggnadsnämndens beslut ej erfordras. I det av länsstyrelsen bilagda yttrandet från Stockholms kommun uttrycks uppfattningen att även stadsdelar, tunnelbanestationer och andra större kommunala byggnadsverk bör inkluderas i kommunens beslutsbefogenhet.

RAÄ delar uppfattningen att nuvarande splittrade ansvarsförhållanden vad gäller aktuella namnfrågor kan medföra olägenheter. De kan också vara till förfång för namnskicket, inte minst ur kulturhistorisk och språklig synpunkt. Vid en eventuell författningmässig reglering av den kommunala beslutsrätten är det emellertid enligt ämbetets åsikt självklart att de kulturhistoriska och språkliga synpunkterna, vilka ej omnämns i Kommunförbundets skrivelse, beaktas och garanteras samma hänsyn som övriga intressen.

Riksförbundet för hembygdsvård tillstyrker Kommunförbundets hemställan och framhåller vikten av att kommunen samråder med kulturminnesvårdande organisationer såsom hembygdsvårdsrörelsen, ortnamnsarkiven och landsantikvarien. I övrigt ifrågasätter riksförbundet nödvändigheten av att sätta namn på vägar på landsbygden. Något "stadsnamnskick" på rena landsbygden kan förbundet inte acceptera.

Postverket tillstyrker Kommunförbundets hemställan och framhåller vikten av att kommunerna även får beslutskompetens i fråga om adressnummersättning på landsbygden. Postverket framhåller vidare vikten av att generella riktlinjer för adressnummersättningen utformas och att postverket medverkar vid utformningen av dessa. Vidare hänvisar postverket till rapport från verkets adresseringsutredning, augusti 1978 (se kap. 6).

Statens planverk tillstyrker Kommunförbundets hemställan men anser med hänsyn till att byggnadslagstiftningen är under omarbete och att frågan har nära anknytning till såväl fastighetsbildningslagstiftningen som väglagstiftningen, särskilt om förslaget till lag om kommunvägar genomförs, att frågan bör regleras i en särskild lag. Beslutsbefogenheten bör i lagen anförtros åt kommunfullmäktige eller den kommunala nämnd som fullmäktige bestämmer.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län tillstyrker Kommunförbundets framställning men föreslår att författningsregleringen sker fristående, alternativt inom fastighetsregisterförfattningarnas ram.

5.2 Kommunernas nuvarande ortnamnsverksamhet

Som framgår av kapitel 2 finns idag inget författningsstöd för kommunernas namngivning. Undantaget från denna regel är namn på byggnadskvarter. Kommunfullmäktige eller den kommunala nämnd som fullmäktige utser beslutar om kvartersnamn enligt fastighetsregisterkungörelsen (1974:1059 omtr. 1979:11). I övrigt gäller en något varierande praxis.

I fråga om stadsplanlagt område namnger kommunen gator och andra allmänna platser. I övriga områden är kommunen oftast namngivare om den ansvarar för väghållningen. I annat fall sker namnsättningen – i den mån sådan förekommer – mestadels av väghållaren som kan vara vägförening, vägsamfällighet eller enskild fastighetsägare. Tomtägareförening eller annan intresseförening kan också engagera sig i namngivningen. Vägar inom storkvarter och liknande namnsätts ofta av fastighetsägaren. I Kommunförbundets förut nämnda PM har dokumenterats hur denna situation leder till förväxlings- och kollisionssamn. Inom en och samma kommun förekommer ofta mer än en Skogsvägen, Allévägen, Parkvägen etc. Enligt CFD:s enkät (se 2.3.2) kunde 1975 45 % av landets kommuner uppvisa exempel på identiska gatu- och vägnamn inom resp. kommuner.

Kommunerna svarar i dag enligt praxis för adressnummersättning. Exempel på adressnummer är nummer 18 i adressen Granvägen 18. Det kan möjligen diskuteras om adressnumret skall anses tillhöra ortnamnet. Rationella skäl talar dock för att frågan om kommunernas kompetens att fastställa adressnummer behandlas i anslutning till ortnamnsfrågorna.

Namngivning av institutioner och andra byggnader av officiell karaktär har inte heller stöd i författning. Kommunala institutioner eller byggnader namnsätts som regel av respektive huvudman (förvaltningsorgan). Huvudmän utom den kommunala förvaltningen namnger själva sina byggnader. Som exempel på bristande samordning kan nämnas att en förskola av sin huvudman, sociala centralnämnden, gavs ett namn likalydande med namnet på en enskild gård på annat håll i kommunen. Resultatet blev upprepade förväxlingar och felkörningar av leverantörsfordon. Man inser lätt vilka följer detta kan få om det är fråga om utryckningsfordon.

Namn på busstationer, tunnelbane- och järnvägsstationer, flygplatser och hamnar etc. ges av resp. huvudman. Statens järnvägar har enligt instruktion befogenhet att namnge järnvägsstation i samråd med postverket, televerket och OAU (se 2.2.8.). Övrig sådan namngivning sker utan stöd av författning.

Församlingarna inom svenska kyrkan råder i allmänhet själva över namngivning av kyrkobyggnader, begravningsplatser och kyrkogårdar. Då det gäller kyrkobyggnader tillhörande andra samfund har vederbörande församling motsvarande befogenhet. Ofta tar församlingen vid namngivning kontakt med kommunens namnberedande organ. Ibland kan dock bristen på kontakt mellan kommun och församling resultera i kollisions- eller förväxlingsnamn.

Ett speciellt problem i detta sammanhang är namngivning av fritidsanläggningar i glesbygder. Kommunerna har ofta inget inflytande över namngivning av privata fritidsanläggningar. Dessa anläggningar får ibland namn som inte har någon anknytning till tidigare bebyggelse i området och gamla nedärvda namn kan få ge vika för fantasinamn som är mer kommersiellt gångbara. Ett exempel på detta är en bergsformation i Härjedalen som på allmänna kartor heter Krökarna. En byggnadsfirma har byggt en stugby i området och kallar det Tännäsfjället. Kommunen har protesterat men har inget stöd i författning mot denna form av namngivning.

I kap. 2 redogörs för hur ortnamnsfrågorna handläggs inom kommunerna. Där framgår att de större kommunerna ofta har särskilda namnberedningar. I dessa beredningar ingår ofta stadsingenjören som sekreterare eller föredragande. Övriga ledamöter i namnberedningen kan vara representanter för stadsplanekontoret, ett museum, brandväsendet, kulturnämnden, postverket samt en språkexpert etc. Antalet ledamöter i en sådan namnberedning varierar från 3 (i Gävle) till 11 (i Uppsala). Namnberedningen kan också ha inslag av politiker (i Stockholm finns förutom sex tjänstemän två politiker) eller bestå av enbart politiker (Göteborg). I mindre kommuner är det inte lika vanligt med särskilda namnberedningar. Namnfrågorna bereds där som regel av byggnadsnämnden eller kulturnämnden. Som handläggande tjänsteman fungerar ofta stadsingenjören, stadsarkitekten eller annan tjänsteman med uppgifter inom planläggning eller fastighetsbildning.

I beredningsarbetet tar man vanligtvis kontakt med post, taxi, hembygdsföreningar och allmänhet. Beredningsarbetet sköts emellertid på olika sätt i olika kommuner. Ibland får rent praktiska hänsyn styra namngivningen och kulturella hänsyn komma i andra hand. Något generellt mönster för ortnamnsberedning i kommunerna finns inte.

Befogenheten att fatta beslut i namnfrågor tillkommer kommunfullmäktige. Som framgår av avsnitt 2.3.2 är det i ett stort antal kommuner också fullmäktige som beslutar i enskilda namnärenden. I andra kommuner har fullmäktige delegerat sin beslutanderätt till byggnadsnämnd, kommunstyrelse, kulturnämnd eller annat organ. I det följande ges exempel på förekommande berednings- och beslutsorgan i namnärenden:

Beredningsorgan	Yttrande enligt kommunallagen 2:16	Beslutsorgan
Namnberedning	Kommunstyrelsen	Kommunfullmäktige
Byggnadsnämnden	Kommunstyrelsen	Kommunfullmäktige
Kulturnämnden	Kommunstyrelsen	Kommunfullmäktige
Kommunstyrelsen	—	Kommunfullmäktige
Byggnadsnämnden	—	Kommunstyrelsen
Kulturnämnden	—	Kommunstyrelsen
—	—	Byggnadsnämnden
—	—	Kulturnämnden
Namnberedning	—	Kulturnämnden
Namnberedning	—	Byggnadsnämnden

Den vanligaste beslutsgången är att namnberedning eller tjänsteman på stadsingenjörskontoret framlägger förslag till byggnadsnämnden. Byggnadsnämnden tar ställning till förslaget och lämnar det vidare till kommunstyrelsen för yttrande, varefter kommunfullmäktige fattar beslut.

LMV remitterar bl.a. ärenden som rör namn på statistiska tätorter till berörd kommun. Kommunernas handläggning av sådana remisser varierar från kommun till kommun, och det är sällsynt att dessa namnförslag behandlas av en namnberedning, där sådan finns. Ärendena stannar ofta på tjänstemannanivå, t.ex. hos stadsingenjören. Denna brist på enhetlighet gör att LMV:s bedömning av remissyttrandena blir svårare och osäkrare. Därför har LMV under hand framfört önskemål om större enhetlighet i kommunernas handläggning av denna typ av remisser.

5.3 Överväganden och förslag

5.3.1 Beslutskompetens

Vi anser att det i Kommunförbundets PM klart påvisas brister i nuvarande förhållanden. Av de skäl som förbundet angett uppstår lätt förväxlings- och kollisionsnamn när namnsättning av vägar sker av annan än kommunen. Dessutom sker namngivningen i sådana fall utan tillgång till den språkliga och kulturhistoriska expertis som idag finns i åtminstone de större kommunerna i landet.

Remissinstanserna är samtliga positiva till att kommunerna får den av Kommunförbundet begärda beslutskompetensen.

Vi föreslår att kommunerna får beslutskompetens för namn- och adressnummersättning inom kommunens hela område för gator, torg, parker och andra allmänna platser samt vägar, oavsett om kommunen eller annan är huvudman för anläggningen i fråga. Kommunerna bör enligt vår uppfattning även ha beslutskompetens för tunnelbane-, spårvägs- och busstationer. Denna senare typ av anläggningar kan ha annan huvudman än kommunen. Vi anser dock att samordningen av namngivningen för dessa är så viktig att kommunen bör besluta om dessa namn.

I många kommuner har genom tradition utvecklats en indelning i stadsdelar, kommundelar eller liknande. Denna indelning kan också ha varit föremål för särskilda kommunala beslut. Så t.ex. finns i Stockholm sedan ganska lång tid en indelning av kommunens hela område i stadsdelar, vilkas omfattning och namn bestämts genom beslut av kommunen. Indelningen har där praktisk betydelse i olika avseenden för den kommunala förvaltningen. I kommuner av blandad tätorts- och landsbygdskaraktär kan tätorterna vara indelade i stadsdelar eller liknande eller, när det gäller mindre tätorter, var och en för sig fungera som kommundel i den kommunala förvaltningen. I en del kommuner har en formellt beslutad stadsdels- eller kommundelsindelning kommit till stånd i nära anslutning till traktindelning för uppläggande av nytt fastighetsregister.

Den författningsreglerade kommunala beslutskompetensen i namnfrågor bör uppenbarligen inrymma också befogenhet att bestämma namn på kommundelar och liknande områden. Vi föreslår därför detta. Kommunerna

bör vidare liksom hittills ha befogenhet att sätta namn på byggnadskvarter.

Vi vill ytterligare förbättra samordningen av namnhanteringen i kommunerna genom att föreslå att annan huvudman åläggs samrådskyldighet med kommunen vid namngivning av institution, byggnad och anläggning av offentlig karaktär, exempelvis skola, vårdinrättning eller kyrklig byggnad. Även statliga myndigheter skall alltså enligt detta förslag vid namngivning av sådana objekt alltid samråda med berörd kommun.

Namnförslag för institution, byggnad eller anläggning av offentlig karaktär, där huvudman är annan än kommunen, bör föreligga i samband med ansökan om byggnadslov, om möjligt redan vid förhandsförfrågan.

Vi har övervägt om samrådskyldighet också bör gälla sådan enskild byggnad eller anläggning som används för kommersiellt ändamål och vars namn genom detta får stor spridning. Härmed menas i första hand hotell och fritidsanläggning eller annat större byggnadskomplex som byggs i kommunen men även t.ex. ett köpcentrum eller en stormarknad. Dessa namn på hotell, turistanläggning, stugby, köpcentrum o.d. är dock inte alltid ortnamn i ordets egentliga betydelse (se kap. 1) utan mer att betrakta som firmanamn. Marknadsföringen av firmanamnet fungerar dock i detta avseende som en ortnamnsförmedling av den typ som diskuteras i kap. 6. Vi vill betona att denna typ av namn påverkar namnbruket i området.

Det föreligger uppenbara svårigheter att definitionsmässigt avgränsa dessa anläggningar. Med hänsyn främst härtill vill vi i stället förorda att kommunerna aktivt försöker påverka exploatörerna att vid namngivning ta hänsyn till det på platsen brukade namnet eller vid lansering av ett nytt namn samråda med kommunens beredningsorgan för namnfrågor. Sådan påverkan kan i vissa fall tänkas ske i samband med att exploateringsavtal träffas mellan kommun och exploatör, varvid överenskommelse om namngivning kan infogas i avtalet.

Många som är involverade i exploatering av ett område är betjänta av att på ett tidigt stadium ha gatu- och vägnamn att gå efter. Exempel på sådana är arkitekter, byggnadsfirmor, post- och televerken. Om inte ett fastställt namn finns tillgängligt uppstår lätt ett arbetsnamn, tillkommet på ett kanske lättvindigt sätt, som så småningom tränger in i allmänhetens medvetande och kan vara svårt, kanske omöjligt att senare byta ut. I Finland fordras att namnförslag skall föreligga tillsammans med förslag till stadsplan.

Vi föreslår därför att namnförslag på gator, vägar, torg o.d. vid nyexploatering av ett område upprättas så tidigt som möjligt. Beredningen bör ske jämsides med planarbetet för det aktuella området. Namnförslag bör på lämpligt sätt tillkännages för allmänheten i ett så tidigt skede som möjligt och senast i samband med utställning av förslag till detaljplan.

Av remissammanställningen i 5.1 framgår att LMV, statens planverk och länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser att namnfrågorna bör regleras i en fristående författning medan länsstyrelsen i Stockholms län tillstyrker Kommunförbundets förslag till reglering av kommunernas beslutbefogenheter inom ramen för byggnadslagstiftningen. Vi förordar att den kommunala kompetensen då det gäller namnfrågorna regleras i en särskild lag.

Namn på gator, parker och andra sådana objekt som den kommunala namnkompetensen enligt vårt förslag skall avse utgör en kommunal

angelägenhet med så stark förankring och anknytning till kommunen att besvär över det kommunala beslutet inte bör få anföras på annat sätt än genom kommunalbesvär (7 kap. kommunallagen). Lämplighets- eller skälighetsprövning av det kommunala beslutet om namnsättning bör sålunda inte ifrågakomma.

Den föreslagna nya författningsregleringen bör inbegripa också kvartersnamnen. De nu gällande bestämmelserna i fastighetsregisterkungörelsen angående kommunal beslutanderätt för kvartersnamn kan alltså upphävas.

5.3.2 Handläggning av namnären den

Vi anser att beslut i namnfrågor bör fattas med ett brett demokratiskt underlag. Beredning av namnären den bör därför ske öppet och i dialog med allmänhet samt med berörda myndigheter och enskilda. Inom kommunen är kommunfullmäktige det organ som enligt vår uppfattning bör fatta beslut i namnfrågor. Det är också det i dag vanligaste tillvägagångssättet. Fullmäktige bör emellertid kunna delegera namnbesluten till organ som fullmäktige finner lämpligt.

Beredningen av namn i kommunen bör ske så att såväl kulturvårdande som funktionella intressen kommer till uttryck i beredningsarbetet. Kulturvårdande intressen representeras i detta sammanhang lämpligen av kultur nämnd, hembygd sförening, kommunalt museum, språkvårdare eller personer med särskild kunskap om områdets ortnamn eller dess historia. De funktionella intressena representeras av t.ex. byggnadsnämnd, postverket, taxi m. fl.

Särskilda namnberedningar som har en sådan sammansättning att flera av dessa intressen kommer till uttryck finns i dag i framför allt större kommuner. Namnberedningsarbetet måste dock anpassas till kommunens storlek och organisatoriska struktur. Oavsett vilken organisation kommunen väljer, är det väsentligt att såväl kulturvårdande som funktionella intressen kommer till tals i beredningsarbetet. I den mån sådana intressen inte är företrädna i beredningsorganet, bör intressenterna ges möjlighet att inverka på namnsättningen. Vi anser det dock inte vara nödvändigt att ett formaliserat remissförfarande införes. Vid behov kan t.ex. ortnamnsarkiv och landsantikvarie eller länsantikvarie konsulteras.

Kommunernas beredningsorgan för namnären den bör enligt vår uppfattning bereda kommunens alla ortnamnsären den och på så sätt samordna all kommunal ortnamnsverksamhet rörande inte bara vägar, gator, torg, parker och andra allmänna platser utan även byggnader av officiell karaktär såsom skolor, institutioner etc. Denna samordningsuppgift ser vi som viktig dels för att i den kommunala namngivningen undvika kollisionss- och förväxlingsnamn, dels för att åstadkomma en enhetlig behandling av alla kommunala ortnamnsären den ur såväl administrativt funktionell som kulturhistorisk och språklig synvinkel. Dessutom bör beredningsorganet behandla alla namnären den som kommunen får för yttrande eller samråd från statliga eller andra organ.

I detta sammanhang vill vi påpeka att kvartersnamnen bör få samma behandling som övriga ortnamnsären den.

Vi vill också framhålla att det särskilt i större tätortsregioner finns anledning att samordna namngivningen med sådan verksamhet i närliggande kommuner. Särskilt nödvändigt är detta vid namngivning av gator och vägar som har sin sträckning över kommungräns.

Några kommuner har idag riktlinjer för namngivning i form av namn- och adressnummerstadgor. Ett exempel på sådana är Namn- och adressnummerstadga för Stockholms stad (1970-06-15), Kommunal författningssamling för Stockholm 1970:36 (se bil. 4). Vi anser att det är önskvärt att kommunerna själva fastställer riktlinjer för namngivning och namnvård inom kommunen. Dessa regler bör beslutas av kommunfullmäktige och bl.a. innehålla bestämmelser om beslutsorgan, beredning, samråd och information.

5.4 Sammanfattning av förslag till reglering och rekommendationer

- Kommun äger att – oavsett om kommunen eller annan är huvudman för anläggningen i fråga – besluta om namn och adressnummersättning inom kommunens hela område för gator, torg, parker och andra allmänna platser samt vägar, spårvägs-, buss- och tunnelbanestationer samt andra liknande anläggningar för samfärdseln.
- Kommun äger att besluta om namn på byggnadskvarter samt namn på kommundelar, stadsdelar och liknande områden.
- Annan huvudman än kommun skall samråda med berörd kommun vid fastställande eller ändring av namn på officiell byggnad eller anläggning. Med annan huvudman menas statliga myndigheter t.ex. postverket (postkontor), SJ (järnvägsstationer), landsting (sjukhus, vårdinstitutioner etc.) och församlingar (kyrkobyggnader och begravningsplatser).
- Vi rekommenderar kommunerna att aktivt söka påverka exploatörer av hotell- och fritidsanläggningar, köpcentra, stormarknader o.d. till att vid namngivning ta hänsyn till det på platsen brukade namnet eller vid lansering av ett nytt namn samråda med kommunens beredningsorgan för namnfrågor.
- Namnförslag för institution, byggnad eller anläggning av offentlig karaktär, där huvudman är annan än kommunen, bör föreligga i samband med ansökan om byggnadslov, om möjligt redan vid förhandsförfrågan.
- Namnförslag på gator, vägar, torg etc. vid nyexploatering bör upprättas så tidigt som möjligt. Förslagen bör på lämpligt sätt tillkännages för allmänheten i ett så tidigt skede som möjligt och senast i samband med utställning av förslag till detaljplan.
- Inom kommunen är kommunfullmäktige det organ som enligt vår uppfattning lämpligen bör ansvara för beslut i namnfrågor. Fullmäktige bör emellertid kunna delegera namnbesluten till det organ som fullmäktige befinner lämpligt.
- Vi rekommenderar att kommunerna i sitt namngivningsarbete ser till att såväl kulturvårdande som funktionella intressen kommer till uttryck i beredningsarbetet. I den mån sådana intressen inte är företrädda i

beredningsorganet, bör intressenterna ges möjlighet att inverka på namnsättningen.

- Kommunens beredningsorgan för ortnamn bör enligt vår uppfattning bereda alla namnfrågor som kommunen har att ta ställning till.
- Vi anser det önskvärt att kommunerna fastställer riktlinjer för namngivning och namnvård inom kommunen.

6 Ortnamnsförmedlare

6.1 Utredningsdirektiven

Vi skall enligt direktiven överväga de ortnamnsproblem som hänger samman med postverkets försöksverksamhet med nytt adresssystem för landsbygdsområden. Bl.a. med anledning av denna försöksverksamhet föreslogs i en motion till riksdagen (1977/78:562) att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om utredning om ortnamnens kulturhistoriska värde. I motionen framhålls att bostadsadressen är en av de viktigaste förmedlarna av våra kulturhistoriskt värdefulla ortnamn.

I skrivelse till kommunikationsdepartementet den 18 september 1978 har postverket redogjort för nämnda försöksverksamhet samt för kännedom överlämnat en rapport "Adressering av post till kunder på landsbygden", delrapport från arbetsgruppen för adressering på landsbygden, postverkets adresseringsutredning, augusti 1978. Skrivelsen har överlämnats till oss. I mars 1979 lämnade nämnda arbetsgrupp en slutrapport till postverket.

Vi har med utgångspunkt i att postadressen påverkar bruket av ortnamn behandlat även annan påverkan på ortnamn. Vi har valt att kalla sådana medier som förmedlar ortnamn till allmänheten och påverkar bruket av dem för ortnamnsförmedlare. Sådana förmedlare är förutom postadressen bl.a. kartan, vägmärket och telefonkatalogen.

6.2 Postadressen, kartan, vägmärket och telefonkatalogen som ortnamnsförmedlare

Företrädare för hembygdsrörelsen hävdar att ortnamnsförmedlare, och då i synnerhet postadresserna, är av avgörande betydelse för att bevara ortnamnen. När ett ortnamn utelämnas i en postadress, försämras dess möjligheter att överleva. Från kulturminnesvårdens sida påpekas, att förekomsten av ett namn på kartan bidrar till att bevara det och att gamla namn i vissa fall kan komma att "återupplivas" eller få en ny funktion genom att sättas ut på kartan. Utsättning av ett namn på kartan för att benämna en forn lämning eller ett annat kulturminne kan göras i ett sådant syfte.

Å andra sidan framhålls det på språkvetenskapligt håll, att det avgörande är att namnen överhuvud taget har en funktion i det dagliga livet. Har de detta, lever de vidare, om inte, försvinner de ur språket. Används t.ex. gårdsnamn i dagligt tal, lever de, med detta synsätt, även om de inte finns på vägmärke, karta eller i adress.

För statliga myndigheter, framför allt myndigheter med serviceuppgifter, kommunala organ och olika affärsföretag m.m., är ortnamnens praktiska uppgifter det viktiga. Det viktigaste för dem är att ett ortnamn klart särskiljer och identifierar en lokalitet. För postverket har sålunda ortnamnet en postal funktion, det skall fungera i adressregister och sorteringssystem.

Det finns inga vetenskapliga undersökningar om de här nämnda ortnamnsförmedlarnas betydelse för bevarandet av ortnamn. Postadressen ger upplysning om var man bor och hur man nås med postala försändelser. Kartan och vägmärket ger vägfarande information om namn på bebyggelse och naturobjekt. Förekomsten av ett namn i adress, på karta och vägs skylt påverkar bruket av namnet i fråga. Enligt vår bedömning är postadressen, kartan och vägmärket av stor betydelse för bevarandet av ortnamn.

6.3 Postadressen

6.3.1 Allmänt

Allmänna poststadgan reglerar förhållandet mellan postverket och allmänheten. Enligt poststadgan skall en postförsändelse vara försedd med uppgift om adressat och postadress. Postadressen består av utdelningsadress och ortsadress.

Exempel: Per Svensson	(adressat)
Skarpöborg	(utdelningsadress)
185 00 VAXHOLM	(ortsadress)

Utdelningsadressen är den närmare adress under vilken posten på adressorten skall tillställas adressaten. Inom tätorter används i allmänhet gatu- eller vägnamn och husnummer. På landsbygden där gatu- och vägnamn i allmänhet saknas, används bynamn, gårdsnamn e.d. som utdelningsadress, vid behov kompletterad med församlingsnamn (sockennamn) eller annan områdesbeteckning eller med postlådenummer som postverket har anvisat, t.ex. Kärrdalen 1501. Ibland används enbart ordet Postlåda (Pl) och postlådans nummer.

Utdelningsadressen används dagligen inte bara av postverket utan också av besökande, taxi, leverantörer m.fl. samt ingår dessutom i en mängd register och oftast också i telefonkatalogen.

Ortsadressen består i princip av ett femsiffrigt postnummer och namnet på det postkontor från vilket postutdelningen, stads- eller lantbrevbäring, utgår. Alla postkontor inom ett och samma utdelningsområde (adressområde) har i allmänhet adressortens namn med tillägg av särskiljande nummerbeteckning.

Ortsadressen ger viktig information både för postfunktionärer och allmänheten. Postverkets sorterare och transportörer får anvisning om till vilken ort de skall skicka försändelsen. Kunderna informeras om till vilket postkontor man skall vända sig med förfrågningar eller reklamationer.

Eftersom den större tätortens namn i allmänhet är mer känt ger ortsadressen också viktig geografisk information.

Postverket skall enligt sin instruktion samråda med televerket, SJ och OAU innan namn på postkontor (begreppet postanstalt som står i instruktionen finns inte längre) fastställs eller ändras. Nya postkontor inrättas emellertid i allmänhet numera endast inom större tätorter och får då som regel samma namn som de postkontor som redan finns på orten jämte en särskiljande siffra. Under de senaste 20 åren har endast ett par nya namn tillkommit som följd av att nya postkontor inrättats.

6.3.2 Postnummersystemet

Sverige är i sorteringshänseende indelat i 85 postnummerområden. Ett postnummerområde består av en eller flera kommuner.

Postnumret består av fem siffror/positioner. Postnummerområdena, som är numrerade från 10 till 98, identifieras genom de två första positionerna i numret. Storstockholmsområdet har siffrorna 10–19, i övrigt är områdena numrerade söderifrån och norrut med början i Malmö med 20.

De olika orterna i landet identifieras med antingen de två första siffrorna i postnumret, s.k. tvåpositionsorter, som utgör egna postområden, eller de tre första siffrorna, s.k. trepositionsorter, eller med samtliga siffror, s.k. fempositionsorter. För Stockholms-, Göteborgs- och Malmöområdena gäller särskild numrering.

Tvåpositionsorterna utgörs av de 17 största orterna i landet – de med mer än 20 000 hushåll. Exempel: 25. .. Helsingborg, 39. .. Kalmar. Samtliga dessa orter har även information för den ankommande sorteringen i sina postnummer.

Trepositionsorterna – 341 till antalet – har mellan 2 000 och 20 000 hushåll. Den tredje siffran är 1–9, aldrig 0. Exempel på trepositionsorter är 152 00 Strängnäs, 611 .. Nyköping. Vissa trepositionsorter, t.ex. Nyköping, har även ankommande information i postnumret.

Fempositionsorterna har mindre än 2 000 hushåll. Den tredje siffran är alltid 0. Vidare gäller, att de orter som har samma sifferkombination i position 1–4 ligger inom samma kommun. Exempel: 570 71 Berga och 570 76 Ruda, 830 40 Krokomborg och 830 43 Ås.

Tvåpositionsorterna är uppdelade i ett antal *adressblock*, detta för underlättande av den ankommande sorteringen. Det gäller även de 54 största trepositionsorterna. Adressblocket återfinns i de två sista positionerna i postnumret. Siffrorna 90–99 upplyser, att utdelningsadressen ligger på landsbygden. Övriga siffror i fjärde och femte positionen anger adressblock inom tätorten eller vad gäller boxpost på vilket postkontor inom orten boxen finns. Exempel: 253 72 Helsingborg (utdelningsadressen ligger inom adressblock 72 i "stadsdel" 3), 393 90 Kalmar (adressen återfinns inom Kalmars landsbygdsområde), 611 34 Nyköping eller 611 90 Nyköping (adressblock 34 i tätorten resp. lantbrevbäring).

6.3.3 Nuvarande utdelningsadresser på landsbygden

Den inledningsvis omnämnda försöksverksamheten med nytt adresssystem för landsbygdsområden har följande bakgrund.

Postverket tillsatte år 1974 en utredning om adressering av post till kunder på landsbygden. Utredningen ingick som ett delprojekt i en större adresseringsutredning. Anledningen till utredningen var att de utdelningsadresser som används på landsbygden och som i allmänhet består av by- eller gårdsnamn ibland kompletterade med församlings-/sockennamn eller annan områdesbeteckning ofta är otillräckliga när det gäller att hitta rätt på adressaten och att de också medför stora problem vid sorteringen. De har också en sämre lokaliseringseffekt för andra viktiga samhällsfunktioner.

Adresseringsutredningen gjorde 1976 en kartläggning av utdelningsadresserna på postförsändelser till landsbygdshushåll. Antalet sådana hushåll är ca 620 000. Därtill kommer ca 200 000 fritidshushåll. Kartläggningen visar följande procentuella fördelning mellan de olika typerna av utdelningsadresser:

Gårds- eller bynamn o.d. + postlådenummer	46 %
Enbart gårds- eller bynamn o.d.	36 %
Enbart postlådenummer	14 %
Andra utdelningsadresser, t.ex. vägnamn	4 %

Som synes är 82 % av posten till landsbygdshushåll försedd med gårds- och/eller bynamn. På många håll används dessutom församlings-/sockennamn eller annan områdesbeteckning, t.ex. tidigare poststationsnamn, i adressen. 60 % av posten är försedd med postlådenummer.

Gårds- eller bynamn

Gårds- eller bynamn är den ursprungliga och mest naturliga utdelningsadressen för dem som bor på landsbygden. De namn som ingår i adressen används mestadels i dagligt tal. Gårdsnamnet berättar ofta inte bara var man bor utan kan också vara en del av ens identitet.

Som bostadsadresser medför emellertid gårds- eller bynamn stora problem för postverket. När utdelningsadressen består av enbart gårds- eller bynamn måste den personal som skall sortera den ankommande posten ha mycket god lokalkännedom. Som exempel kan nämnas att i Köpings adressområde finns det 620 by- eller gårdsnamn fördelade på 6 lantbrevbäringslinjer och i Linköping ca 1 600 namn på 9 linjer. Samma namn förekommer dessutom ofta på två eller flera linjer. Sålunda finns inom Linköpings adressområde 12 Fridhem och 10 Nybygget. Som jämförelse kan nämnas att antalet gatu- eller vägnamn inom tätorten Linköping uppgår till något över 800.

Församlings-/sockennamn

På landsbygden sammanfaller församlingsgränserna i mycket stor utsträckning med de gamla sockengränserna. De flesta församlingsnamnen är identiska med de gamla sockennamnen.

Inom vissa områden är församlingarna (socknarna) av den storleken och

bebyggelsen av den omfattningen att församlingsnamnet, om det anges på försändelserna, ger ledning vid sortering och distribution. Postverket har därför i vissa distrikt medverkat till att församlingsnamnet konsekvent används i utdelningsadresserna som ett komplement till gårds- eller bynamnet.

Som exempel på sådant område kan nämnas Gotland där utdelningsadresserna på landsbygden konsekvent består av gårds- eller bynamn jämte församlingsnamnet, i realiteten det gamla sockennamnet. Eftersom gårdsnamnen på Gotland i stor utsträckning är unika fungerar systemet för postverkets del på ett bra sätt utan några ytterligare ingrepp i adresseringssystemet.

Ett annat exempel är Västerås adressområde. Där har postverket i samråd med kommunen medverkat till att församlingsnamnen eller i vissa fall där församlingsgränsen varit olämplig, annan områdesbeteckning konsekvent används i adresserna. I Västerås kommun finns 900 à 1 000 gårds- och bynamn och 21 församlingsnamn (motsv.). Alla hushåll kan identifieras med ett gårds- eller bynamn, vid behov kompletterat med en särskiljande siffra. Exempel: Sven Karlsson, Johannesberg 6 Lundby, 725 93 Västerås. I Västerås, som är en tvåpositionsort, har landsbygdsområdet adressblocksin-delats så att 2-3 församlingar (områden) ingår i varje block.

Även om församlingsnamn inom vissa områden kan ge ledning vid sortering och distribution av post på landsbygden så är detta inte fallet överallt. Det är inte heller alltid möjligt att samordna församlings- och adressblockgränser. I exempelvis Skåne är församlingarna i allmänhet så befolkningstäta att man inte kan bygga upp ett praktiskt adresssystem med församlingsnamn (sockennamn). I Norrland är församlingarna ofta så stora att det finns både två och flera adressorter inom samma församling.

Postlådenummer

Inom adressområden där gårds- eller bynamn jämte eventuellt församlingsnamn varit otillräckligt för att lokalisera hushållen har postverket infört postlådenummer. Det numreringsystem som man i allmänhet använt är uppbyggt så att den första siffran motsvarar lantbrevbäringslinjens nummer vid det postkontor, varifrån lantbrevbäraren utgår. De följande siffrorna i numret utgör en ordningsnumrering i löpande följd längs lantbrevbärarens färdväg. Postlådenumret är således inte geografiskt anknutet och ger ingen vägledning till bostadsadressen.

Postalt fungerar postlådenumerering bra omedelbart efter införandet. Med tiden bryts emellertid nummerserierna sönder på grund av förändringar av lantbrevbäringslinjerna orsakade av nybebyggelse, avfolkning, ändrade vägförhållanden m.m., vilket kräver översyn av numreringen med relativt korta tidsintervaller. Ofta förekommande ändringar av adressen upplevs av allmänheten som irriterande och medför stora kostnader för postverket och även för företag och myndigheter med stora adressregister.

Postverket har enligt uppgift för avsikt att utveckla ett nytt postlådenummersystem för landsbygden där numreringen är så utformad att den inte behöver ändras vid omorganisation av lantbrevbäringen. Postlådenumret kan exempelvis bestå av en litterabeteckning som anger adressblock och väg

inom adressblocket samt ett nummer som lokaliserar hushållet utmed vägen.

Exempel: Sven Karlsson
LA 102 Fjälkestad
291 94 KRISTIANSTAD

Ett så utformat postlådenummersystem kan, om det visar sig vara praktiskt användbart, lösa postverkets problem med sortering och distribution på landsbygden. Det underlättar emellertid knappast för andra samhällsfunktioner att hitta på landsbygden.

Vägnamn och nummer

Vägnamn har i begränsad omfattning funnits på landsbygden sedan länge. Framför allt har vägnamn förekommit i tätare bebyggelse och i sommarstugeområden. Kristianstad är emellertid den första kommun som i samråd med postverket systematiskt införde vägnamn på landsbygden.

Adresseringsutredningen fick bl.a. i uppdrag att söka fastställa vilka krav man bör ställa på adresseringen av post till landsbygdshushåll samt utarbeta förslag till lösning i enlighet med dessa krav. Ett förslag till sådan lösning var att kommunen införde vägnamn även på landsbygden på samma sätt som skett i Danmark. Postverket och Tidningsbärarna AB i Malmö som svarar för distributionen av morgontidningarna i större delen av Skåne och som initierat förslaget tog därför kontakt med Kristianstads kommun. I samarbete med postverket införde kommunen därefter vägnamn inom Tollerup-Linderöds adressområde i juni 1977 och inom Kristianstads adressområde i april 1978.

Vägarna har namnsatts enligt samma principer som vid namngivning av gator i tätort inom kommunen, dvs. ärendet har behandlats i namnberedning, kulturnämnd och kommunstyrelse. Man har sökt knyta an till by- och gårdsnamn längs vägen. Samma väg har på så sätt fått byta namn när den gått genom flera byar eller samhällen. Som exempel kan nämnas en lantbrevbäringslinje i Linderöds församling som går genom 15 byar. Sex av dessa är med i vägnamnen. Man har även försökt ta vara på de vägnamn som redan användes i "folkmun". Man har vidare eftersträvat att få vägnamnet förankrat hos ortsbefolkningen.

Som allmän princip har gällt, att vägar som är mer än två km har namnsatts. Samtliga allmänna vägar har på så sätt fått eget (egna) namn. Anslutande vägar som är kortare än två km har som regel den större vägens namn i adressen. I vissa fall har även dessa korta vägar namnsatts, t.ex. vägar vid vilka det finns flera (5 à 10) hushåll och vägar med flera anslutande småvägar. I Kristianstads kommun har 160 vägar fått egna namn.

Kommunen har svarat för uppsättning av vägskyltar och har även gett ut en turistkarta i skalan 1:40 000 med de nya vägnamnen angivna. Riktning för numreringen är markerad med pilar i anslutning till vägnamnen.

Den namnsatta vägen har delats in i 200-metersintervaller, vilka numrerats i löpande följd. Numret består av tre siffror (vilket räcker i 20 mil) och börjar med 101 (200 m från utgångspunkten). Där det finns postlåda vid avtagsväg,

som inte namnsatts, har även den vägen delats in i 200-metersintervaller. Man har utgått från det nummer på den namnsatta vägens 200-metersintervall, där avtagsvägen börjar, och lagt till en siffra, som markerar intervallen längs avtagsvägen, t.ex. Kärrdalsvägen 121-2 (400 m in på en avtagsväg, som ligger 4,2 km från utgångspunkten). Alla postlådor vid samma lådsamling har samma adressnummer, t.ex. Kärrdalsvägen 104. Adressen är således inte unik för varje fastighet. Postverket har svarat för nummerskyltar vid varje postlådesamling.

6.3.4 Synpunkter på adresseringssystemet i Kristianstad

Postverkets synpunkter

Postverkets adresseringsutredning lämnade sin slutrapport i mars 1979. Enligt denna är de krav som man bör ställa på ett bra adresssystem på landsbygden:

att det tillgodoser både postala och utompostala funktioner, att adresserna har en geografisk anknytning, att adresserna är relativt opåverkbara av organisationsförändringar och nybebyggelse m.m. samt att adressen är unik för varje fastighet.

Utredningen kom fram till att det enda adresseringssystem som uppfyller samtliga krav är vägnamn. Vägnamn på landsbygden skulle också ha den fördelen att samma adressprincip tillämpades på landsbygden som i tätorterna. Förutsättningen för ett sådant adresssystem är emellertid att kommunerna namnsätter vägar på landsbygden.

För postområdesförvaltningen i Kristianstad har projektet krävt stora administrativa resurser, framför allt när det gäller numreringen, vilken postverket åtog sig att ombesörja. Man är dock helt övertygad om att något bättre system för utdelningsadresser på landsbygden än vägnamn plus nummer inte går att få fram. Lantbrevbärarna uppskattar vägnamnen och vill inte ha de gamla adresserna tillbaka.

Den nya adressens geografiska information har medfört att antalet telefonförfrågningar om var en viss adress återfinns på landsbygden har minskat påtagligt.

Systemet har gjort det möjligt att genomföra adressblocksindelning av Kristianstads landsbygdsområde i postnumret.

Numreringsmodellen med 200-metersintervaller har tyvärr inte givit unika nummer för varje fastighet, vilket föranlett viss kritik. Modellen är dock helt tillfyllest som postadress. Möjlighet finns emellertid att genom indelning av de namnsatta vägarna i 20-metersintervaller i stället för 200-metersintervaller skapa unika nummer för varje fastighet.

Under februari 1979 skickade postverket en enkel förfrågan om vägnamnets adresser ut till 200 slumpmässigt utvalda hushåll på landsbygden inom Kristianstads adressområde. Svar ingick från 168 hushåll. 91 % av de hushåll som svarade var allmänt positiva till vägnamn på landsbygden. 69 % ansåg att vägnamn plus nummer ger en bättre adress än enbart ett by- eller gårdsnamn och 67 % ville hellre ha den nya än den gamla adressen. 85 % ansåg att vägnamnen gör det lättare att hitta på landsbygden och 71 % ansåg

att vägnamnen i kombination med skyltar och kartor skulle göra landsbygden mer levande. 44 % trodde att det finns risk att by- och gårdsnamnen försvinner och 73 % uttalade sig för att man förutom vägnamn och nummer skulle ha med även gårds- eller bynamn i adressen. Helt negativa till införandet av vägnamn var endast 4 % av dem som svarade.

Sammanfattningsvis anser postverket att försöksverksamheten i Kristianstad har visat att vägnamnsadresser går att införa även på landsbygd samt att detta system kan uppfylla alla krav på ett bra och enhetligt adresssystem. Det tillfredsställer således såväl postala som utompostala funktioner på ett mycket bra sätt.

Synpunkter från myndigheter och organisationer

Representanter i Kristianstad för brandkår, polis, ambulans och för kommunen är helt positiva till vägnamnsidén. Så anser t.ex. brandkåren enligt uppgift från postområdesförvaltningen i Kristianstad, att vägnamn är ett utmärkt komplement till deras larmsystem. Även länsalarmeringscentralen i Malmö är intresserad.

Tidningsbärarna AB i Malmö, som svarar för distributionen av morgontidningarna i större delen av Skåne och som ursprungligen födde idén att införa vägnamn på landsbygden, vill som följd av de goda erfarenheterna ha vägnamn införda i hela Skåne utan dröjsmål.

Den postala arbetsgruppen har varit i kontakt med olika myndigheter och andra organ för att höra deras önskemål och krav på landsbygdsadresser. Representanter för riksskatteverket, SCB, Nordiska institutet för samhällsplanering, televerket m.fl. statliga myndigheter och institutioner samt Svenska kommunförbundet har därvid förklarat sig positiva till vägnamnsidén. I allmänhet anser man att utdelningsadressen bör vara unik. Den bör också om möjligt vara en belägenhetsadress för varje fastighet.

De intressenter som anlägger kulturhistoriska värderingar på adressfrågan är däremot i allmänhet negativa till vägnamnsidén. Motståndet kommer framför allt från Riksförbundet för hembygdsvård och RAÄ. Man befärar att gamla by- och gårdsnamn kommer att dö ut om vägnamn införes. RFH avvisar inte helt tanken på vägnamn, när det gäller stora byar, men man vill ha bynamnet med i adressen. Man ifrågasätter om inte vägnamnsförslaget innebär "mera våld än nöden kräver", när det gäller små byar och i spridd bebyggelse.

En möjlighet att bevara ortnamnen vid övergång till vägnamnsystem anses vara att komplettera vägnamnsadressen med by- eller gårdsnamn. Utdelningsadressen skulle då kunna få följande utseende:

Gårdby Kärrdalsvägen 104-2 eller
Gårdby Kärrdalsv 104-2

Under åren 1980 och 1981 har vägnamnsystemet tagits i bruk av Bromölla och Landskrona. Även andra kommuner uppges vara intresserade av vägnamnsidén.

6.3.5 Vägnamn i Norge och Danmark

I Norge har en arbetsgrupp bestående av represententer för Kommunal- och arbetsdepartementet, Norske kommuners Sentralforbund, Miljøverndepartementet, Postdirektoratet, Teledirektoratet och Statistisk Sentralbyrå gemensamt lagt fram ett förslag till utformning av adresser, som bygger på gatu- eller vägnamn plus ett nummer, även utanför tätorterna. Man föreslår vägavstånd som hjälpmedel vid adressnummerfördelning (NOU 1977.46 se 2.4.2.).

Enligt arbetsgruppen skall den officiella adressen vara en belägenhetsadress, som skall vara entydig för enheten inom en kommun. Principen bör vara att den skall vara till nytta för största möjliga antalet adressanvändare, statliga myndigheter, kommuner, företag och allmänheten. Kommunerna bör enligt arbetsgruppen ges huvudansvaret för att upprätthålla systemet. Adressen skall kunna utnyttjas som utdelningsadress. Kommunerna svarar för att vägnamnsskyltar sätts upp och varje husägare åläggs att sätta upp en nummerskylt.

Det bör i detta sammanhang påpekas, att den bystruktur som är vanlig i stora delar av landsbygden i Sverige, inte i samma grad är för handen i Norge. Enstaka gårdar är i Norge vanligare. Förutsättningarna för uppbyggnad av ett system för adressering på landsbygden är därför inte alldeles desamma i Sverige och Norge.

I Danmark har man infört vägnamn och nummer på landsbygden. Gårds- och bynamn används inte i postadressen. Man bör beakta, att Danmark i genomsnitt har en vida tätare bebyggelse än Sverige. Inte heller här kan behoven av adressering på landsbygden i de båda länderna helt jämföras (se 2.4.1).

6.3.6 Överväganden

Utdelningsadressen

Den grundläggande frågeställningen för vårt vidkommande är huruvida adressering med vägnamn på landsbygden hotar gårds- och bynamnens existens. I inledningen till detta kapitel konstateras att inga vetenskapliga undersökningar har företagits för att utröna denna fråga. Våra överväganden grundar sig därför endast på bedömningar.

Vi har som utgångspunkt för våra överväganden att det är önskvärt att bevara och slå vakt om nedärvda gårds- och bynamn. Dessa utgör en del av kulturlandskapet och är därför värdefulla ur kulturhistorisk och social synpunkt.

I motion 1977/78:562 riktas kritik mot användning av vägnamn i postadressen. Kritiska synpunkter har också kommit oss tillhanda vid samtal med personer i Kristianstads kommun. Kritiken grundar sig på att den adressangivelse som står i postadressen ofta används även i utompostala sammanhang. Postadressen blir enligt denna kritik benämningen på stället där man bor och där man känner sig hemma. Om då det gamla gårds- eller bynamnet utelämnas kommer, hävdas det, namnet så småningom att försvinna ur folks medvetande.

Postverket hävdar att det står var och en fritt att, förutom vägnamnet, sätta ut gårds- eller bynamn i adresser. Emellertid är man i officiella sammanhang beroende av de normer för adressen som befolkningsregistren bestämmer. Dessa normer används av bl.a. det ADB-baserade centrala samordnade person- och adressregistret (SPAR), som i sin tur påverkar dataregister hos statliga och kommunala myndigheter och privatföretag. Enligt dessa normer skall utdelningsadressen innehålla maximalt 27 positioner. Detta innebär att man måste kunna skriva by- eller gårdsnamn plus vägnamn och nummer med 27 bokstäver (inklusive plats mellan namnen). Dessutom måste man i förekommande fall även kunna skriva ut care of-adress på denna rad. Kärrdalen, Kärrdalsvägen 104-4 innehåller 29 positioner. En förkortning av "vägen" skulle klara situationen i detta fall. En utökning av antalet positioner skulle tekniskt sett vara möjlig. Dock anses allmänt att 27 positioner redan är en lång rad och en förlängning kan te sig opraktisk. Ett annat sätt att lösa problemet vore att sätta Kärrdalen på en rad över utdelningsadressen. Detta skulle, enligt ansvariga för SPAR, innebära en fördyring av datasystemet och det är tveksamt om SPAR:s kunder (dvs. andra dataregister) frivilligt vill bekosta en extrarad om den inte är nödvändig för postdistributionen. Vi konstaterar således att 27-positionsgränsen svårligen tillåter adresseringssystem som använder både by- eller gårdsnamn och vägnamn. Det synes inte heller troligt, att ett ortnamn, som saknar betydelse för adressering, i längden kommer att sättas ut av utomstående.

Det kan anses att system med vägnamn och nummer i de flesta fall ger en god lokaliseringseffekt för allmänhet, leverantörsfordon och uttryckningstrafik.

Adressen talar om var man bor. Man "kommer från" en viss gård eller by eller väg eller gata. Den får därför betydelse för den boendes identitet och har sålunda även en social betydelse.

Om utdelningsadressen är ett vägnamn och den används allmänt finns det en risk att gårds- och bynamnen glöms bort, även om de finns kvar i t.ex. fastighetsregistret. Det bör dock påpekas, att en del by- eller gårdsnamn kommer till användning i vägnamn som utdelningsadress. I ett område i Kristianstads kommun användes således 6 av 15 bynamn som förled i vägnamn.

Postlådenummersystemet innebär att en bokstavs- eller sifferkombination läggs till gårds- och bynamnet. Denna kombination blir inte bestämmande för benämningen på var "folk bor"; den konkurrerar inte med gårds- eller bynamnet och blir därför inget hot mot dess existens.

Vi anser att användning av by- eller gårdsnamn plus församlingsnamn/sockennamn är tilltalande därför att gamla nedärvda namn får praktisk användning. Någon risk för att postadressen i detta fall skall utgöra ett hot mot de gamla gårds- och bynamnen föreligger inte, den snarare hjälper till att befästa och bevara inte bara gårds- och bynamnet utan även församlingsnamnet. Eftersom församlingsnamnen på landsbygden som regel överensstämmer med det gamla sockennamnet ger detta adresseringssätt en möjlighet att bevara även gamla sockennamn.

I *tätare bebyggelse* är det naturligt att i postadressen använda gatu- och vägnamn i stället för gårds- och bynamn.

I *glesare bebyggelse* saknas som regel vägnamn. Det är angeläget att de nedärvda namnen på gård, by och socken bevaras. Vi anser att vägnamnen i sig inte utgör någon fara härvidlag. Det är först vid systematisk användning av vägnamn i stället för gårds- och bynamnen i adressen som bruket av de senare minskar och i sämsta fall upphör.

Vägnamn och adressnummer beslutas av kommunen (se kap. 5). Särskilda system för utdelningsadress, t.ex. postlådenummer, bestäms av postverket. Det är angeläget att posten och vederbörande kommun samråder om vilket system som skall tillämpas. Lokala förhållanden bör därvidlag vara avgörande. Ett för riket enhetligt system bör således inte eftersträvas. Vi finner det emellertid angeläget att posten och kommunerna verkar för att gårds-, by- och sockennamn i största möjliga utsträckning används i adresserna på landsbygden.

Vi vill i detta sammanhang påpeka möjligheten att hos kyrkobokföringsmyndigheten (pastorsexpeditionen) kontrollera att adressen utformas så att by- och gårdsnamnet ingår i utdelningsadressen. Kyrkobokföringsmyndigheten för adressen vidare, via skattemyndigheten, till SPAR.

Ortsadressen

Som orsadsadress begagnar postverket namnet på den ort, varifrån postutdelningen sker. Flyttas postutdelningen från en ort till en annan, blir ändring av orsadsadressen aktuell. Postverket har i stor utsträckning sökt rationalisera postutdelningen genom att centralisera denna till postkontor på en större ort, t.ex. kommunhuvudort. Det tidigare postkontoret på den mindre orten blir då filialpostkontor. Huvudregeln har varit, att de berörda hushållen inom utdelnings-/adressområdet alla fått samma orsadsadress, dvs. adress innehållande namnet på den ort, där den centraliserade utdelningen sker. Idag finns ca 2 200 postkontor i landet. 1 300 av dessa är utbäringsställen, övriga 900 är filialpostkontor. Postverket har genom centralisering av postutdelningen under tidsperioden 1950–1973 minskat antalet adressenheter från ca 4 100 till ca 1 500, dvs. med omkring 2 600. Härigenom har framför allt sorteringen och transportererna, men även distributionen kunnat göras rationellare och billigare. Denna minskning av antalet adressenheter är enligt postverket en nödvändig förutsättning för nuvarande sorterings- och transportorganisation.

Många människor upplever – på motsvarande sätt som redan sagts om utdelningsadressen – orsadsadressen som den ort där man bor eller som man "kommer från". Den har betydelse för människans identitet. En ändring i orsadsadressen kan upplevas som ett intrång i den enskildes integritet. Bor man i Färentuna och har denna ort som orsadsadress, reagerar man gärna mot att i stället få den nya orsadsadressen Stenhamra, en längre bort belägen tätort.

En ändring kan också innebära en risk att orsadsadressen identifieras med bostadsorten på ett felaktigt sätt. Ett exempel på detta är postverkets ändring av orsadsadresserna Ålem och Timmernabben till Blomstermåla. Ett stort antal företagare har i skrivelse till postverket protesterat mot denna ändring av orsadsadressen i deras postadresser. Leveranser har blivit försenade eller inte alls kommit fram eftersom leverantören letat efter en adress i orten

Blomstermåla i stället för i Ålem eller i Timmernabben, på flera kilometers avstånd från Blomstermåla.

Tidigare gjorde postverket inga undantag från denna adresseringsprincip. Kommunikationsministern uttalade emellertid i riksdagen 1973 att postverket fick göra avkall på effektiviteten om det finns opinion från allmänheten att även i fortsättningen få använda ett hävdvunnet ortnamn i postadressen. Postverket beslöt i enlighet därmed. Från år 1973 har sålunda orter som står inför en centralisering av postutdelningen möjlighet att få behålla den gamla ortsadressen trots att postverket inte längre använder orten som postutdelningsställe. Ortsadresser byter idag inte genomgående namn. Vi vill dock påpeka att den allmänna opinionen inte alltid hinner reagera, innan definitivt beslut om ortsadressen fattas. Enligt vår mening bör därför ortsadressen så långt möjligt bevaras även om postutdelningen flyttas till annan ort.

Sådant bibehållande av ortsadressen som ovan nämnts har dock inte gällt de redan genomförda centraliseringarna. Postverket har framhållit att ett återinförande av tidigare ortnamn i ortsadresserna får mycket allvarliga ekonomiska och servicemässiga konsekvenser för postverket. Eftersom detta som ett statligt serviceorgan måste behandla sina kunder lika, skulle man enligt postverkets mening inte kunna neka att återinföra något namn om de klagande kunde få kommunen att tillstyrka ärendet eller visa att man hade en enhällig opinion bakom sig.

Postverkets synpunkter har regeringen beaktat och de ärenden som prövats angående återinförande av tidigare ortnamn i ortsadresser har inte föranlett någon åtgärd. Regeringen har i sina beslut anfört, att det gamla ortnamnet med fördel kan användas som mellanadress vid postadressering och att möjlighet finns att till kyrkobokföringen respektive lokala skattemyndigheten anmäla ortnamnet infört i SPAR och alla de adressregister som hämtar sina uppgifter ur detta register.

Hur stora kostnadsökningar som ett återinförande av äldre ortsadresser skulle medföra är svårt att beräkna. Enligt postverket kunde enbart i sorteringsarbetet under perioden 1966–1972 arbetstidsuttaget till följd av nedskärningen av antalet adressenheter, trots samtidig volymökning, minska med mer än en miljon arbetstimmar vilket i dagens prisläge motsvarar 72 miljoner kronor i årskostnad. Risken skulle också vara stor att inte enbart nuvarande sorteringsorganisation utan även det nuvarande postnummersystemet måste rivas upp vilket skulle medföra stora kostnader och olägenheter inte bara för postverket utan också för dess kunder.

Från postverkets sida hävdas vidare, att ett återinförande av gamla ortnamn i ortsadresserna skulle medföra svåra gränsdragningsproblem. För att ta reda på de gamla ortsadresserna skulle man nödgas ta fram gamla kartor med lantbrevbäringslinjerna inritade. I gränsområdena var det, framhåller postverket, ofta en slump om man fick posten med den ene lantbrevbäraren eller den andre och adressen var då beroende av från vilket postkontor lantbrevbäraren gick ut. Nya kunder kan ha flyttat in i adressområdet, kunder som inte känner till och som saknar känsla för den tidigare, numera "historiska" ortsadressen. Man har även från postverkets sida uttryckt en förmodan, att även många hushåll som var med på den gamla ortsadressens tid numera kanske föredrar den nya, vilken ofta utgörs av kommunens eller kommunhuvudortens namn.

I motioner till riksdagen har önskemål om denna typ av återinföring av gamla ortsadresser föreslagits. Riksdagen har dock avslagit motionerna. Vi har förståelse för postverkets argument mot återinförande av gamla ortsadresser och har därför inget yrkande. Skulle dock i enstaka fall ett återinförande kunna ske utan större besvär eller kostnader för postverket och tillstyrkes återinförandet av berörd kommun, bör dock undantag från regeln att ej återinföra äldre ortsadresser kunna ske.

6.4 Kartan

De allmänna kartorna, dvs. främst ekonomiska kartan, topografiska kartan och översiktskartan i skala 1:250 000, utgör både direkt och indirekt de främsta ortnamnsförmedlarna i kartsammanhang: direkt genom att vara lättillgängliga och rikstäckande, indirekt därför att de ofta utgör underlag för andra karttyper.

Den mest använda karttypen i Sverige är troligen bilatlasen. Bilkartorna varierar mycket i kvalitet och utförande och förekommer i en mängd olika skalor. De storskaliga bilkartorna spelar en stor roll som ortnamnsförmedlare. Bilkartorna innehåller namn på alla mer betydelsefulla orter och större naturobjekt längs vägarna. I regel är också namn på sevärdheter (fornminnen, byggnader m.m.) och fritidsanläggningar av olika slag utsatta.

Regionala och lokala turistkartor är också betydelsefulla för förmedlingen av ortnamn. De innehåller ofta namn som av olika anledningar inte har medtagits på de allmänna kartorna, t.ex. namn på smärre fornlämningar, byggnader, utflyktsmål och badplatser.

Sjökorten utgör den främsta källan för namn kring Sveriges kust och i större sjöar. De används inte bara av dem som i sitt yrke färdas till sjöss utan också av fritidsfolket. För den sistnämnda kategorin finns också ett s.k. båtsportkort utgivet av sjöfartsverket. All information om farvatten hämtas från sjökorten medan den topografiska informationen tas från topografiska kartan. De hittills utgivna båtsportkorten (7 st.) är i skala 1:50 000.

Vi vill i detta sammanhang understryka vikten av att kartproducenterna är noggranna vid namnredovisning på kartor. Man bör inte utan starka skäl frångå de namn eller namnformer som finns på de allmänna kartorna.

6.5 Vägmärket

En ortnamnsförmedlare av stor betydelse är vägmärket. Att sätta upp vägmärken ingår i väghållningen och är därför en angelägenhet för väghållaren. När det gäller allmänna vägar är det staten eller i vissa fall kommunen som är väghållare. Där staten är väghållare, ombesörjs väghållningen av statens vägverk.

Ortnamn förekommer på upplysningsmärken vid vägvisning. Vägvisningen anger avstånd och riktning till en viss ort samt ortens namn. Trafiksäkerhetsverket meddelar anvisningar om var och hur sådana skyltar skall sättas upp. Märkena ger upplysning om namnet på orter, vattendrag eller andra platser av betydelse för orienteringen. Vägverket väljer ut de orter och

platser till vilka vägvisning sker samt svarar för uppsättning och underhåll av vägvisningsmärken. Valet av orter redovisas i vägverkets vägvisningsplaner. Närmare föreskrifter beträffande vägmärkena lämnas i vägmärkesförordningen (1978:1001).

Vägmärkesförordningen ändrades i mars 1981 (1981:141) så att allmän vägvisare, ortnamnsmärke eller vägvisare till enskild eller kommunal inrättning kan sättas upp på begäran av enskild, "på väg som inte är enskild" under förutsättning att den enskilde bekostar uppsättning och underhåll för skylten. Detsamma gäller i fråga om kommun, om ett sådant märke på begäran av kommunen sätts upp vid en väg för vilken staten har hand om väghållningen.

Ortnamnsmärken är mycket viktiga ortnamnsförmedlare på landsbygden. Riktlinjer för vägverkets handhavande av dessa skyltar i fråga om korrekt stavning och namnform behandlas i kap. 4.

Vi finner det önskvärt att ortnamnen på landsbygden skyltas i generös utsträckning. Ortnamnsmärken, som inte bara benämner län, tätorter och kyrkor utan även vattendrag, berg och landskap, hjälper till att bevara och befästa namnen på landsbygden och ger dessutom vägfararen en god upplysning om var han befinner sig. Ortnamnsmärken ger identitet åt landsbygden och bidrar till att bevara ortnamnens kulturhistoriska och sociala värde. Därför bör även små orter skyltas vid vägen. Vägverkets anvisningar för uppsättning av dessa vägmärken bör inte bara tillgodose de rent trafiktekniska aspekterna utan även i sin funktion som orientering för vägfarande medverka till att det nedärvda ortnamns materialet bevaras.

6.6 Telefonkatalogen

En annan ortnamnsförmedlare av stor betydelse för allmänheten är televerkets telefonkatalog. I telefonkatalogen återfinns som regel personnamn, postadress och telefonnummer. Landsbygdsadresser kan i telefonkatalogen ibland på grund av utrymmesbrist vara missvisande och ofullständiga, så t.ex. saknas ofta ortsadress. För att få en korrekt och enhetlig utformning av postadressen i telefonkatalogen bör televerket enligt vår mening utnyttja det centrala person- och adressregistret (SPAR).

7 Ortnamnsförteckningar

7.1 Inledning

Alfabetiskt uppställda ortnamnsförteckningar har en vidsträckt användning inom samhället. De intensifierade internationella kontakterna har liksom samhällets fortgående fysiska omdaning ökat behovet av sådana förteckningar. Såväl för nationellt som internationellt bruk finns behov av auktoriserade, normativa förteckningar, där upplysning ges om bl.a. ortnamns rätta stavning. Samtidigt finns även behov av uppgifter om enskilda namn.

Det är inte möjligt att i en och samma ortnamnsförteckning tillgodose intressen av alla slag. Vissa förteckningar måste vara rikstäckande, andra tillgodose lokala intressen. I vissa fall krävs ett mycket stort ortnamnsförråd, i andra fall står kravet på volymens lätthanterlighet i förgrunden. På ortnamnsförteckningar som vänder sig till internationell läsekrets måste andra krav ställas än på dem som är avsedda för inhemskt bruk. Gemensamt är dock kravet på att ortnamnens form skall vara den korrekta, auktoriserade.

Ett särskilt problem utgör uppgifter om de namnbärande lokaliteternas läge. För vissa typer av förteckningar är det lämpligast med en administrativ lokalisering, dvs. kortfattad uppgift om i vilken kommun och i vilket län en ort ligger. För andra typer av förteckningar kan det dock behövas en lokalisering med hjälp av rutnät eller koordinater av något slag, geografisk lokalisering.

I det följande ges närmast en redovisning av ortnamnsförteckningar i Sverige och ett antal andra länder. Av utrymmesskäl förbigås de historiskt-vetenskapliga utgåvorna i andra länder, medan de svenska dialekt- och ortnamnsarkivens motsvarande utgåvor behandlas.

Därefter berörs de rekommendationer beträffande ortnamnshantering som avgivits av FN-organ samt de önskemål som framförts och de krav som ställts inom landet och i kontakten med de nordiska grannländerna.

Slutligen framläggs konkreta förslag och önskemål rörande publikationer och projekt, för vilka statliga myndigheter helt eller delvis bör vara målsmän.

7.2 Nuläget

7.2.1 Svenska ortnamnsförteckningar

Svensk ortförteckning

Svensk ortförteckning kom 1980 i en elfte upplaga. Som utgivare står denna gång postverket och televerket. SJ har dragit sig ur samarbetet. Postverket och televerket beslutade att ge ut en ny upplaga av *Svensk ortförteckning* bl.a därför att den tidigare upplagan (1974) brukades flitigt men ansågs inaktuell.

Svensk ortförteckning innehåller uppgifter om kommun, församling, län, ortsadress och telefonadress (riktnummer) för ca 130 000 orter (byar, gårdar, lägenheter m.m.) från Aapua by till Öängen. Boken omfattar ca 800 sidor och innehåller förutom ortnamnslista även postnummerkatalog och register över Sveriges kommuner. *Svensk ortförteckning 1980* trycktes i en upplaga på 12 000 exemplar.

Uppgifterna som utgör underlag till *Svensk kortförteckning* hämtas direkt från postkontoren. Varje områdespostkontor för ett kortregister över aktuella ortnamn inom kontorets område. Kortregistret ajourförs med hjälp av brevbärarnas hushållsförteckningar m.m. vari alla aktuella adresser finns. Det redaktionella arbetet utförs i huvudsak inom postverket. I anvisningarna till den senaste upplagan står att uppgifter skall lämnas beträffande alla samhällen som t.ex. byar, stationssamhällen och villasamhällen samt gårdar vars namn mera allmänt används. Beträffande namnform anges följande i anvisningarna: "Ortens namn skrivs i den form som i allmänhet används. När flera former finns och det råder tvekan om den riktigaste formen, anges det namn som används i dagligt tal. I tveksamma fall används den stavning som förekommer på karta". Enligt förordet till elfte upplagan följer stavningen av de svenska ortnamnen reglerna i senaste upplagan av Svenska akademiens ordlista.

I förteckningen ingår endast för postverket aktuella namn. Naturnamn och namn på bebyggelser som inte är permanent bebodda finns inte med i förteckningen.

Svensk ortförteckning har inte utarbetats i namnvårdande eller normerande syfte. Den har tillkommit som ett praktiskt hjälpmedel och är till sin natur deskriptiv. Detta betyder att dess namnformer i vissa fall inte överensstämmer med de namnformer som brukas på de allmänna kartorna.

Ett exempel är namnet *Vannsätter* i Hälsingland. I *Svensk ortförteckning* står *Vannsäter* som uppslagsform med *Vansäter* inom parentes. Namnformen *Vannsätter* används i jordregistret och är således den officiella. Denna stavning används på de allmänna kartorna men finns inte i *Svensk ortförteckning*.

Dialekt- och ortnamnsarkivens ortnamnsutgåvor

Dialekt- och ortnamnsarkiven svarar för systematiska ortnamnsutgåvor vari namnen får en vetenskapligt grundad tolkning. Av dessa publikationer svarar OAU (och dess föregångare) sedan 1906 för serien *Sveriges ortnamn*,

dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG) för *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län* (1923 ff), dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL) för *Skånes ortnamn* (1958 ff) och dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM) för *Övre Norrlands ortnamn* (1980 ff). Arkiven publicerar en serie för varje län eller landskap och namnen redovisas häradsvis (i vissa län tingslags- eller kommunvis). I princip tar man med alla jordeboksnamn och registernamn (byar, gårdar eller hemmansdelar, torp och lägenheter) samt i viss utsträckning även naturnamn.

De äldre serierna är inte heltäckande och ännu återstår många län innan utgåvorna är kompletta.

I serien Sveriges ortnamn är endast Älvsborgs och Skaraborgs län samt, frånsett inledning och vissa register, Värmlands län helt avslutade. Ortnamnen i Blekinge, Jönköpings och Västernorrlands län är påbörjade, utgivning- en av bebyggelsenamnen i Hallands län är avslutad. I serien Sveriges ortnamn finns även en ordbok till Sveriges lapska ortnamn (Collinder 1964). I serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län är delarna 1-6, 8-12, 16-18 samt 20 avslutade. I denna serie har även naturnamnen behandlats.

I serien Skånes ortnamn är Serie A, Bebyggelsenamn, delarna 1, 3, 7, 11, 14, 16 och 18 avslutade. I serien Övre Norrlands ortnamn är endast delen Bebyggelsenamn i Kalix kommun (del 7 A) avslutad.

SCB:s publikationer

Kungl. Maj:t gav i ämbetskrivelse av den 29 mars 1946 SCB i uppdrag att informera statliga myndigheter och "övrige vederbörande" om stavningen av kommun-, församlings- och övriga indelningsnamn. Skrivelsen var föranledd av en hemställan från Svenska landskommunernas förbund. Förbundet hade uppmärksammat att olika myndigheter stavade kommunernas namn på olika sätt och efterlyste därför åtgärder för att främja en enhetlig stavning. I en skrivelse 1947 till statliga myndigheter rekommenderade SCB den stavning av indelningsnamnen som förekommer i den hos kammarkollegiet förda liggaren över rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar och som tillämpas i *Årsbok för Sveriges kommuner*. Man hänvisade särskilt till den separat utgivna, *Rikets indelningar*. De nämnda SCB-publikationerna utkommer varje år i aktuella utgåvor.

Rikets indelningar är en årsbok över regionala indelningar såsom länsstyrelser, kommuner, församlingar, fögderier, polisdistrikt etc. med aktuella koder, postadresser, telefonnummer m.m. Årsbok för Sveriges kommuner innehåller aktuella statistiska uppgifter om bl.a. befolkning, skatteunderlag, partifördelning och statskyrkomedlemmar i kommuner, landsting och församlingar. Stavningen av namnen på kommuner och församlingar m.m. som förekommer i Rikets indelningar är den officiella. Det är emellertid osäkert om kunskapen om detta är tillräckligt spridd i dag.

LMV:s datorstödda fotosättning

Vid LMV har man i flera år bedrivit utvecklingsarbete för att studera möjligheterna att använda datorstödd fotosättning vid framställning av de

allmänna kartorna. Arbetet har visat att datorstödd fotosättning kan rationalisera texthanteringen i hög grad. De data som behövs för fotosättningen samlas in i särskilda databaser. Till de uppgifter som samlas in för fotosättningen hör, förutom ortnamn, kategoritillhörighet (berg, sjö, tätort etc.), stilstorlek och stilsort. Stilstorleken bestäms med hänsyn till storleken på det namngivna objektet, t.ex. invånarantalet eller ytan. Stilsorten bestäms med hänsyn till kategorin. Den här berörda tekniken används numera produktionsmässigt vid revidering av översiktskartan i 1:250 000 samt topografiska kartan.

Underlaget för översiktskartan är främst den topografiska kartan i skala 1:50 000 som kompletteras och aktualiseras med vissa uppgifter från olika källor. Bladindelningen bygger på de ekonomiska och topografiska kartornas bladindelningssystem. Förutom riksgränsen redovisas i kartbilden gränser för län, kommuner, församlingar och kyrkobokföringsdistrikt. Järnvägsstationer med person- eller godstrafik markeras med särskild symbol. Bebyggelse är på översiktskartan markerad på i huvudsak två sätt, dels i form av skalenliga symboler för tätorter enligt SCB:s definition, dels i form av hussymboler. För större tätorter som består av urskiljbara tätortsdelar anges både det namn som tätorten har i SCB:s tätortsförteckning och namnen på enskilda tätortsdelar (stadsdelar). Namn på enstaka gård eller lägenhet medtas bara undantagsvis. Vissa typer av byggnader, t.ex. slott och kyrkor, redovisas med egen symbol och med namn. Övriga namngivna kulturobjekt (artefakter) är angöringsfyror, gruvor samt vissa flygplatser och fasta fornlämningar. Härtill kommer namn på större naturlokaler. Namngivna lokaler är i vederbörande kartdatabas indelade i 41 kategorier som i sin tur innehåller undergrupper för invånarantal, storlek etc. Kartdatabasen ger således möjligheter till urval för en ortnamnsförteckning enligt i förväg bestämda definitioner.

Toponymhandbok för kartografi

United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN) föreslog 1979 att varje land skall utarbeta en handledning i kartografi för internationellt bruk (Toponomic Guidelines for Cartography). J. Breu, ordförande i UNGEGN, presenterade en Toponymic Guidelines för Österrike. Denna har fungerat som förlaga för den svenska som utarbetats av OAU och LMV (*Toponymic Guidelines for Cartography, Sweden, OAU 1981*).

Toponymic Guidelines är avsedd att vara en slags handbok för kartografer och kartanvändare. Den skall innehålla viktigare fakta om ortnamshanteringen i de enskilda länderna. Vid UNGEGN:s nionde session i New York i februari 1981 behandlades bl.a. Toponymic Guidelines. Några länder, däribland Sverige, deltog med preliminära versioner av nationella toponymhandböcker.

Den svenska toponymhandboken innehåller uppgifter om språkförhållandena i Sverige och hur dessa avspeglas i ortnamnsförrådet. Stavningsprinciper anges för svenska, finska och samiska ortnamn. Ett avsnitt behandlar de svenska ortnamnsmyndigheterna och deras funktion och ett annat de allmänna kartorna. De två sista avsnitten består av förteckningar över

appellativ och adjektiv som ofta förekommer i ortnamn samt förkortningar som används på de allmänna kartorna.

Övriga svenska ortnamnsförteckningar

Utöver de nämnda förteckningarna kan ett urval av mera speciella ortnamnsförteckningar beröras.

För information om lämpligt ("korrekt") uttal av svenska ortnamn föreligger ett arbete med titeln *Svenska ortnamn med uttalsuppgifter* (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 14), utarbetat av Jöran Sahlgren och Gösta Bergman. Boken, varav andra upplagan utkom 1968, innehåller ca 1 300 namn och upptar 30 trycksidor i ett förhållandevis litet format.

Kommunerna har ofta en förteckning över de gatunamn som finns inom kommunen. Dessa listor är mer eller mindre utförliga, ibland med ingående beskrivning av namnens uppkomst. Exempel på det sistnämnda är *Göteborgs gatunamn*, utgiven av Göteborgs gatunamnsberedning 1962, med supplement 1974.

Stockholms stadsbyggnadskontor ger vartannat år ut en lista över gatunamnen i Storstockholms 20 kommuner, *Gatunamn i Stor-Stockholm 1981* (senaste upplaga). Listan innehåller namn på gator, järnvägs- och tunnelbanestationer samt vissa sjöar och vattenområden jämte kommun- och karthänvisningar.

En annan typ av förteckning har konstruerats av de nyinrättade länsalarmeringscentralerna, som installerats i stort sett i varje län. Utryckningsfordonen använder topografiska kartan för lägesbestämning. För att snabbt kunna hitta i kartan har varje länsalarmeringscentral registrerat alla namn på kartan, blad för blad, och upprättat ett register med koordinatuppgifter. Systemet är alltjämt under uppbyggnad. Sammanlagt torde centralernas register komma att innehålla den topografiska kartans ca 500 000 namn.

Slutligen må nämnas att flera stora bilatlaser och andra på enskilt initiativ tillkomna atlasverk innehåller omfattande, rikstäckande ortnamnsregister. Avvikelser från den topografiska kartans namnformer har kunnat konstateras.

7.2.2 Utländska ortnamnsförteckningar

Danmark

De danska s.k. rättskrivningslistorna utarbetas av Stednavneudvalget (se 2.4.1). Den första ortnamnslistan utkom 1932 och 1969 fanns amtsvisa listor för hela Danmark samt för Färöarna. Listorna innehåller bebyggelsenamn och naturnamn. För att ett bebyggelsenamn skall komma med krävs att bebyggelsen omfattar två enheter (gårdar) eller att gården har en storlek på minst 20 tunnor hartkorn (motsvarar ca 100 ha). Socken- och häradsnamn och matrikelnamn medtas också samt kommunnamn. Naturnamn förtecknas i den mån de finns med på Geodaetisk Instituts karta i skala 1:100 000. Namnmaterialet har hittills insamlats manuellt men sedan några år tillbaka får man datalistor från Geodaetisk Institut. Namnsedlar med belägg från

historisk, topografisk och språkvetenskaplig litteratur kompletterade med belägg från kartor och moderna postadressböcker o.dyl. utgör grunden för listorna. Listorna görs upp kommunvis. En preliminär lista med namnen stavade enligt de principer som fastställts av Stednavneudvalget skickas till kommunerna på remiss. Sedan kommunerna lämnat sina svar går man igenom listan. Kulturministeriet auktoriserar namnen. De första listorna kom, som nämnts tidigare, ut amtsvis. År 1967 beslutade Stednavneudvalget att ge ut en reviderad ortnamnsförteckning över Danmark i två band. Det första som omfattar Fyn, Själland och övriga öar öster om Lilla bält, kom ut 1978 och innehåller drygt 9 000 ortnamn. (*Fortegnelse over stednavne i amterne øst for Lillebaelt*, Akademisk forlag 1978).

Statliga myndigheter är förpliktade att följa ortnamnsförteckningarnas namnformer. Efterlevnaden är enligt utgivarna förhållandevis god. Listornas auktoriserade former skiljer sig emellertid ibland från de lokala namnformerna vilket bl.a. innebär att kommunikationstabeller och Postadressebogen ofta innehåller både den auktoriserade och den lokala formen, ibland med, men ibland utan korshänvisningar.

Tillämpningen av de rättskrivningsregler som sattes upp från början har varit inkonsekvent. De stränga etymologiska krav som sattes upp har fått vika för traditionella skrivformer. Man följer i allt större utsträckning de lokala önskemålen och listorna blir förteckningar över de lokalt brukade formerna. S.k. gammalstavning tolereras emellertid inte.

Finland

Svenska ortnamn i Finland med finska motsvarigheter utges av Svenska folkpartiets centralstyrelse. Den senaste upplagen utkom 1963 i moderniserat och omarbetat skick. Principerna för boken är utarbetade av en ortnamnskommitté. Boken omfattar ca 4 500 ortnamn. Den upptar "levande svenska namn på orter av allmänna intresse i Finland eller inom det 1944 till Sovjetunionen avträdde området". Med "levande namn" förstås här nu brukade svenska namn i finskspråkiga områden. Som svenska namn räknas även namn av finskt ursprung som försvenskats. Till "orter av allmänna intresse" har räknats landsdelar, städer, köpingar, kommuner, postanstalter, lots- och fyrstationer samt viktigare naturlokaler.

Förteckningens huvudsakliga uppgift är enligt förordet att upplysa om hur namnen bör skrivas. I princip innebär det att namnen stavas enligt gällande stavningsregler. Man har dock strävat efter att "inte utan mycket vägande skäl och uppenbara fördelar bryta mot fast namntradition i de fall där en sådan uppkommit".

I förteckningen uppges också vad namnen syftar på, läge (kommun och landskap eller län) och namnens finska motsvarigheter. I vissa fall har uttalsuppgift medtagits.

Österrike

Den österrikiska ortnamnsboken, *Geografisches Namenbuch Österreichs*, är utgiven av österrikiska vetenskapsakademien med J. Breu som samordnare och "ansvarig utgivare". Huvudsyftet med boken är enligt förordet att förse

nationell och internationell kartografi med ortnamnsmaterial som är korrekt stavat. Den är alltså uttalat normativ. Dessutom hoppas man att namnboken skall komma att fungera som en uppslagsbok för en bredare publik.

Boken innehåller den information som rekommenderas i FN-resolutionerna. Som utgångspunkt valde man en översiktskarta i skala 1:500 000, till vilken ett kortregister över namnen lades upp på manuell väg. Eftersom det av karttekniska skäl blir viss inkonsekvens i redovisningen av namn på kartan kompletterades namnförrådet ur andra källor. I stort sett innehåller namnboken alla kategorier av namngivna geografiska objekt med undantag för åkrar o.d. Boken innehåller ca 7 000 namn.

Namnboken, som har en innehållsrik inledning på tyska och engelska, är ur typografisk synpunkt lättillgänglig och i förhållande till sitt innehåll lätthanterlig. Två omständigheter gör den unik i sitt slag. Den första är uttalsuppgifterna. Efter uppslagsordet, dvs. ortnamnet, anges uttalet enligt det internationella fonetiska alfabetet (IPA). Den andra är lägesbeskrivningarna, som förutom koordinater rymmer en kort verbal beskrivning.

Tyskland

Den tyska namnboken beräknas utkomma under 1982. Principerna för arbetet med namnboken är utförligt beskrivna av Rolf Böhme i en artikel i *Kartografische Nachrichten* (3/80). Böhme, som är ordförande i arbetsgruppen för automatisk databehandling inom UNGEGN, har varit verksam vid Institut für Angewandte Geodäsie i Frankfurt am Main, den institution som ansvarar för och är utgivare av den tyska namnboken.

Förarbetena till namnboken påbörjades redan 1968. Enligt Böhme var det förberedelser för datafångst och utveckling av systemet som tog lång tid. Fortfarande sker förbättringar och ändringar i systemet. År 1976 startade insamlingen av material.

Målet för institutet har varit att inom rimlig tid kunna färdigställa en ortnamnsbok. Det torde vara ett av skälen till att man valt en så småskalig karta som en översiktskarta i skala 1:500 000 som utgångspunkt för namninsamlingen. Man har dock tagit med vissa namn på områden med självständig karaktär som inte finns med på översiktskartan. Hela namnboken skall omfatta ca 15 000 namn. Den följer i sin uppställning nästan helt den av FN rekommenderade. Till de rekommenderade uppgifterna har lagts ett kodnummer, ett statistiskt nummer för kategoritillhörighet. Detta nummer fungerar som ett slags kontrollsystem. Böhme menar att framställning av en ortnamnsbok med hjälp av ADB är manuellt arbetskrävande och att metoden innebär stor risk för felaktigheter.

En fördel med det system som institutet har arbetat med och som skall avslutas med namnboken är bl.a. enligt Böhme att det är förberett för mer information. Namnen från topografiska kartan 1:50 000 kan t.ex. lätt inlemmas i systemet.

De viktigaste delarna av det manuella arbetet är namnurvalet och sökandet efter information om storlek m.m. Det sistnämnda har skett via statistisk litteratur och uppslagsböcker.

Ett informationssystem av detta slag står och faller med lagringen i en databank. Materialet måste vara lätt åtkomligt. Det tyska systemet innebär

att det i dag finns möjlighet att ta fram alfabetiska förteckningar t.ex. över områden med mer än 10 000 invånare eller över orter som har flygplats.

Ytterligare en fördel med databanken är att det är lätt att göra ändringar och tillägg samt korrigera fel. Det gör en sådan ortnamnsbank ständigt aktuell. Även om den tryckta boken inte kan ges ut mer än vart tionde år finns alltid möjligheten att kontrollera dess uppgifter på ett enkelt sätt. Namnboken kommer enligt uppgift att presenteras vid FN:s ortnamnskonferens i Geneve 1982.

Andra länder

Ortnamnsförteckningar eller ortnamnsböcker finns i flera amerikanska stater och kanadensiska provinser. Dessa förteckningar uppfyller inte de krav som FN-konferenserna har ställt upp. I Ontario-provinsen sköts arbetet med förteckningen av Ontario Geographic Names Board. Denna myndighet består förutom av ett sekretariat på fem personer av valda ledamöter som representerar olika delar av den privata och offentliga sektorn, bl.a. en lingvist.

UNGEKN:s arbetsgrupp för internationella ortnamnsförteckningar presenterade vid expertgruppens nionde sammanträde i New York 1981 ett utkast till en "Interim concise gazetteer of the world" med valda namn från Argentina, Thailand, Tunisien och Övre Volta. Det konstaterades dock att politiska överväganden och bristen på vedertagna transkriberingssystem för många språk gör uppgiften att skapa en internationell ortnamnsförteckning omöjlig, varför försöken tills vidare avbröts. Man beslöt emellertid att en bibliografi över atlasar och liknande referensarbeten skall utarbetas. Bibliografin skall skilja mellan arbeten där namnregistren ger lokalisering med hjälp av longitud och latitud och sådana som lokaliserar i ett system bundet till kartbladet.

7.3 Önskemål och behov

7.3.1 FN:s rekommendationer

Ortnamnsförteckningar

Vid FN:s ortnamnskonferenser (se 2.5) har ortnamnsförteckningar (gazetteers) alltid varit en punkt på dagordningen.

Den första konferensen i Geneve 1967 uttalade rekommendationer angående innehållet i en ortnamnsförteckning. Nationella namnmyndigheter rekommenderades att framställa och kontinuerligt revidera ortnamnsförteckningar över alla fastställda ortnamn, såväl bebyggelse- som naturnamn. Ortnamnslistorna borde utöver själva namnen ha med sådana grunduppgifter som är nödvändiga för lokalisering och identifiering av orterna.

Rekommendationen specificerar vidare vilka grunduppgifter som bör tas med. (Se bil. 2 A).

Den andra konferensen i London 1972 uttalade rekommendationer som syftar till att främja internationell överensstämmelse vid utformning av

nationella ortnamnsförteckningar. Rekommendationen specificerar de typer av register som en ortnamnsförteckning bör innehålla. Dessutom rekommenderas samarbete mellan medlemsländerna vid framtagning av ortnamnsförteckningar.

Vid den tredje konferensen i Athen 1977 rekommenderades att titelbladen för nationella ortnamnsförteckningar utformas på ett uniformt sätt enligt specificerade rekommendationer.

Automatisk databehandling (ADB)

Redan vid den första FN-konferensen 1967 uttalades rekommendationer för användning av ADB för framtagning av ortnamnsförteckningar för att aktualisera dessa förteckningar och för att lätt kunna söka i dessa listor efter kategorier av namn eller namn med särskilda kännetecken.

Vidare rekommenderades ett internationellt utbyte av erfarenheter i arbetet med databaserade ortnamnsförteckningar. FN anmodades att hjälpa till att utveckla internationella riktlinjer för arbetet.

Vid den andra konferensen uppmärksammades faran av att databehandling kan misshandla och förkorta ortnamnen. Det rekommenderades därför ett nära samarbete länderna emellan för att undvika de negativa effekterna av databehandling.

Vid den tredje konferensen rekommenderades UNGEGN att närmare behandla frågan om kompatibilitet mellan olika länders ortnamnsdatabaser så att ortnamnsinformation kan utbytas mellan länderna på datamedia (magnetband etc.).

7.3.2 Behov av svenska ortnamnsförteckningar

Mot bakgrund av vad som redan föreligger av ortnamnsförteckningar i Sverige, i de nordiska grannländerna och i vissa andra länder och vad som har rekommenderats av FN-konferenser framstår det klarare, vilka behov som föreligger av nya eller reviderade förteckningar över de svenska ortnamnen.

Vad som synes vara mest aktuellt är behovet av en auktoriserad ortnamnsförteckning, som kan bygga på Svensk ortförteckning 1980, en ortnamnsförteckning av nytt slag för internationellt bruk och en ny ortnamnslista med uttalsuppgifter; vidare ett intensifierat arbete med DOVA-arkivens vetenskapliga ortnamnsutgåvor och en vidareutveckling av LMV:s namndatabaser.

Flertalet av dessa utgivningsprojekt behandlas närmare i det följande innan en sammanställning görs av våra överväganden och förslag.

En reviderad Svensk ortförteckning

Vid den av Kartografiska sällskapet 1964 anordnade rundabordskonferensen om stavning av geografiska namn (se 4.2) diskuterade de deltagande myndigheterna hur man skulle uppnå större enhetlighet i ortnamshanteringen. Det var en allmän uppfattning att varje ortnamn borde undergå en sådan språklig granskning som namnen på de allmänna kartorna. En

möjlighet till spridning av de granskade namnformerna var, enligt konferensen, att allteftersom de topografiska och ekonomiska kartorna utkom införa den rätta stavningen på namnen i Svensk ortförteckning. Ett sådant förfarande skulle öka förteckningens värde som namnkälla. Det framgick också under konferensen att det förelåg ett behov av förteckningar även över naturnamn. Man föreslog därför att det skulle upprättas bladvisa förteckningar över namnen som finns på de topografiska kartorna med angivande av läge på kartan, kategori samt uppgift om t.ex. socken och kommun. Förteckningarna skulle utges av rikets allmänna kartverk.

Vid Nordiska samarbetskommitténs för namnforskning (NORNA) femte symposium Ortnamnsvård och ortnamnsplanering (Hanaholmen 1977, se kap. 1) diskuterades vid flera tillfällen behovet av en normativ svensk ortnamnsförteckning. Även här togs frågan upp om inte topografiska kartan, vars ortnamn är språkligt granskade, skulle kunna utgöra grunden för en ny Svensk ortförteckning.

En rikstäckande, omfattande ortnamnsförteckning med officiellt fastställda namnformer skulle fylla ett stort behov för såväl statliga och kommunala myndigheter som massmedia, affärsföretag och enskilda. Önskvärt är att en ny Svensk ortförteckning med auktoriserade namnformer kompletteras med naturnamn, varvid LMV:s kartdatabas kan erbjuda ett lämpligt namnunderlag.

Så utformad kunde Svensk ortförteckning få normativ funktion och tjäna som ett viktigt hjälpmedel ej blott för kommunikationsverken utan även för administrativa organ, massmedia, affärsföretag och enskilda samt – i viss utsträckning – även namnforskningen.

Bland verk och myndigheter som skulle ha särskild nytta av förteckningen kan förutom postverket, televerket och SJ nämnas statens vägverk som genom vägförvaltningarna svarar för vägmärken, samt universitet och DOVA-arkiv, som i undervisning och forskning har bruk för korrekta ortnamnsförteckningar.

Det bör tilläggas att Svensk ortförteckning även framdeles bör innehålla allmänt brukade men inte fastställda namnformer i den mån de senare är av betydelse för exempelvis postverkets funktioner. Genom ett enkelt typografiskt arrangemang och genom korshänvisningar kan olägenheterna med dubbla namnformer undanröjas.

Ortnamnsförteckning för internationellt bruk

För uppfyllande av FN-konferensernas förut redovisade önskemål om ortnamnsförteckningar (gazetteers) för internationellt bruk behövs för Sveriges vidkommande en ortnamnsförteckning av ett för vårt land helt nytt slag. Som mönster kan närmast det tidigare beskrivna arbetet *Geografisches Namenbuch Österreichs* tjäna.

I en gazetteer för Sverige bör ca 10 000 ortnamn upptas, därav ca 20 % naturnamn. Ortnamnen skall i deras fastställda form tjäna som uppslagsord för korta artiklar. Dessa bör innehålla uttalsuppgift (med användande av det internationella fonetiska alfabetet), uppgift om lokalitetens art, administrativa tillhörighet eller belägenhet, geografiska koordinater (längd och bredd uttryckta i grader och minuter), i vissa fall uppgift om folkmängd, ytvidd,

längd eller höjd över havet samt uppgift om på vilken allmän karta lokaliteten markerats och namnet återfinns.

En gazetteer av detta slag bör vara skriven på svenska för att nå största möjliga spridning. I enlighet med FN-rekommendationerna bör emellertid all viktig information vara översatt till något av de officiella FN-språken. En sådan gazetteer bör dessutom åtföljas av några enkla översiktskartor, på vilka län och kommuner anges.

Bokens format bör kunna begränsas till 500–600 sidor. Den kan beräknas få betydelse för internationell handel och samfärdsel samt internationellt samarbete och komma att efterfrågas av konsulat, bibliotek, affärsföretag, resebyråer m.m. i ett stort antal länder.

Ortnamnslistor med uttalsuppgifter

Det är ett välbekant faktum att allmänheten reagerar starkt mot oriktigt uttal av ortnamn. Speciellt känslig är den enskilde för oriktigt uttal av hans eller hennes hemorts namn.

Den förut nämnda boken Svenska ortnamn med uttalsuppgifter var på sin tid ett utmärkt arbete och fyllde ett känt behov. I dag är den delvis föråldrad och bedöms som alltför ringa till omfånget. Från myndigheter, massmedier och enskilda föreligger krav på en utförligare ortnamnslista med uttalsuppgifter. Särskilt starkt är behovet vid radio och TV, såväl utländsk som svensk. En ny lista bör utökas med såväl bebyggelsenamn som naturnamn. Alltjämt kvarstår dock kravet på ett lätthanterligt format.

Vetenskapliga ortnamnsutgåvor

DOVA-arkivens ortnamnsutgåvor, för vilka förut har redogjorts, fyller ett stort behov för ortnamnsforskningen och kulturminnesvården. De bildar den vetenskapliga bakgrunden för en sakligt motiverad namngivning och namnvård. Av namnforskare från såväl Sverige som de nordiska grannländerna har vid nordiska namnkongresser upprepade gånger framförts önskemål om att utgivningstakten skulle ökas. Trots sin strikt vetenskapliga karaktär tilldrar sig utgåvorna ett ej ringa intresse från allmänhetens sida.

7.4 Överväganden och förslag

Mot bakgrund av förut redovisade behov och av önskemål från skilda instanser inom landet, från de nordiska grannländerna och från FN-organ vill vi föreslå följande:

- *Svensk ortförteckning* bör bearbetas för en ny upplaga, som torde bli aktuell under senare delen av 1980-talet. Samtliga namnformer bringas i överensstämmelse med LMV:s namnformer. Namnskatten utökas med ca 5 000 naturnamn. Strävan skall vara att redovisa den fastställda namnformen. I vissa fall kan det dock finnas skäl att redovisa parallella former, t.ex. om ett namn är lokalt känt i en form som avviker från den fastställda. Korshänvisningar görs. Genom lämpligt typografiskt arrangemang markeras vilka former som inte är officiella.

- En *gazetteer* för svenska ortnamn bör utarbetas enligt FN:s intentioner. Arbetet lämpas för en internationell läsekrets. Boken bör innehålla högst 10 000 namn, därav ca 20 % naturnamn. Verket bör utges av LMV och DOVA i förening. Boken torde komma att omfatta 500–600 sidor.
- En *ny uttalsordlista för svenska ortnamn*, i första hand avsedd för inhemskt bruk, bör initieras. Den bör innehålla ungefär 3 000 namn och omfatta ca 70 sidor i lätthanterligt format. Önskvärt är att arbetet utförs av Svenska språknämnden och DOVA-arkiven i förening.
- Arbetet med DOVA-arkivens ortnamnsutgåvor bör om möjligt intensifieras. I vissa fall torde detta kunna ske genom omprioritering av arbetsuppgifter. Detta medför inga merkostnader för statsverket.
- LMV:s tidigare behandlade arbete med namndatabaser är av stort intresse för dagens och morgondagens ortnamnsverksamhet. Önskvärt är i detta sammanhang att systemet konstrueras så, att framtagande av ortnamnsförteckningar för lokalt och regionalt bruk underlättas. Vidare är det önskvärt att möjligheterna att utnyttja databaserna vid en revision av Svensk ortförteckning och vid utarbetandet av en ortnamnsförteckning för internationellt bruk (*gazetteers*) tillgodoses.
- SCB:s årliga publikationer Årsbok över Sveriges kommuner och Rikets indelningar är värdefulla hjälpmedel som bör fortsättas med som hittills.

Vi anser det angeläget att berörda publikationer kommer till stånd. Det blir enligt vår mening en av den föreslagna ortnamnsnämndens uppgifter att i behövlig mån konkretisera de här framställda önskemålen och att lägga fram förslag eller idéer till hur ett genomförande kan finansieras. Till betydande del torde de åsyftade produkterna kunna utformas på sådant sätt att de kan finansieras genom försäljningsintäkter.

8 Ortnamn i flerspråkiga områden

8.1 Inledning

I Sverige talas sedan gammalt tre språk, nämligen svenska, finska och samiska. Svenskan är det klart dominerande språket i hela landet, medan finska och samiska i dag i huvudsak talas i norra Sverige. (Här bortses ifrån att finska är vårt största invandarspråk.) Förr var finska ett levande språk även i norra Värmlands och Dalarnas skogsbygder och om detta vittnar i dag försvenskade ortnamn i dessa områden. I Norrbotten dominerar den finsktalande befolkningen i de östra delarna (Tornedalen) och den svensktalande vid kusten och i tätortsområdena. I Västerbotten talas i dag praktiskt taget enbart svenska. Majoriteten av den samisktalande befolkningen är bosatt i Lappland, främst i Kiruna, Gällivare och Jokkmokks kommuner. Bosättningsförhållandena och näringsförhållandena, både de historiska och de nutida, avspeglar sig i ortnamnen, vilket medför att man nästan överallt i de nämnda landskapen stöter på ortnamn på två eller tre språk. Inom byn Puoltsas gräns finns t.ex. det finska sjönamnet Tammukajärvi och det samiska fjällnamnet Kutnitvare. Det är också vanligt att ortnamnen innehåller element från olika språk, det finska Kaamaskoski är t.ex. bildat till förleden i de samiska namnen Kamasjaure och Kamasjäkk. Många sjönamn i södra Lappland innehåller ett ursprungligt samiskt namn, t.ex. Volgsjön i Vilhelmina kommun. Ett objekt kan ha två namn, t.ex. svenska Stor-Ulvåfjället och samiska Stuore Viekejälla i Jämtland, vilket också i viss mån kommer till uttryck på de allmänna kartorna.

Rent samiska namn förekommer i dag praktiskt taget bara i fjällområdena. I de östligare skogsbygderna har de samiska namnen i allmänhet översatts helt eller delvis till finska eller svenska eller bytts ut mot finska eller svenska namn.

Enligt direktiven bör utredningen beakta de internationella aspekter som finns beträffande ortnamnsverksamheten. Det nordiska intresset av samordning vad gäller de samiska ortnamnen omnämns särskilt. I detta kapitel ägnas därför största utrymmet åt frågan om behandlingen av samiska ortnamn i Sverige, Norge och Finland och förutsättningarna för en gemensam nordisk lösning av problemet med stavning av samiska ortnamn på kartor.

Vid FN:s andra konferens om standardisering av geografiska namn 1972 antogs en resolution om behandling av ortnamn i minoritetsspråksområden. Ortnamn i sådana områden bör fastställas i samarbete med minoritetsbefolkningen och vid fastställandet bör minoritetsspråkets ortografi (skrivsätt)

användas. Vidare uppmärksammas att ett minoritetsspråk kan talas över nationsgränser och att en enhetlig behandling av ortnamnen i samarbete över gränserna därför är önskvärd. (Se bil. 2 B.)

8.2 Bakgrund

Det är först när ortnamnen skall ges en skriftbild och spridas till en större publik som stavningsproblem uppstår. Tidigare kartografers misstag i fråga om återgivningen av svenska ortnamn är utförligt beskrivna av Herman Geijer i *Ortnamnens undersökning ock reglering* (1912). Återgivandet av finska och samiska namn på svenska kartor har varit föremål för många diskussioner i tal och skrift under de senaste hundra åren. Kartografernas problem med stavningen av finska och samiska ortnamn i norra Sverige var ett av skälen till att rikets allmänna kartverk 1903 hos regeringen anhöll om att ett samarbete skulle komma till stånd mellan kartverket och den då nybildade Kungl. ortnamnskommittén i ortnamnsfrågor.

Det var vid sekelskiftet 1900 inte bara stavningen av ortnamnen i norra Sverige som var problematisk för kartograferna, det var också gränsdragningsproblem. Vilka lokaliteter skulle ha finska resp. samiska eller svenska namn? Senare till de östliga fjälltrakterna inflyttad finsktalande befolkning använde och använder finska namn på lokaliteter som samerna redan hade namngivit. Det finska namnskicket är yngre och namnen är som regel översättningar från samiska till finska eller samiska namn som helt eller delvis anpassats till finska ljudförhållanden. K.B. Wiklund, professor i finsk-ugriska språk i Uppsala, menade 1910 att de finska namnformerna borde ha företräde i de områden där det fanns bofast befolkning. Det fanns däremot inte, enligt Wiklund, någon anledning att använda annat än samiska namn i de rena fjällområdena. Även om detta resonemang låter bra, vållade det Wiklund praktiska problem när han gick igenom namnen i området kring Kiruna och Torne träsk, och problemen har varit desamma in i våra dagar. I gränsområdena har det oftast berott på upptecknarens sagesman om det blivit en finsk eller samisk namnform på kartan.

I slutet av 1960-talet framfördes från samiskt håll ett förslag om "finsk-samiska dubbelnamn" på vissa orter i Lappland. Med detta avsågs ett införande av såväl ett finskt som ett samiskt namn i officiella sammanhang, dvs. på kartor, vägskyltar och i poststämplor och postadresser. Förslaget ledde inte till genomförande. Rikets allmänna kartverk beslöt emellertid något senare att införa dubbelnamn på vissa objekt på de allmänna kartorna, dock i mycket begränsad omfattning.

Under 1970-talet har de topografiska fjällkartbladen utsatts för kritik både från samiskt håll och från olika kartanvändare. Kritiken har riktats mot ortnamnsredovisningen och främst gällt namnens placering och den i vissa områden påfallande namnglesheten. Viss kritik har också riktats mot användandet av svenska och/eller finska namn i stället för samiska. De samiska ortnamnen har också varit föremål för en skrivelse från Nordiska sameinstitutet och Samiska språknämnden i Kautokeino, ställd till statsministrarna i Finland, Norge och Sverige. Skrivelsen gällde speciellt bruk och stavning av ortnamn i samisktalande områden.

8.3 Samiska ortnamn

8.3.1 Tre samiska språk

I Sverige talas tre samiska dialekter eller språk, vanligen kallade nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska. Nordsamiska talas förutom i Sverige också i Finland och Norge, ungefär i det område som brukar kallas Nordkalotten. Lulesamiska har sitt centrum i Gällivare och Jokkmokks kommuner men talas också på en smal kuststräcka söder om Narvik i Norge. Gränsen mellan lulesamiska och sydsamiska går i öst-västlig riktning från den norska kusten till den svenska mellan Arjeplog och Sorsele (se karta). De tre dialekterna är sinsemellan ganska olika – skillnaden mellan nordsamiska och sydsamiska är jämförbar med den mellan svenska och tyska.

Det har aldrig funnits något gemensamt skriftspråk för de samiska dialekterna. De första bibelöversättningarna från 1600- och 1700-talen baserades på den lulesamiska dialekten som också låg till grund för K.B. Wiklunds lärobok i samiska (1901).

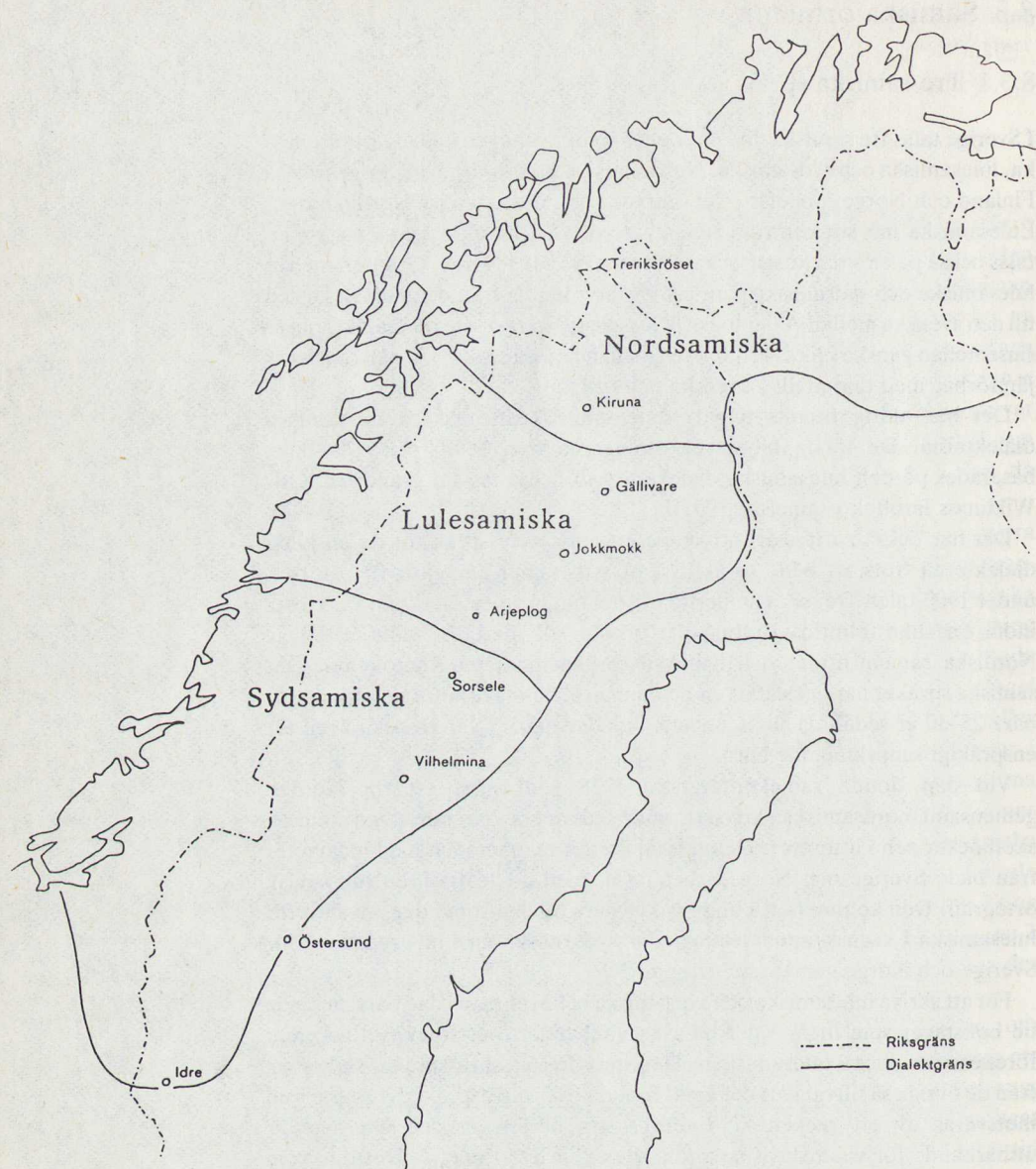
Det har också varit svårt att skapa ett enda skriftspråk för de enskilda dialekterna trots att både språkforskare och samer har gjort flera försök under 1900-talet. Det ser emellertid ut som om problemen skulle vara lösta inom en snar framtid. Bidragande orsaker till detta är tillkomsten av Nordiska sameinstitutet och Samiska språknämnden i Kautokeino. Det samiska språket har också fått en helt annan ställning i skolorna i dag än för bara 25–30 år sedan då skolschemats "modersmålet" var svenska även för enspråkigt samisktalande barn.

Vid den tionde samekonferensen 1978 godkändes ett för Norden gemensamt nordsamiskt skrivsätt, som sedermera har börjat användas i skolböcker och i litteratur. Den lulesamiska språknämnden med ledamöter från både Sverige och Norge arbetar f.n. med att ta fram en lulesamisk ortografi. Den kommer att i hög grad ansluta till den som i dag används för lulesamiska i svensk undervisning. För sydsamiska används redan en för Sverige och Norge gemensam ortografi.

För att skriva lulesamiska och sydsamiska behöver man i dag bara använda de bokstäver som ingår i det latinska alfabetet. Apostrofer och accenter förekommer dock i lulesamiskan. Det nordsamiska skriftspråket skiljer sig från de övriga så tillvida att det är ett fonematiskt skriftspråk, dvs. varje ljud motsvaras av ett tecken. Tj-ljudet skrivs därför på det sätt som är utmärkande för vissa slaviska språk, dvs. č, och sj-ljudet š. Det ljud som motsvarar engelskans th i this betecknas som i isländskan med ð.

8.3.2 Samiska ortnamn på kartor

Det torde stå klart att det var en vanskelig uppgift för kartograferna att återge de samiska ortnamnen i skrift vid framställningen av de äldre topografiska kartbladen (generalstabskartan). Utan kunskaper i samiskt språk torde uppgiften vara omöjlig. Att det inte heller var så lätt för en utbildad språkman kommer fram i K.B. Wiklunds uppsats *Några ord om skrifningen af lappska ortnamn* i Svenska turistföreningens årsskrift 1895. Han slog fast att varje samiskt ortnamn borde skrivas "så som det på ort och ställe uttalas".

*Utbredning av samiska
dialekter i Sverige, Norge
och Finland*

Det var också den principen med vissa modifikationerna han försökte att arbeta efter när han på Generalstabens uppdrag granskade en karta över Norrbottens län i skala 1:400 000. I en recension av denna karta angreps Wiklund för vad recensenten, Fredrik Svenonius, kallade hans "oryggliga princip", dvs. att återge samiska ortnamn i enlighet med det lokala uttalet. Svenonius pläderade för ett större mått av försvenskning, en anpassning efter den svensktalande befolkningens uttal. Trots principen att följa det lokala uttalet tycks Wiklund dock ha använt den lulesamiska ortografi som han själv varit med om att skapa. Några år senare anmärkte han, efter att ha gjort egna

uppteckningar i nordligaste Lappland, att det lulesamiska skriftspråket inte var lämpligt att använda på nordsamiskt område eftersom dialekterna skilde sig för mycket från varandra.

I början av 1960-talet hade den nya topografiska kartläggningen nått fram till fjälltrakterna. Frågan om de samiska ortnamnens stavning aktualiserades och 1962 anordnades en konferens i Luleå om finska och samiska ortnamn på kartorna. Konferensen ledde bl.a. till att en arbetsgrupp tillsattes med uppgift att följa upp frågan om stavning av samiska ortnamn. Gruppen bestod av en representant för vardera Svenska samernas riksförbund, Svenska turistföreningen och Svenska fjällklubben samt av överlantmätaren i Norrbottens län. Arbetsgruppen hade samarbete med Kungl. ortnamnskommissionen och rikets allmänna kartverk. I april 1963 avslutade gruppen sitt arbete med principer för stavning av samiska ortnamn på de allmänna kartorna. Man hade då enats om att tillämpa den "traditionella s.k. Lule-lapska stavningen" med vissa modifikationer.

Arbetsgruppens principresonemang sammanfattas av Gunnar Pellijeff i Ortnamnsällskapet i Uppsala årsskrift 1965. Det framgår inte av något protokoll eller av Pellijeffs framställning om gruppen någonsin tänkt sig en samnordisk lösning. Grundtankarna bakom de stavningsprinciper som fastställdes kan sägas vara två. Dels skulle ett och samma ortografiska system för samiska ortnamn användas över hela Sverige, dels skulle kartan kunna läsas av en genomsnittlig svensk utan kunskaper i samiska. Två skriftspråk var aktuella, det nordsamiska som användes i Norge och Sverige och det lulesamiska. Eftersom det förstnämnda innehöll bokstavstecken, som ansågs obegripliga för en svensk, återstod bara det lulesamiska. Den *Ordbok till Sveriges lapska ortnamn* som Kungl. ortnamnskommissionen gav ut 1964 och som förklarar samiska ortnamnselement, har skrivits med en annan ortografi än den som används på allmänna kartor. Detta gör i viss mån ordboken – trots dess övriga förtjänster – mindre användbar för den vanliga kartläsaren.

Arbetsgruppens framtagna principer är de som i dag förekommer på topografiska kartan över fjällområdena och på följdprodukter till denna.

När kartläggningen för topografiska kartan över fjälltrakterna påbörjades under 1960-talet var situationen ny och främmande för kartverkets rekognosörer. De befann sig i områden med en helt annan topografi än den de hade erfarenhet av och de hade svårigheter att göra sig förstådda på svenska och att förstå sagesmännen. Det var dessutom sällan som det gavs tillfälle i dessa ödebygder att följa instruktionens krav på "två av varandra oberoende sagesmän". Som grundmaterial vid ortnamnshanteringen i fjälltrakterna använde man namnrekognoseringsunderlag från OAU och generalstabskartan. I vissa fall ägde ett remissförfarande rum med bl.a. Svenska turistföreningen och militära myndigheter.

Frågan om de samiska ortnamnen aktualiserades på nytt år 1979 under förberedelserna för en beslutad partiell revidering av de topografiska fjällkartbladen. Den ortografi för nordsamiskt område, som hade kommit till stånd 1978 (se 8.3.1), hade då börjat användas i skolböcker i Finland, Norge och Sverige. Den tidigare omnämnda FN-rekommendationen från 1972 (se avsnitt 8.1) ingick också bland de nya förutsättningar som förelåg. Denna rekommendation innebar bl.a. att frågan om återgivandet av samiska ortnamn borde lösas på ett samordnat sätt i Norge, Sverige och Finland.

8.3.3 Samiska ortnamn på norska och finska kartor

Norge

Den norska motsvarigheten till den svenska topografiska kartan kallas M 711 och är i skala 1:50 000. Den ges ut av Norges Geografiske Oppmåling. De samiska namnen på norska kartor granskas språkligt av två namnkonsulenter, en för sydsamiskt område och en för lule- och nordsamiskt. De båda namnkonsulenterna är utsedda av staten och lyder under Kultur- og Vitenskapsdepartementet. I departementets instruktioner till namnkonsulenterna står att sydsamiska ortnamn skall skrivas enligt den vedertagna sydsamiska ortografin och de lule- och nordsamiska fr.o.m. 1980 enligt den nya nordsamiska ortografin. Dessförinnan skrevs de lule- och nordsamiska namnen enligt den s.k. 1948-års ortografi (Ruong-Bergslands). Tillämpningen av den nya ortografin skulle ske "der der er praktisk mogleg". Det första kartbladet med ny ortografi kom ut hösten 1981.

I Norge har man således vid den topografiska kartläggningen redan från början skrivit de samiska ortnamnen på samiskt sätt. Den ortografi som använts på lule- och nordsamiskt område innehåller bokstäverna č, š och ž, precis som 1979 års ortografi. Några större problem på grund av dessa s.k. diakritiska tecken har enligt uppgift inte förekommit.

Finland

Alla beslut i fråga om framställning av kartor fattas av de finländska kartframställande verken, dvs. lantmäteristyrelsen och generalstabens topografkår. I dessa myndigheters befogenheter ingår att fatta beslut också om namnskicket. Såväl lantmäteristyrelsen som topografkåren samarbetar sedan länge med de båda ortnamnsarkiven, dvs. Finska namnbyrån och Byrån för svenska språket. Finska namnbyrån ansvarar också för granskningen av de samiska ortnamnen.

När den nya nordsamiska ortografin togs i bruk 1979 meddelade finska namnbyrån detta till lantmäteristyrelsen och topografkåren samt rekommenderade dem att införa ortografin på kartorna. Den samiska språknämnden ombads ta ställning i frågan och rekommenderade likaledes en övergång till det nya skrivsättet på nya kartblad.

Finska lantmäteristyrelsen har fattat ett principbeslut om införande av den nordsamiska ortografin, men beträffande de topografiska kartorna och grundkartan över de aktuella områdena kommer detta inte att ske förrän vid en revidering om 10–20 år. På de kartblad som tryckts efter ortografiändringen har man fällt in en ruta om detta men inte ändrat något på bladen. På den av lantmäteristyrelsen utgivna vägkartan däremot avser man att ändra ortografin i samband med omtryckning.

Den ortografi som brukas på finska kartor i dag skiljer sig något från den nya nordsamiska, dock inte i fråga om diakritiska tecken. Bokstäverna č, š, och ž finns således redan i dag på finska kartor.

8.3.4 LMV:s beslut i ortografifrågan

LMV fattade i mars 1980 ett principbeslut att i samband med en partiell revidering av de topografiska kartbladen över fjällområdena också revidera de samiska ortnamnen och införa den nya ortografin på nordsamiskt område. Nya fältuppteckningar skulle göras för att minska den förut berörda namnglesheten i vissa områden och rätta placeringen av felplacerade namn.

Beslutet om den nya ortografin rör endast naturnamn. Redan etablerade och i många fall försvenskade eller förfinskade samiska bebyggelsenamn, t.ex. Jokkmokk och Kiruna, berörs inte av beslutet. Det är vidare planerat att ortnamn, som är frekventa i turistbroschyrer, vetenskaplig litteratur m.m., skall skrivas med både gammal och ny ortografi.

Det område som berörs av beslutet om ny ortografi sträcker sig från Treriksroset i norr till trakterna av Stora Lulevatten i söder.

LMV:s beslut grundar sig i huvudsak på den tidigare omtalade FN-rekommendationen och på intresset av nordisk enhetlighet.

Mot beslutet att införa en ny ortografi på den topografiska kartan har riktats en del invändningar, främst från länsstyrelsen i Norrbottens län och berörda kommuner. Enligt länsstyrelsen har LMV inte beaktat kartanvändarnas intressen. För att vara användbar måste kartans språk och skrivsätt vara sådana att befolkningen har möjlighet att skriva, läsa och uttala de namn som används, anför länsstyrelsen. Befolknings- och språkförhållandena i fjällområdena är sådana att dessa förutsättningar enligt länsstyrelsen inte föreligger om ortografibytet genomförs. Svenska turistföreningen har framhållit de olägenheter som de för en svenskspråkig främmande tecknen för med sig. Ortsangivelser kan misstolkas på grund av uttalssvårigheter och man menar också att namnen med ny stavning inte kan lagras i befintliga dataregister. Andra myndigheter eller organ har uttalat starkt stöd för beslutet om användning av den nya ortografin. OAU har uttryckt uppfattningen att den nya ortografin bör tillämpas för ortnamn på nordsamiskt område bl.a. med hänsyn till att den införts i skolundervisningen. Svenska samernas riksförbund har framhållit att FN-rekommendationen måste tillmätas stor betydelse. Nordiska språksekretariatet har anfört att det samiska namnförrådet bör behandlas på samma sätt i de tre nordiska länderna och att det är samebefolkningen som avgör hur namnen skall stavas, inte majoritetsbefolkningen.

Synpunkter har inhämtats också från åtskilliga andra myndigheter och organ, varav flertalet godtagit förändringen men några varit kritiska. Vi har inte anledning att här närmare redogöra för diskussionen i detta ärende. Det anförda visar emellertid att frågan har bedömts på mycket olika sätt. Några av de tillfrågade myndigheterna anser att samtliga namn bör skrivas i både gammal och ny ortografi. Vissa av de instanser som är kritiska till beslutet om införande av ny ortografi för samiska ortnamn på nordsamiskt område anser att frågan bör prövas av regeringen.

8.4 Finska ortnamn i Sverige

Finska ortnamn i finskspråkiga områden i norra Sverige skrivs i dag på de allmänna kartorna och i andra officiella sammanhang med finsk ortografi (skrivsätt). Det innebär att långa vokaler dubbeltecknas såsom sker i riksfinskan. På grund av dialektala förhållanden kan vissa namnformer emellertid avvika från riksfinskt skrivsätt. Det kanske främsta skälet till att man stannat för att skriva de tornedalsfinska namnen på detta sätt är att det berörda området hänger geografiskt samman med Finland och att många namn därför finns på båda sidor om gränsen.

Själva principen att återge finska namn i Norrbotten i enlighet med finska skrivregler har veterligen inte ifrågasatts. Däremot finns olika uppfattningar om vilket språk, finska, samiska eller svenska, som skall vara utslagsgivande vid namnredovisning på allmänna kartor och i andra sammanhang.

De ortnamn av finskt ursprung som finns kvar i mellersta Sverige har helt anpassats efter svenska stavningsprinciper.

8.5 Överväganden och förslag

I detta kapitel har vi valt att behandla ortnamn i flerspråkiga områden. Det nordiska intresset av samordning som nämns i direktiven berör enligt vår mening inte bara samiska ortnamn, även om den frågan har fått störst utrymme här. Frågan om i vilken utsträckning statliga myndigheter bör ta hänsyn till att en ort i flerspråkiga områden kan ha flera namn kan och bör också ses ur ett nordiskt perspektiv.

Vår huvuduppgift är inte, enligt vår mening, att föreslå att samiska och finska ortnamn skall skrivas enligt vissa av oss bestämda regler. Den bör i stället vara att lämna rekommendationer och synpunkter på hur Sverige bör ställa sig till de rekommendationer som utfärdas av FN:s konferenser om standardisering av geografiska namn samt i vilken utsträckning Norden bör arbeta gemensamt med ortnamnsfrågor.

Skrivningen av finska ortnamn i Tornedalen synes inte vålla några problem. Den princip som följs, nämligen att i huvudsak skriva namnen enligt finska skrivregler, är i linje med FN-rekommendationen. Det finsktalande området i Sverige hör geografiskt ihop med Finland, och det är samma språk som talas på båda sidor om gränsen, även om det finns dialektala skillnader.

Frågan om valet av ortografi vid redovisning av samiska ortnamn på allmänna kartor är som redan framgått under handläggning i anslutning till pågående revidering av vissa blad av den topografiska kartan. Det har därvid i princip beslutats att en ny, av företrädare för samerna utarbetad nordsamisk ortografi skall användas inom nordsamiskt område. Några färdiga kartblad med denna ortografi föreligger dock ännu inte. Det har framgått av den lämnade redogörelsen att meningarna bland företrädare för olika grupper av kartanvändare angående lämpligheten av att övergå till den nya ortografin är starkt delade. De kritiska synpunkterna har sin grund i att den nya ortografin använder sig av en del tecken som inte ingår i det svenska alfabetet och som kan vara svårlästa för den svensktalande majoriteten av kartanvändare. Av

ett upprättat provblad (se bil. 5) framgår att det för att underlätta kartornas användning planeras att åtminstone i ett övergångsskede ange många namn på kartorna med såväl gammal som ny stavning. Det framgår också av den lämnade redogörelsen att de samiska ortnamnen i huvudsak utgörs av naturnamn.

Vi anser inte att det ligger inom ramen för vårt utredningsuppdrag att ta ställning till den uppkomna ortografifrågan i dess helhet. Från ortnamnsvårdens synpunkt finner vi emellertid anledning att redovisa följande synpunkter.

I det internationella samarbetet rörande principer för återgivande av ortnamn har vuxit fram den regeln att ortnamn t.ex. på kartor bör återges med tillämpning av det skrivsätt som gäller för det språk som ortnamnet i fråga tillhör. Dock godtas s.k. exonymer när det gäller vissa typer av namn, t.ex. namn på länder och huvudstäder. Man kan t.ex. på en svensk karta skriva Frankrike i stället för France och Rom i stället för Roma. Vidare sker vid återgivande av namn på orter i länder med t.ex. arabiskt eller kyrilliskt alfabet av naturliga skäl en transskription till latinskt alfabet när det gäller kartor som utges och används i länder med sådant alfabet, t.ex. Sverige.

I överensstämmelse med den nyss anförda huvudregeln skrivs, som redan framgått (avsnitt 8.4) finska ortnamn i finskspråkiga områden i Sverige i dag med finsk ortografi. Enligt samma huvudregel bör utgångspunkten när det gäller de samiska ortnamnen vara att dessa om möjligt skall återges med tillämpning av samiskt skrivsätt. Enligt den förut refererade FN-rekommendationen år 1972 bör skrivsättet vidare vara enhetligt för de tre berörda länderna Sverige, Norge och Finland. Frågan om skrivsätt bör enligt samma rekommendation lösas i kontakt med företrädare för samerna (in consultation with native speakers of the minority language).

Med det sagda har vi angett vissa enligt vår mening ganska självklara utgångspunkter.

Därmed är emellertid inte hela problemet löst. Det återstår att ta ställning till flera frågor som vi inte anser att det är vår uppgift att bedöma. Så t.ex. måste ställning tas till vilken ortografi som bör anses som samisk (eller nordsamisk om man begränsar sig till det nordsamiska området). Vidare måste bedömas vilka åtgärder av t.ex. kartredaktionell art som behövs för att de samiska ortnamnen – om den valda ortografin innehåller diakritiska tecken av nu aktuellt slag – skall bli i tillräcklig grad lättillgängliga för svensktalande och andra kartanvändare. Också andra frågor att överväga i sammanhanget finns säkerligen.

Vi lämnar därmed frågan om ortografi vid återgivning av samiska ortnamn.

Avslutningsvis skall i korthet beröras frågan om återgivande av ortnamn på mer än ett språk. Denna fråga aktualiseras i fall då för en ort enligt hävd förekommer namn på mer än ett språk. Det bör påpekas att detta förhållande inte är särskilt vanligt i Sverige men förekommer ibland, huvudsakligen i Norrbotten.

Vi vill rekommendera LMV, vägverket, berörda kommuner m.fl. att i större utsträckning än vad som är fallet i dag sätta ut flera namn på en ort i flerspråkiga områden på kartor, vägvisningsskyltar, ortsskyltar m.m. Med en större generositet mot minoritetsbefolkningen på detta plan torde man på

sikt kunna skapa större förståelse hos majoritetsbefolkningen för minoritetens kultur. De finska och samiska ortnamnen är i likhet med de svenska namnen bärare av en kultur och levande fornminnen. En förutsättning för att de icke svenskspråkiga namnen i norra Sverige skall överleva är att de i så stor utsträckning som möjligt används också i mer officiella sammanhang.

9 Förslagen och deras kostnadsmissiga konsekvenser

Våra förslag har mestadels varit av principiell natur och endast några av dessa får konsekvenser som kan direkt uttryckas i organisatoriska termer och kostnader.

I kap. 3 föreslår vi att 1927 års stavningskungörelse skall ersättas av en bestämmelse i en särskild ortnamnslag som innebär att såväl statliga myndigheter som kommuner skall följa grunderna i senaste upplagan av SAOL. Dessutom formulerar vi allmänna principer för namnvård och namngivning.

Våra förslag i detta avseende har inga andra direkt konkreta konsekvenser än att kommuner, landsting och församlingar inom Svenska kyrkan, från lagens ikraftträdande, skall följa samma stavningsprinciper vid namngivning som statsförvaltningen. Detta innebär inte att kommuner och andra måste vidta vittomfattande och kostnadskrävande åtgärder för att ändra i skyltar, kartor och förteckningar. Lagen skall inte tillämpas retroaktivt. Detta hindrar givetvis inte att man successivt ändrar uppenbart felstavade ortnamn.

I kap. 4 föreslås förändringar som har konsekvenser för olika statliga myndigheters befogenheter i ortnamnsverksamheten. Förslagen innebär i stort sett att en nu tilläpplad allmän praxis fastställs. Statliga myndigheter behåller sina befogenheter att fastställa namn men skall samråda med berörd kommun.

LMV föreslås få en mer uttalad samordningsroll för statlig namnhantering. Denna samordningsroll kan ta sig sådana uttryck som information till myndigheter, samråd med myndigheter vid namngivning och ökad remissverksamhet i namnfrågor. LMV:s redan nu relativt stora verksamhet på ortnamnsområdet beräknas i och med förslaget öka endast i marginell omfattning, varför inga ytterligare resurser anses behövas för detta utökade samordningsansvar.

Vi föreslår att en statens ortnamnsnämnd med sju ledamöter inrättas. Nämnden beräknas sammanträda ca fem gånger om året. Nämndens kostnader begränsas till sammanträdeskostnader för nämndens ledamöter. Dessa kostnader torde inte komma att överstiga 35 000 kr. om året (1982 års prisläge).

LMV föreslås svara för nämndens kanslifunktioner. Kansliets uppgifter består i att förbereda nämndens sammanträden, föra protokoll, svara för att nämndens beslut förs ut till berörda och utföra andra uppgifter på uppdrag av nämnden. En uppskattning av dessa uppgifter uttryckt i resursbehov ger ca

100 persondagar, vilket motsvarar ca en halv handläggartjänst. Utöver detta resursbehov krävs administrativ service.

Det ökade resursbehovet om ca en halv handläggare, nämndens sammanträdeskostnader och administrativ service beräknas genom intern omfördelning kunna finansieras inom ramen för LMV:s löpande medelstilledning.

Nämnden bör inrättas snarast möjligt i samband med att ortnamnslagen träder i kraft. LMV bör svara för att nämnd och kansli inrättas.

I kap. 5 föreslås att kommunerna får namngivande befogenheter fastlagda i ortnamnslagen. Förslaget torde medföra endast marginella merkostnader för kommunerna eftersom det till största delen bara innebär att nuvarande praxis kodifieras.

Myndigheter och andra skall samråda med berörd kommun vid namngivning. Dessutom rekommenderar vi att kommunerna aktivt söker påverka privata namngivare till ett gott ortnamnsskick. Då detta i stort sett är en praxis som vi nu slår fast torde det medföra en endast marginell ökad arbetsbörda för kommunerna.

Våra rekommendationer som rör handläggning av ortnamnsärenden inom kommunen torde medföra en större enhetlighet inom kommunerna där såväl kulturvårdande som funktionella intressen kommer till uttryck. Vi anser dock att varje kommun själv bör avgöra vilken organisation den finner lämplig för namnberedningsarbetet.

I kap. 6 lägger vi synpunkter på de s.k. ortnamnsförmedlarnas påverkan på ortnamnsbruket. Vi överväger de konsekvenser som postverkets försöksverksamhet i Kristianstads kommun får på ortnamnsbruket i området. Då vi inte vill förespråka något för riket enhetligt adresssystem torde våra förslag inte få nämnvärda kostnadsmässiga konsekvenser för postverket. Vi rekommenderar en anpassning till lokala förhållanden där största möjliga hänsyn tas till gårds-, by- och sockennamn. Vad gäller diskussionen om namn i ortsadresser har vi förståelse för postverkets kostnadsmässiga argument och föreslår därför inte ett generellt återinförande av äldre ortsadresser.

Våra övriga förslag angående kartan, vägmärket och telefonkatalogen som ortnamnsförmedlare torde inte annat än indirekt ha kostnadsmässiga konsekvenser.

I kap. 7 diskuteras olika typer av ortnamnsförteckningar utifrån de önskemål och krav som ställs bl.a. från internationella organisationer. Vi föreslår att konkretisering av förslagen och finansieringsfrågan blir en framtida uppgift för den föreslagna ortnamnsnämnden. Enligt vår mening bör behövliga ortnamnsförteckningar kunna bli till stor del självfinansierade.

Förslagen angående DOVA-arkivens ortnamnsutgåvor, LMV:s kartdatabas och SCB:s publikationer medför inga ökade kostnadsanspråk.

I kap. 8 föreslår vi en anpassning till FN:s rekommendationer och det nordiska samarbetet samt att svenska myndigheter visar en generositet gentemot minoritetsgruppernas språk genom att i större utsträckning sätta ut flera namn på en ort i flerspråkiga områden på kartor och vägmärken.

Dessa förslag får kostnadsmässiga konsekvenser för främst LMV vid kartframställning och vägverket för uppsättning av vägmärken. Våra förslag får dock ses som allmänt hållna rekommendationer och kan komma till uttryck i praktiken genom en successiv tillämpning.

Särskilda yttranden

1 Av Johannes Karlsson

Kommittén föreslår att det i en ny lag om ortnamn införs en bestämmelse om att statliga myndigheter, kommuner och landstingskommuner samt församlingar och kyrkliga samfundigheter vid stavning av svenskt ortnamn skall följa grunderna i senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Regeringen skall kunna meddela undantag från bestämmelsen.

För närvarande gäller en kungörelse (1927:380) om stavning av ortnamn i officiella handlingar. Den innebär att stavningen skall följa grunderna i akademiens ordlista, åttonde upplagan. Kommittén föreslår att kungörelsen upphävs och ersätts av en lagbestämmelse av ovan angiven innebörd. Jag kan av följande skäl inte biträda kommitténs förslag om lagstiftning i detta avseende. Däremot anser jag att kungörelsen bör upphävas.

Kungörelsen har aldrig ansetts eller avsetts att gälla kommuner. Kännedomen om dess förekomst torde dessutom vara tämligen begränsad, även på det statliga området. Den har därför på senare tid haft mindre betydelse och torde utan olägenhet kunna undvaras. Det saknas i varje fall skäl för att upphöja bestämmelserna till lag och att utvidga tillämpningsområdet till att omfatta kommuner m.fl. Jag uppfattar förslaget som onödig byråkrati och underskattning av såväl statliga som kommunala myndigheters vilja att använda en korrekt stavning. Självklart måste det för dessa myndigheter, och för alla andra användare av svenska språket, finnas gemensamma språkriktighetsregler. För dessa svarar akademien genom sin ordlista. Ordlistan är så allmänt accepterad, att bestämmelser om att följa densamma är helt obehövliga.

För kommunal namngivning, exempelvis av en gata, avses kommunallagens besvärregler gälla. Vid besvär över namngivningen innebär detta att besvärmyndigheten inte kommer att göra någon lämplighetsprövning av själva gatunamnet som sådant. Däremot skulle, om kommitténs förslag vinner gehör, stavningen kunna bli föremål för rättslig prövning. Detta är inte rimligt. Det finns för övrigt ingen anledning att belasta våra administrativa domstolar med stavningsärenden. Inte heller bör regeringen tyngas av ärenden om dispens från stavningsregler. Landets sakkunskap på området, representerad bl.a. av våra ortnamnsarkiv, är fullt tillräcklig för att hjälpa kommuner och andra att lösa eventuella problem med stavning av ortnamn, lagstiftning förutan.

2 Av Allan Rostvik

I kapitel 3, Principer och mål för en god ortnamnspolitik, bör X:te stycket på sidan XX enligt min mening ersättas av följande text:

Associationsprincipen och etymologiprincipen täcker delvis varandra. Den ovannämnda stavningen *Kolshult* stöder sig på båda dessa principer.

Det svenska riksspråket bör enligt vår mening ligga till grund för stavning av svenska ortnamn i alla officiella sammanhang. Vid prövning av stavningen hos existerande namn är dock avvägningen mellan ljudlighetsprincipen och hävdprincipen samt associations- och etymologiprinciperna en grannliga uppgift. Den etymologiska principen kan endast användas då namnet är säkert etymologiserat och styrkan i det etymologiska argumentet lättfattligt kan klargöras.

3 Av Olle Millgård

Jag är tveksam till förslaget i avsnitt 4.3.6 att LMV:s beslut och åtgärder rörande ortnamn på allmänna kartor och traktnamn i fastighetsbeteckningar vid förande av nytt fastighetsregister inte skall få överklagas.

Det gällande fullföljdsförbudet i registerbeteckningsfrågor enligt 24 § registeruppläggningskungörelsen, vilket anges som förebild och utgångspunkt för förslaget, är motiverat av starka praktiska skäl. Liknande skäl föreligger knappast i fråga om LMV:s övriga beslut och åtgärder i ortnamnsfrågor.

För LMV innebär det enligt min mening inte någon fördel att vara slutlig beslutsinstans. För regeringen uppkommer genom fullföljdsbegränsningen en viss avlastning, men det gäller i praktiken ett mycket litet antal ärenden. I fråga om beslut enligt fastighetsregisterkungörelsen är det för övrigt inte regeringen som är fullföljdsinstans utan i stället kammarrätten.

Bilaga 1 Litteratur

Förteckning över litteratur som berör någon eller några av de frågor som behandlas i utredningsbetänkandet. Tyngdpunkten är lagd på litteratur om ortnamnsvård.

- Bartholmes, Herbert*, Vägnamnen i Vargön. I: OUÅ 1980
- Benson, Sven*, Databehandling av ortnamn. I: SOÅ 1974
- Namngivning och namntypologi. I: SOÅ 1972
 - Sydsvenska namnvårdsproblem. I: SOÅ 1971
- Bergman, Görel*, Kvartersnamnen i Helsingfors. En jämförelse med svenska förhållanden. I: OUÅ 1968
- Blidberg, Rutger*, Gatunamn och adressnumrering. I: Svenska kommunaltekniska föreningens handlingar 13, 1966.
- Breu, Josef*, Geografisches Namenbuch Österreichs bearbeitet nach den Empfehlungen der Vereinten Nationen. (Österreichische Akademie der Wissenschaften) Wien 1975
- Collinder, Björn*, Ordbok till Sveriges lapska ortnamn. Uppsala 1964
- EDB på navnearkiverne*. Red. av John Kousgård Sørensen. (NORNA-rapporter 4) Uppsala 1974
- Ejder, Bertil*, Marknamn och kulturhistoria. I: SOÅ 1949–1951
- Ejder, Bertil och Tengborg, Erik*, Kommunal namngivning och namnvård. I: SOÅ 1977
- Enflo, Anton*, Ortnamnen i jordregistret. I: SOÅ 1961–1962
- Traktnamnen i det nya fastighetsregistret. I: SOÅ 1970
- Fortegnelse over stednavne i amterne øst for Lillebaelt* Utg. av Stednavneudvalget. København 1978
- Fredriksson, Ingvar*, Gatunamnen i Vänersborg. I: OUÅ 1978
- Gatunamn i Stor-Stockholm*. Utg. av Stockholms stadsbyggnadskontor. 1981
- Geijer, Herman*, Ortnamnens undersökning och reglering. (Svenska landsmål B. 7) Stockholm 1912
- Gustavsson, Helmer*, Registerbeteckningsreformen och riksantikvarieämbetet. I: Inventori in honorem. En vänbok till Folke Hallberg. Stockholm 1980
- Göteborgs gatunamn*. Utg. av Göteborgs gatunamnsberedning. 1962. (Suppl. 1974)
- Hallberg, Göran*, Fastighetsbeteckningsreformen i Skåne. I: SOÅ 1981.

- Kommunal namngivning och namnvård - en enkät rapport. I: SOÅ 1978
- Jonasson, Fredy & Sundquist, Birger*, Sveriges officiella kartor, moderna serien. I: RAK-information B 7, 1966
- Keskitalo, Alf Isak*, Kritiske faktorer i samisk språkundvikling. I: Språkvård 4, 1978
- Korhonen, Olavi*, Den samiska språkvårdens problem. I: Språkvård 2, 1974
- Langenfelt, Gösta*, De svenska stationsnamnens tillkomst. I: SOÅ 1930-1931
- Namnproblemen i de svenska städerna. Stockholm 1939
- Lindberg, Helge*, Den statliga svenska ortnamnsundersökningens förhistoria. Några anteckningar med anledning av Kungl. ortnamnskommissionens 50-åriga tillvaro. I: OUÅ 1952
- Lindqvist, Sven-Eric*, Namnen på de allmänna kartorna. I: RAK-information B 11, 1968
- Lindskog, Torsten*, Beteckningsreformen. I: LMV-information nr 6, 1978
- Lindstam, C.S.*, Göteborgs gatunamn. 2 uppl. Göteborg 1962
- Linell, Anders*, Samordning av vägnamn. I: Stadsbyggnad 9, 1974
- Ljungberg, L.*, Ortnamnen i Malmö. Malmö 1960
- Mattisson, Ann-Christin*, Ortnamnsvård på de svenska sjökorten. I: OUÅ 1981
- Molde, Bertil*, Leksand k:a - vägvisning och språkbruk. I: Språkvård 4, 1975.
- Ortnamnens uttal - dialektalt, regionalt, riksspråkligt. I: Språkvård 2, 1978
- Nickul, Karl*, De lapska och finska ortnamnen på nordkalottens kartor. I: Terra 75, Helsinki 1963
- Nordén, Artur*, Stadsplanens namnkrav dryftade i anledning av gators och kvarters uppkallande i Oxelbergsstaden i Norrköping. Norrköping 1919
- Nordisk kultur 5. Ortnamn*. Stockholm 1939
- Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län*. Utg. av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. Del 1-6, 8-12, 16-18, 20.
- Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp, metoder*. Rapport från NORNA:s fjärde symposium i Hanaholmens kulturcentrum 25-27 april 1975. Red. av Vibeke Dalberg, Botolv Helleland, Allan Rostvik, Kurt Zilliacus. (NORNA-rapporter 10) Uppsala 1976
- Ortnamn och språkkontakt*. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5-7 maj 1978. Red. av Thorsten Andersson, Eva Brylla, Allan Rostvik. (NORNA-rapporter 17) Uppsala 1980
- Ortnamnsvård och ortnamnsplanering*. Handlingar från NORNA:s femte symposium på Hanaholmen 23-25.9.1977. Red. av Kurt Zilliacus. (NORNA-rapporter 13) Uppsala 1978
- Pamp, Bengt*, Ortnamnen i Sverige. 4 uppl. Lund 1974
- Pellijeff, Gunnar*, Kartornas namnformer. Några synpunkter. I: Provinsliett och universellt. En vänskrift till K.-H. Dahlstedt 19 april 1977. Umeå 1977
- Om stavningen av lapska ortnamn på Norrbottenskartan. I: OUÅ 1965

- Ortnamnsgranskning i Finland. I: Namn och bygd 53, 1965
- Ortnamnsån. I: Namn och bygd 54, 1966
- OUÅ = Ortnamnsällskapets i Uppsala årsskrift. 1936–
- Ringstam, Hans, LMVs engagemang i ortnamnsfrågor. I: LMV-information nr 6, 1978
- Rosell, Carl Magnus, Kvartersnamnen i Stockholm och deras ursprung. I: OUÅ 1979
- Sahlgren, Jöran, Kartornas ortnamn. I: Namn och bygd 19, 1931
- Korta anvisningar för ortnamnsupptecknare. 3 uppl. Utg. av Helge Lindberg och Jöran Sahlgren (Meddelanden från Svenska ortnamnsarkivet 3) 1945
- Om våra ortnamns uttal. I: Namn och bygd 27, 1939
- Vad skall villan heta? Några råd för jord- och villaägare. Lund 1916
- Vad våra ortnamn berätta. (Verdandis småskrifter 351) 2 uppl. Stockholm 1963
- Sahlgren, Jöran & Bergman, Gösta, Svenska ortnamn med uttalsuppgifter. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 14) 2 uppl. Stockholm 1968. Ny tryckn. 1972
- Samerna i Sverige. Stöd åt språk och kultur. Betänkande av sameutredningen. SOU 1975:99, 100
- SAOL = Svenska akademiens ordlista över svenska språket. 10 uppl. 1973
- Skånes ortnamn. Utg. av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. Serie A. Bebyggelsenamn. Del 1, 3, 7, 11, 14, 16, 18
- Slotte, Peter, Kartnamn och gatunamn – två uppgifter för den tillämpade ortnamnsforskningen. I: Xenia Thorsiana (Meddelanden från inst. för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B nr 5) Helsingfors 1980
- SOÅ = Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift. 1925–
- Strid, Jan Paul, Riksantikvarieämbetet och ortnamnen. I: Inventori in honorem. En vänbok till Folke Hallberg. Stockholm 1980
- Hättestruten, Näsvoimmen och Kalvsvältan – en kulturskatt i fara. I: Bygd och natur. Tidskrift för hembygdsvård 3, 1982
- Ståhl, Harry, Ortnamn och ortnamnsforskning. 2 uppl. Stockholm 1976
- Ortnamnsarkivet 50 år. I: Namn och bygd 67, 1979
- Ortnamnsvård. I: Bygd och natur. Årsbok 1966
- Sundberg, Gunlög, Gatunamn i Växjö tillkomna före 1875. I: SOÅ 1979
- Svenonius, Fredrik, Den nya Norrbottenskartan med särskildt afseende på ortnamnens stafning. I: Ymer 1904
- Svenska ortnamn i Finland med finska motsvarigheter. Utg. av Svenska folkpartiets ortnamnskommitté genom Åke Granlund och Kurt Zilliacus. Helsingfors 1963
- Svensk ortförteckning. Utg. av postverket och televerket. 11 uppl. 1980
- Sveriges ortnamn. Utg. av Ortnamnsarkivet i Uppsala.
 - Ortnamnen i Blekinge län. Del 2.
 - Ortnamnen i Hallands län. Del 1–3.
 - Ortnamnen i Jönköpings län. Del 2.
 - Ortnamnen i Skaraborgs län. Del 1–18.
 - Ortnamnen i Värmlands län. Del 2–16.

- Ortnamnen i Västernorrlands län. Del 1-4.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. Del 1-20.

Tengborg, Erik, se Ejder, Bertil.

Wahlberg, Mats, Kvarternamn. I: OUÅ 1977

Wiklund, K.B., De lapska och finska ortnamnen vid Kiruna och Torneträsk.

I: *Le Monde Oriental* 4-5. Uppsala 1910-1911

- Några ord om skrifningen af lapska ortnamn. I: STF:s årsskrift 1895
- Ortnamnen på 1904 års Norrbottenskartan. I: *Ymer* 1905
- Regler för uppteckning av lapska och finska ortnamn. I: *Namn och bygd* 19, 1931

Övre Norrlands ortnamn. Utg. av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Del 7 A.

Bilaga 2 FN:s resolutioner angående ortnamn, Genève 1967 och London 1972

2 A. United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, Geneva, 4-22 September 1967.. Vol. 1. Report of the Conference E/CONF.53/3. Sales No. E.68.1.9. New York, 1968.

...

III. RESOLUTIONS ADOPTED BY THE CONFERENCE

...

4. *National standardization*

The Conference,

Recognizing that the national standardization of geographical names provides economic and practical benefits to individual nations.

Further recognizing that national standardization of geographical names by all nations is an essential preliminary to international standardization.

1. *Requests* that the following recommendations on the national standardization of geographical names be reviewed by the proper United Nations authorities;

2. *Urges* that these recommendations be conveyed to all Member States and interested international organizations for favourable consideration.

RECOMMENDATION A. NATIONAL NAMES AUTHORITIES

It is recommended that, as a first step in international standardization of geographical names, each country should have a national geographical names authority:

a) Consisting of a continuing body, or co-ordinated group of bodies, having clearly stated authority and instructions for the standardization of geographical names and the determination of names standardization policy within the country;

- b) Having such status, composition, function and procedures as will:
- (i) Be consistent with the governmental structure of the country;
 - (ii) Give the greatest chance of success in the national names standardization programme;
 - (iii) As appropriate, provide within its framework for the establishment of regional or local committees according to area or language;
 - (iv) Provide for consideration of the effects of its actions on government agencies, private organizations and other groups and for the reconciliation of these interests, as far as possible, with the long-rang interests of the country as a whole;
 - (v) Make full use of the services of surveyors, cartographers, geographers, linguists and any other experts who may help the authority to carry out its operations efficiently;
 - (vi) Permit record keeping and publication procedures that will facilitate the prompt and wide distribution of information on its standardized names, both nationally and internationally.

It is recommended that those countries which have not yet begun to exercise their prerogative of standardizing their geographical names on a national basis should now proceed to do so.

It is further recommended that the appropriate United Nations office be kept informed by each national names authority of its composition and functions, and of the address of its secretary.

RECOMMENDATION B. COLLECTION OF GEOGRAPHICAL NAMES

For each geographical name which is to be standardized, it is recommended that:

- a) The field and office research be as complete as possible in order to provide information on the following points:
- (i) Written and spoken form of the name and its meaning according to local inhabitants;
 - (ii) Spelling in cadastral documents and land registers;
 - (iii) Spelling on modern and old maps and in other historical sources;
 - (iv) Spelling in census reports, gazetteers and other relevant documents of value;
 - (v) Spelling used by other local administrative and technical services;

- b) The local spoken form of the name be recorded on tape and written in the phonetic notation approved by the national names authority;
- c) The character, extent and position of the feature named be determined – in this regard it should be noted that aerial photographs can provide useful supplementary information – and recorded as accurately as possible, and that the meaning of the generic terms used locally be clearly defined;
- d) If possible, at least two independent sources be consulted for each inquiry.

It is further recommended that personnel responsible for the collection of names should have training adequate to recognize and deal with the linguistic problems (phonetic system, grammatical structure and orthography), geographic phenomena and terminology that they are likely to encounter.

RECOMMENDATION C. PRINCIPLES OF OFFICE TREATMENT OF GEOGRAPHICAL NAMES

It is recommended that each names authority formulate, adopt and define the guiding principles and practices that it will normally apply in the course of operation.

These principles and practices should cover:

- a) Formal procedures to be followed in the submission to the authority of proposals for new names or changes in names;
- b) Factors that the authority will take into account when considering name proposals, such as:
 - (i) Current usage;
 - (ii) Historical background;
 - (iii) Treatment in multilingual areas and in unwritten languages;
 - (iv) The extent to which hybrid names should be avoided;
 - (v) Avoidance of repetition of names;
 - (vi) Avoidance of more than one name for one feature;
 - (vii) Clarification of the precise extent of application of each individual geographical name, including the naming of the whole and the parts of major features;
 - (viii) Elimination of objectionable names;
- c) Rules of writing names applied by the authority;

- d) Procedures whereby all interested parties may express their views on a name proposal prior to decision by the authority;
- e) Formal procedures for promulgation of the authority's decisions and for ensuring that standardized names shall appear on the national maps.

In the elaboration of these principles it is recommended that:

- 1) Unnecessary changing of names be avoided;
- 2) The spelling of geographical names be as much as possible in accordance with the current orthographic practice of the country concerned, with due regard to dialect forms;
- 3) Systematic treatment of names should not operate to suppress significant elements;
- 4) Where some names occur in varying or grammatical forms, the national names authority should consider making one of these forms the standard name (for nouns that can be declined, it will normally be the nominative case);
- 5) In all countries in whose languages the definite article can enter into geographical names, the national names authority should determine which names contain the definite article and standardize them accordingly. For languages in which both definite and indefinite forms exist for all or most names, it is recommended that standardization be based on one or the other form;
- 6) All countries set up standards for the use of abbreviations of elements in their geographical names;
- 7) A system be devised in each country for the treatment of compound names.

It is further recommended that the names authority give adequate publicity to these principles and practices.

RECOMMENDATION D. MULTILINGUAL AREAS

It is recommended that, in countries in which there exist more than one language, the national authority as appropriate;

- a) Determine the geographical names in each of the official languages, and other languages as appropriate;
- b) Give a clear indication of equality or precedence of officially acknowledged names;
- c) Publish these officially acknowledged names in maps and gazetteers.

RECOMMENDATION E. NATIONAL GAZETTEERS

It is recommended that each names authority produce, and continually revise, appropriate gazetteers of all its standardized geographical names.

It is further recommended that, in addition to the standardized names,

each gazetteer includes, as a minimum, such information as is necessary for the proper location and identification of the named features.

In particular, it is recommended that the following be included:

- a) The kind of feature to which the name applies;
- b) Precise description of the location and the extent, including a point position reference if possible, of each named feature;
- c) Provision for the parts of natural features to be additionally defined by reference to the whole and for the names of extended features to be defined as necessary by reference to their constituent parts;
- d) Such information on administrative or regional areas as is considered necessary and, if possible, reference to a map or chart within which the features lie;
- e) All officially standardized names for a feature, if there are more than one; and provision for crossreferences to be made to names previously used for the same feature.

When national authorities determine it possible, both technically and economically, they may include such information on geographical names as gender, number, definite and indefinite forms, position of stress, tone and pronunciation in the system of the International Phonetic Association and such other linguistic information as may lead to the better understanding and use of names both nationally och internationally.

2 B. Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, London, 10–31 May 1972. Vol. I. Report of the Conference. E/CONF.61/4. Sales No. E.74.1.2. New York 1974.

...

III. RESOLUTIONS ADOPTED BY THE CONFERENCE

...

36. *Problems of minority languages*

The Conference,

Noting that in some areas, e.g., the Lappish-speaking part of northern Europe, a minority language is spoken inside the territory of more than one country.

Noting further that geographical names in the minority language are sometimes spelt according to different principles in the different countries where the minority language is spoken.

Recognizing the desirability of a uniform treatment of the names in the minority language in such areas.

Recommends that, where possible, the countries in question, in consultation with native speakers of the minority language:

- a) Adopt a common orthography for all geographical names of the minority language;
- b) Use that orthography for the standardization of the place names in the minority language in their territory;
- c) Publish the standardized names in their official maps and national gazetteers.

Bilaga 3 Kungörelse 1927:380

SVENSK FÖRFATTNINGSSAMLING.

1927
Nr 379—381.

Utkom från trycket
den 21 oktober 1927.

Nr 380.

(Rubrik och datum kungö-
ras från predikstolen.)

KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

angående stavning av ortnamn i officiella handlingar;

given Stockholms slott den 7 oktober 1927.

Kungl. Maj:t har, med upphävande av hittills i ämnet gällande bestämmelser, funnit gott förordna, att vid stavning av ortnamn i jordebok, jordregister och andra officiella handlingar ävensom i skrifter, som jämlikt Kungl. Maj:ts beslut eller genom statens förvaltningsmyndigheters försorg utkomma från trycket skola, där ej för särskilda fall annorlunda är eller varder av Kungl. Maj:t föreskrivet, följas grunderna i åttonde upplagan av den utav svenska akademien utgivna ordlistan.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 december 1927.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit. Stockholms slott den 7 oktober 1927.

GUSTAF.

(L. S.)

(Ecklesiastikdepartementet.)

N. J. F. ALMKVIST.

Bilaga 4 Namn och adressnummerstadga för Stockholms stad

KOMMUNAL FÖRFATTNINGSSAMLING FÖR STOCKHOLM

1970 *Utgiven av Stockholms Stadskansli* Nr 36

Namn- och adressnummerstadga för Stockholms stad

Fastställd av stadsfullmäktige den 15 juni 1970

(Jfr Utl 1970: nr 246)

Namnsättning

1 §

Gränser för och namn på stadsdelar, namn på gator, torg, parker och andra allmänna platser enligt stadsplan samt namn på andra områden, nyttjade eller avsedda för allmän samfärdsl eller eljest för allmänt begagnande, fastställles, om annat icke följer av 3 §, av stadsfullmäktige efter förslag av byggnadsnämnden.

2 §

Byggnadsnämnden beslutar om namn på kvarter¹.

3 §

Då byggnadsnämnden enligt stadsfullmäktiges bemyndigande antager stadsplan, beslutar nämnden om namn, som avses i 1 § och som hänför sig till planen.

¹ Om fastställelse av namn som ingår i fastighets registerbeteckning stadgas i kungl. maj:ts förordning den 12 maj 1917 (SFS 1917: nr 281) med närmare föreskrifter om fastighetsregister för stad och kungl. maj:ts kungörelse den 28 maj 1968 (SFS 1968: nr 379) om uppläggande av nytt fastighetsregister, m.m.

4 §

Beslut om stadsdelsgränser och namn, som avses i 1 och 2 §§ och som hänför sig till planförslag, bör om möjligt fattas i samband med stadsfullmäktiges eller byggnadsnämndens ställningstagande i planärendet.

5 §

Beslut enligt 1, 2 eller 3 §§, som hänför sig till antagen stadsplan, är förfallet, om fastställelse av planen vägras. Om visst område i planen undantages från fastställelse, gäller motsvarande, i den mån beslutet hänför sig till det sålunda undantagna området.

6 §

Namn på tunnelbanestationer och andra större eller viktigare kommunala byggnadsverk fastställs av stadsfullmäktige efter yttrande av byggnadsnämnden, sedan förslag upprättats, i förra fallet av styrelsen för AB Storstockholms Lokaltrafik och i senare fallet av den nämnd, för vars verksamhet byggnadsverket skall utnyttjas.

7 §

Byggnadsnämnden biträdes i namnfrågor av en namnberedning, som utses av nämnden. Beredningen avger förslag till namn, som avses i 1 och 2 §§, yttrar sig över förslag till namn, som avses i 6 §, eller eljest i ärenden, som av byggnadsnämnden remitteras till beredningen, och kan även i andra fall, när beredningen så finner påkallat, till byggnadsnämnden avge förslag till nya eller ändrade namn.

Byggnadsnämnden beslutar om namnberedningens uppgifter, storlek, sammansättning och verksamhetsformer m. m.

8 §

Meddelanden om nya eller ändrade namn enligt denna stadga lämnas av stadsbyggnadskontoret i en särskild publikationsserie.

Adressnummer m. m.**9 §**

Gatuadress består av gatans (den allmänna platsens) namn och ett nummer, kallat adressnummer. Detta utskrivs med en eller flera siffror, vartill i undantagsfall fogas stor bokstav¹.

10 §

Byggnadsnämnden beslutar om adressnummer.

11 §

Meddelanden om nya eller ändrade adressnummer lämnas av stadsbyggnadskontoret i en särskild publikationsserie. Därutöver lämnar kontoret berörd fastighetsägare eller tomträttshavare särskild underrättelse om nytt eller ändrat adressnummer, i sistnämnda fall med angivande av dag från och med vilken det ändrade numret skall gälla.

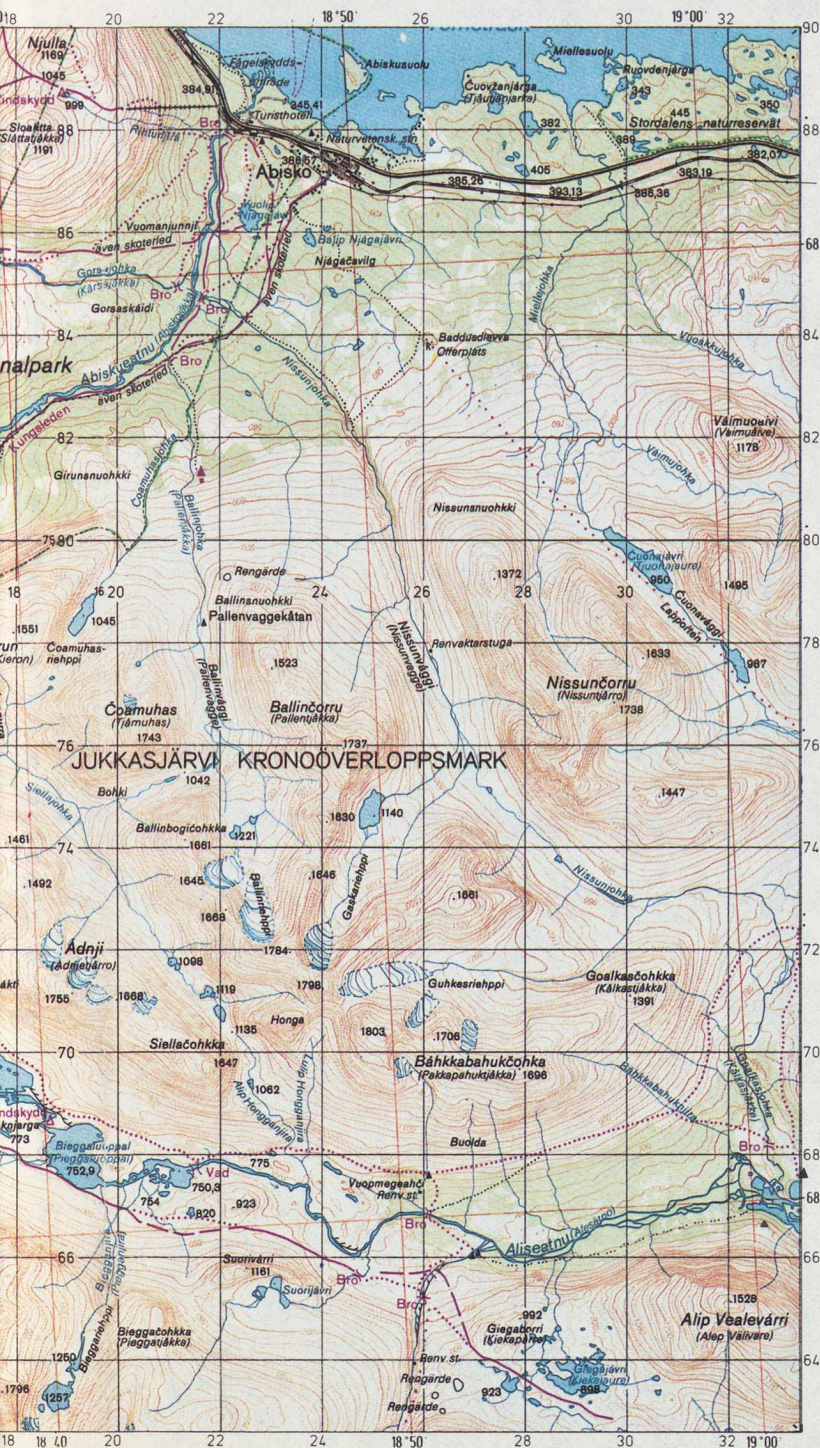
12 §

Denna stadga träder i kraft den 15 juni 1970.

Genom stadgan upphäves dels den av stadsfullmäktige den 4 juni 1962 fastställda namnstadgan för Stockholms stad (Kf 1962: nr 23, med ändr. Kf 1967: nr 56), dels den av stadsfullmäktige den 4 juni 1962 fastställda instruktionen för namnberedningen (Kf 1962: nr 22).

¹ I Lokala ordningsstadgan för Stockholms stad (Kf 1969: nr 40, med ändr. Kf 1970: nr 37) stadgas om gatunamns- och adressnummerskyltar.

Bilaga 5 Del av topografiska kartan 30 1 Abisko (provblad)

Försöksblad

del av topografiska kartan 30 I Abisko

Framställningen har skett utifrån ej slutredigerat fältarbetsunderlag
Vissa brister kan förekomma

Exempel på marginaltext

Terrängord som förekommer i samiska ortnamn.
Tidigare stavning inom parentes.

áhpi (ape)	stor myr
bákti (pakte)	brant bergvägg
čoałmmi (tjålme)	sund
čohkka (tjåkka)	fjälltopp
čorru (tjårro)	bergrygg, krön
eatnu (átno)	álv, á
gáisi (kaise)	fjällbrant
gievni (kiebne)	kittel
gorsa (kårsa)	ravin, trång dal
javraš (jaurasi)	liten sjö
jeaggi (jiegge)	sjö
johka (jåkka)	myr
láhku (lako)	bäck, å
	trädlös plåtá
	i fjällen
luobbal (luoppal)	liten sjö genomfluten av en å
lokta (luokta)	vik
luspi (luspe)	ställe där en å rinner ut ur en sjö, utflöde
njarga (njarka)	näs, udde
njunni (njunnje)	utlöpare från berg
oaivi (áive)	huvud, runt fjäll
sáiva (saiva)	sel, lugnvatten
savvun (savon)	ö, holme
suolu (suolo)	större dalgång
vággi (vagge)	litet berg
váraš (varas)	berg, fjäll
várri (vare)	

Kortfattade och förenklade uttalsangivelser

- á = svenskt a i hatt, med långt uttall
- u = svenskt o i god, bor
- o = svenskt å
- c, z = ts i hets
- č, ž = tsj i eng. church
- š = sj-ljudet i fors

- Markerad sommar- och vinterled
- - - Markerad vinterled
- ⋯ Markerad sommarled
- ==== Markerad skoterled
- ⋯ Lmplig färdväg, omarkerad led
- × Bro (med upplysningstext)
- Turiststuga
- ▲ Turistkåta
- △ Vindskydd (med upplysningstext)

Kronologisk förteckning

1. Real beskattning. B.
 2. Real beskattning. Bilaga 1-3. B.
 3. Real beskattning. Bilaga 4-6. B.
 4. Tandvården under 80-talet. S.
 5. De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. Kn.
 6. Sockernärningen. Jo.
 7. Talböcker-utgivning och spridning. U.
 8. Videoreklamfrågan. Ju.
 9. Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. Bo.
 10. Sanering efter industrinedläggningar. Bo.
 11. Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. S.
 12. Stätlig fondförvaltning m. m. E.
 13. Kommunalföretaget. Kn.
 14. Tillväxt eller stagnation. E.
 15. Internationella företag i svensk industri. I.
 16. Skatt på energi. B.
 17. Skatt på energi. Bilagor. B.
 18. Försvarsarbete och föräldraskap. A.
 19. Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. U.
 20. Kommunerna och näringslivet. Kn.
 21. Ett effektivare vite. Ju.
 22. Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. A.
 23. Fritidsboende. Bo.
 24. Vidgad länsdemokrati. Kn.
 25. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. Ju.
 26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. Ju.
 27. Svensk industri i utlandet. I.
 28. Löntagarna och kapitaltillväxten 9. E.
 29. KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. U.
 30. Information om arbetsmiljörisiker. A.
 31. Information om arbetsmiljörisiker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. A.
 32. Information om arbetsmiljörisiker. Bilaga 2. Arbetsmiljöinformation-påverkan, behov och utbud. A.
 33. Information om arbetsmiljörisiker. Sammandrag. A.
 34. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 1. Bo.
 35. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 2. Bilagor. Bo.
 36. Enklare föräldraförsäkring. S.
 37. Kommunal planering i förändring. Kn.
 38. Fakta för konsumenter. H.
 39. Stöld i butik. Ju.
 40. Ägarlägenheter. Ju.
 41. Överklagande av kommunala beslut. Kn.
 42. Utbildning för hälso- och sjukvård vid katastrofer och i krig. S.
 43. Språk- och kulturstöd för invandrar- och minoritetsbarn i förskoleåldern. S.
 44. Nytt bilstöd till handikappade. S.
 45. Ortnamns värde och vård. U
-

Statens offentliga utredningar 1982

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Videoreklamfrågan. [8]
Ett effektivare vite. [21]
Rättegångsutredningen. 1. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. [25]
2. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. [26]
Stöld i butik. [39]
Ågarlägenheter. [40]

Socialdepartementet

Tandvården under 80-talet. [4]
Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. [11]
Enklare föräldraförsäkring. [36]
Utbildning för hälso- och sjukvård vid katastrofer och i krig. [42]
Språk- och kulturstöd för invandrar- och minoritetsbarn i förskoleåldern. [43]
Nytt bilstöd till handikappade. [44]

Ekonomidepartementet

Statlig fondförvaltning m. m. [12]
Tillväxt eller stagnation. [14]
Löntagarna och kapitaltillväxten 9. [28]

Budgetdepartementet

Realbeskattningsutredningen. 1. Real beskattning. [1] 2. Real beskattning. Bilaga 1-3. [2] 3. Real beskattning. Bilaga 4-6. [3]
Energiskattekommittén. 1. Skatt på energi. [16] 2. Skatt på energi. Bilagor. [17]

Utbildningsdepartementet

Talböcker-utgivning och spridning. [7]
Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. [19]
KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. [29]
Ortnamns värde och vård. [45]

Jordbruksdepartementet

Sockernärigen. [6]
Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. [22]

Handelsdepartementet

Fakta för konsumenter. [38]

Arbetsmarknadsdepartementet

Förvärvsarbete och föräldraskap. [18]
Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön. 1. Information om arbetsmiljörisker. [30] 2. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. [31] 3. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 2. Arbetsmiljö-information-påverkan, behov och utbud. [32] 4. Information om arbetsmiljörisker. Sammandrag. [33]

Bostadsdepartementet

Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. [9]
Sanering efter industrinredläggningar. [10]
Fritidsboende. [23]
Byggsprisutredningen. 1. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 1. [34] 2. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 2. Bilagor. [35]

Industridepartementet

Direktinvesteringskommittén. 1. Internationella företag i svensk industri. [15] 2. Svensk industri i utlandet. [27]

Kommundepartementet

De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. [5]
Kommunalföretaget. [13]
Kommunerna och näringslivet. [20]
Vidgad länsdemokrati. [24]
Kommunal planering i förändring. [37]
Överklagande av kommunala beslut. [41]

